

REVITALISERINGSPROGRAM FÖR FINLANDSSVENSKT TECKENSPRÅK

Programmet är utarbetat av arbetsgruppen¹ för revitaliseringsprogrammet:

Annika Aalto (Finlands Dövas Förbund rf), Kaisa Alanne (Finlands Dövas Förbund rf), Maria Andersson-Koski (Helsingfors universitet), Jenny Derghokasian (Finlands Dövas Förbund rf), Alf Ekström (finlandssvensk teckenspråksanvändare), Pamela Granskog (Utbildningsstyrelsen), Tina Granvik-Storbacka (Pedersöre kommun), Liisa Halkosaari (Humanistiska yrkeshögskolan), Karin Hoyer (Jyväskylä universitet), Mikael Johnson (Döva och hörselskadade barns stödförening rf), Janne Kankkonen (Finlands Dövas Förbund rf), Magdalena Kintopf-Huuhka (Finlandssvenska teckenspråkiga rf), Anna Mikander (Undervisnings- och kulturministeriet), Brita Peura (Finlandssvenska teckenspråkiga rf), Susanna Rajala (Utbildningsstyrelsen), Pirkko Selin-Grönlund (Finlands Dövas Förbund rf), Irja Seilola (Utbildningsstyrelsen), Åke Uusimäki (finlandssvensk teckenspråksanvändare) och Marjo Vesalainen (Undervisnings- och kulturministeriet).

Programinnehållet är strukturerat av programmets styrgrupp:

Annika Aalto (sekreterare), Maria Andersson-Koski, Jenny Derghokasian, Pamela Granskog, Karin Hoyer, Magdalena Kintopf-Huuhka, Anna Mikander (ordförande), Susanna Rajala (sekreterare) och Marjo Vesalainen.

De olika kapitlen är skrivna av:

Kapitel 1: Maria Andersson-Koski & Karin Hoyer/ Kapitel 1.3: Susanna Rajala / Kapitel 2: Maria Andersson-Koski / Kapitel 3: Maria Andersson-Koski, Karin Hoyer, Annika Aalto, Magdalena Kintopf-Huuhka / **Kapitel 4: xxxxxx** / Kapitel 5: Maria Andersson-Koski & Karin Hoyer / Bilaga: Magdalena Kintopf-Huuhka & Jenny Derghokasian

¹ Namnen anger arbetsgruppens sammansättning under åren 2022–2023.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

REVITALISERINGSPROGRAM FÖR FINLANDSSVENSKT TECKENSPRÅK	1
Sammandrag	4
1 Introduktion	4
1.1 Varför är språket hotat och behöver revitaliseras?	5
1.2 Varför ett revitaliseringsprogram?	7
1.3 Om det språkpolitiska programmet	8
1.4 Revitaliseringsprogrammets målsättningar	10
1.5 Arbetsprocessen	12
1.6 Programmets innehåll, struktur och begrepp	13
2. Språkrevitalisering	15
2.1 Faktorer som utmärker revitaliseringen av tecknade språk	16
2.1.1 Dövas historia och teckenspråk i samhället	16
2.1.2 Språköverföring och -inlärning	17
2.1.3 Revitalisering av visuella-gestuelle språk	19
2.2 Faktorer som påverkar revitaliseringen av finlandssvenskt teckenspråk i dag	20
2.2.1 En finlandssvensk teckenspråksgemenskap formas och splittras	20
2.2.2 Ökat inflytande från finskt teckenspråk	22
2.2.3 Språkgruppen och språket i dag	23
3. Behov, utmaningar och förslag till åtgärder för att stärka det finlandssvenska teckenspråket ...	27
3.1 Finlandssvenskt teckenspråk i samhället: medvetenhet och lagstiftning	27
3.2 Tidig språkinlärning	30
3.3 Språkmiljö och kulturarv	35
3.4 Delaktighet och tillgänglighet	38
3.5 Tolkning och översättning	43
3.5.1 Tolkning	44
3.5.2 Översättning	47
3.6 Utbildning	50
3.6.1 Småbarnspedagogik och förskoleundervisning	51
3.6.2 Grundläggande utbildning	53
3.6.3 Andra stadiet och högre utbildning	55
3.7 Fortbildning	60
3.8 Undervisningsmaterial	63
3.9 Forskning och språkvård	66
3.9.1 Språkforskning – en grundförutsättning för revitaliseringen av finlandssvenskt teckenspråk	66
3.9.2 Språkvård, språkrådgivning och ordboksarbete	71

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

3.10 Kultur och media	75
4 Uppföljning av revitaliseringsprogrammet	78
5 Sammandrag av behov och samlade åtgärder.....	78
Finlandssvenskt teckenspråk i samhället: medvetenhet och lagstiftning	78
Tidig språkinläring.....	79
Språkmiljö och kulturarv	80
Delaktighet och tillgänglighet	81
Tolkning och översättning.....	82
Utbildning.....	84
Fortbildning.....	87
Undervisningsmaterial	88
Forskning och språkvård	89
Kultur och media	90
Källförteckning	92

Sammandrag (på svenska och finska)

- text tillkommer

1 Introduktion

Finlandssvenskt teckenspråk (FSTS)² är ett **allvarligt hotat språk**.³ I dag uppskattas språket användas av endast **omkring 200 döva, hörselskadade och hörande personer i Finland**.⁴ Uppskattningen utgår bland annat från en kartläggning som Finlandssvenska teckenspråkiga rf (FST rf) lät göra år 2015⁵ och från Folkpensionsanstaltens statistik över ”antalet funktionsnedsatta personer med rätt till tolkningstjänst under åren 2011–2021”⁶. Däremot saknas exakt demografisk statistik över personer som (ur funktionsnedsättningsperspektiv) kunde identifieras som teckenspråkiga, vilket bland annat konstateras i *Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen (Språkberättelsen)*⁷. Hörande teckenspråkiga personer är statistiskt sett osynliga, vilket gör att deras existens och behov lätt blir bortglömda. Detta gäller speciellt barn till döva föräldrar som har teckenspråk som förstaspråk samt döva och hörselskadade barns hörande syskon.

Det är uppenbart att antalet finlandssvenska teckenspråksanvändare har **minskat i en oroväckande grad**. År 2005 uppskattade föreningen FST rf i sitt utlåtande till Justitieministeriet inför beredningen av Språkberättelsen att det sammanlagda antalet finlandssvenska teckenspråkiga är 300 personer, varav 150 döva.⁸ **På två decennier har det uppskattade antalet språkanvändare således minskat med en tredjedel.**

I myndigheternas kartläggningar och utredningar har hotet mot språkets vitalitet, språkanvändarnas begränsade antal och deras utmaningar att få sina språkliga rättigheter tillgodosedda konstaterats upprepade gånger.⁹ Därtill har språkanvändarna själva redan länge uttryckt en oro för sitt språk, vilket bland annat framgår i FST rf:s *Språkplan för finlandssvenskt teckenspråk* som sammanställdes i en första version 2012.¹⁰ I språkplanen konstaterar språkgemenskapen vidare att det behövs en heltäckande strategi för revitaliseringsarbetet.

Möjlighet till språkanvändning är en grundsten för revitaliseringsarbetet. En avgörande utmaning för det finlandssvenska teckenspråket är ändå att det i dag finns stora hinder på en mängd olika nivåer som gör det svårt för personer att överhuvudtaget komma i kontakt

² Tecknade språk har uppkommit bland teckenspråkiga utifrån behovet att kommunicera. Det finns alltså inte ”ett internationellt” teckenspråk, utan tecknade språk är likt andra språk identitetsbärande, komplexa lingvistiska system som är bundna till specifika kulturella kontexter. Det finlandssvenska teckenspråket utmärks av sitt eget teckenförråd och sin egen grammatik och baserar sig alltså inte på till exempel svenskan.

³ Safar & Webster 2014.

⁴ Andersson-Koski 2024.

⁵ Andersson-Koski 2015.

⁶ Folkpensionsanstalten 2022.

⁷ Statsrådets kansli 2021:26.

⁸ Hedrén m.fl. 2005:114.

⁹ Statsrådet 2006, 2009, 2013, 2017, 2021; Soininen 2016; Rainò 2021.

¹⁰ Finlandssvenska teckenspråkiga rf & Finlands Dövas Förbund rf 2012. För en publicerad version se Finlandssvenska teckenspråkiga rf & Finlands Dövas Förbund rf 2017.

med språket. Av denna orsak är detta revitaliseringsprogram skrivet ur ett brett perspektiv med förslag till åtgärder inom flera livsområden.

1.1 Varför är språket hotat och behöver revitaliseras?

Det finns flera orsaker till det finlandssvenska teckenspråkets hotade situation. En central orsak är det sena **juridiska erkännandet** av finlandssvenskt teckenspråk som eget språk, vilket hänger samman med att det inte lagts resurser på **forskning** i språket (se kapitel 2.2). På grund av det sena juridiska erkännandet saknas **samhälleligt stöd** och strukturer som tryggar språkets fortlevnad. Även om stödet har saknats i så gott som alla språkliga domäner, har särskilt bristen på **utbildningsalternativ** haft en markant negativ inverkan på språksituationen. Då Borgå dövskola lades ner 1993 och inga ersättande utbildningsalternativ erbjöds, kände sig en del finlandssvenska familjer tvungna att flytta till Sverige för att få tillgång till utbildningsalternativ som kombinerar teckenspråk och skriven svenska. Till följd av **emigrationsvågen** saknas så gott som en hel generation språkanvändare, vilket bidragit till en **avbruten språköverföring** mellan äldre och yngre språkanvändare.¹¹

Revitalisering innebär att planera och vidta konkreta åtgärder med målsättningen att stärka ett hotat språk. Detta görs genom att stödja användningen av språket i olika sammanhang och genom att öka antalet språkanvändare. Det finns särskilda faktorer och utmaningar som omger revitaliseringen av tecknade språk. En utmaning är den **utbredda okunskapen om teckenspråk som språk**. I lagstiftning garanteras rätten att använda teckenspråk primärt genom ett funktionsnedsättningsperspektiv, vilket skapar en föreställning om att teckenspråk enbart används av ”personer med funktionsnedsättning”. Ett tecknat språk kan ändå vara förstaspråk för såväl döva, personer med hörselnedsättning och hörande. Ett faktum för språköverföringen av tecknade språk är att majoriteten barn med hörselskada föds i familjer där föräldrarna inte behärskar teckenspråk. **Språköverföringen skiljer sig** därmed från många andra hotade talade språk i världen. Situationen skapar specifika utmaningar för revitaliseringen av tecknade språk i och med att barnen och familjerna inte får det samhälleliga stöd för sin teckenspråksutveckling som de behöver. En tredje utmaning är kopplad till faktumet att tecknade språk **saknar en etablerad skriven form**. Avsaknaden av normerande skriftspråk hör till de faktorer som gör de tecknade språken mer sårbara och mottagliga för yttre påverkan (se kapitel 2.1.3).

Revitalisering innebär samtidigt en social process som omfattar större helheter än endast språket. Revitalisering sker alltid i en specifik kulturell kontext och kan bidra till att stärka språkbrukarnas språkliga självkänsla och identitet. Nyare forskning visar också att revitalisering har följder för individens välmående:

“Det är också viktigt att komma ihåg att revitalisering aldrig bara handlar om själva språket. På senare tid har man alltmer börjat förknippa språkrevitalisering med ökad hälsa och välbefinnande.”

- Röster om revitalisering (Huss & Syrjänen Schaal 2022:7)

¹¹ Londen 2004; Lindberg 2020, 2021a.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Även om det finlandssvenska teckenspråket länge varit hotat var det erkännandet av språket som eget språk som gjorde det möjligt att introducera språkrevitalisering. Trots att FST rf redan under 2000-talet arbetat med olika språkstödande initiativ, var det först i och med beredningen av teckenspråkslagen 2014–2015 som den finska staten tog en aktiv roll i revitaliseringen genom att bevilja projektfinansiering för språkstärkande åtgärder. Då statliga revitaliseringsinitiativ inleddes, var ändå det finlandssvenska teckenspråket redan märkbart försvagat i och med förlorade språkmiljöer, påverkan från andra teckenspråk och ett minskande antal förstaspråksanvändare. Revitaliseringsarbetet har visat sig vara särskilt utmanande på grund av att språket redan befann sig i ett **mycket utsatt läge** då åtgärder inleddes på allvar.

Åtgärder hittills

Under 2000-talet har framför allt föreningen **Finlandssvenska teckenspråkiga rf** (FST rf) planerat och drivit språkstödande verksamhet. Vidare har **Finlands Dövas Förbund rf** (FDF rf) varit en central samarbetspartner. Bland tidiga språkstärkande initiativ behöver FDF rf särskilt uppmärksammas för sin aktiva **språkdokumenterande insats**. Det första **forskningsprojektet** i finlandssvenskt teckenspråk gjordes vid FDF rf i samarbete med Forskningscentralen för de inhemska språken (1998–2002) och resulterade i teckenordboken *Se vårt språk! Näe kieleemme!*¹² som publicerades som en del av **webbordboken Suvi**¹³ 2015. Därtill lanserade förbundet 2013 den webbaserade **folkordboken Signwiki**¹⁴ som i dag utgör den mest omfattande teckenordboken på finlandssvenskt teckenspråk. Utöver FST rf och FDF rf har ett flertal aktörer och institutioner deltagit i initiativ som bidragit till att synliggöra och stärka det finlandssvenska teckenspråket.¹⁵

På en statlig nivå har åtgärder vidtagits sedan beredningen av teckenspråkslagen. Då började Undervisnings- och kulturministeriet (UKM) bevilja projektfinansiering för revitalisering av språket. Det första statligt finansierade utbildningsprojektet genomfördes vid yrkeshögskolan Humak (2015–2017) och gick under namnet **Lev i vårt språk 1 (Livs 1)**. Inom projektet planerades och genomfördes en **instruktörsutbildning** samtidigt som **språkligt material spelades in** för Signwiki. Huvudmålet med utbildningen var att stärka språkbrukarnas identitet och språkkännedom samt ge verktyg för att möjliggöra en tolkutbildning på finlandssvenskt teckenspråk. Sammanlagt slutförde 14 personer instruktörsutbildningen på 30 studiepoäng. En **tolkutbildning** på finlandssvenskt teckenspråk realiserades därefter som en skräddarsydd engångsföreteelse vid yrkeshögskolan Humak (2018–2020) med projektnamnet **Lev i vårt språk 2 (Livs 2)**. I Livs 2 deltog 24 personer som genomförde mellan 30 och 90 studiepoäng inom ramarna för projektutbildningen. Mer information om utbildningsprojekten Livs 1 och Livs 2 finns på projektets webbplats och i projektens slutrapporter.¹⁶

I början av 2019 beviljades FDF rf UKM-finansiering för att utveckla det teckenspråkiga ordboksarbetet och inleda en ny verksamhet i form av **språkrådgivning** i både

¹² Hoyer & Kronlund-Saarikoski 2002.

¹³ <https://suvi.teckensprak.net/>.

¹⁴ <https://finssl.signwiki.org>, se också Språknämnden för finländska teckenspråk 2022a.

¹⁵ Se bilaga 1 för en förteckning över tidigare initiativ.

¹⁶ <https://livs.humak.fi/>.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

finlandssvenskt teckenspråk och finskt. Finansieringen omfattade därtill arbetsinsatser inom **Språknämnden för finländska teckenspråk** (Teckenspråknämnden)¹⁷. Med finansieringen rekryterade FDF rf två deltidsanställda som ordboksredaktörer och språkrådgivare i finlandssvenskt teckenspråk. Dessa två har fungerat som centrala nyckelpersoner för allt det fortsatta språkarbetet på finlandssvenskt teckenspråk. Kontinuiteten för denna språkvårdande kärnverksamhet har ändå inte kunnat tryggas i och med att finansieringen beviljats på årsbasis. Från 2024 har verksamhetsbeloppet skurits ner vilket resulterat i att det för närvarande enbart är en person som på deltid (60 %) jobbar med språkrådgivning och ordboksarbete i finlandssvenskt teckenspråk.

De statligt finansierade insatserna för att stärka språket ökade i och med **teckenspråklagen 2015**. Sedan 2016 har statsbudgeten inkluderat ett årligt belopp för revitaliseringen av finlandssvenskt teckenspråk (under moment 29.01.50.4). Synligheten ökade ytterligare i samband med att Sanna Marins (inledningsvis Antti Rinnes) regering tillträdde och uppmärksammade finlandssvenskt teckenspråk i sitt regeringsprogram.¹⁸ Sedan 2020 har FDF rf årligen sökt och beviljats anslaget för att samordna, planera och genomföra revitaliseringsverksamheten. FDF rf fick denna koordinerande roll efter förhandlingar mellan Undervisnings- och kulturministeriet, representanter för den finlandssvenska teckenspråkgemenskapen och andra centrala aktörer. I förhandlingarna poängterades behovet av ett öppet och inkluderande samarbete med målet att främja den revitaliserande verksamheten parallellt med forskning och undervisning i språket.

FDF rf har axlat sin koordinerande roll under projektnamnet *Språkstyrka* (2021–). Inom ramarna för Språkstyrka har **Pedersöre kommun** (Ytteresse skola och Snäckan förskola/resursenhet) allokerats finansiering för **undervisning och handledning i finlandssvenskt teckenspråk** till grundskoleelever runtom i Svenskfinland. Som en del av Språkstyrka har därtill yrkeshögskolan Humak arrangerat en **Lev i vårt språk 3 (Livs 3)**-utbildning (2022–2023) inom vilken läroplanen från Livs 1-instruktörsutbildningen återanvändes.¹⁹ Vidare har FDF rf överfört en del av beloppet till FST rf som planerat och koordinerat en **språkmentorverksamhet** som primärt sammanfört familjer med döva eller hörselskadade barn med en finlandssvensk teckenspråkig mentor.

Genom avtalsförhandlingar med högskolorna beviljade Undervisnings- och kulturministeriet finansiering för **forskning i finlandssvenskt teckenspråk** till både Helsingfors universitet och Jyväskylä universitet under åren 2021–2024.

1.2 Varför ett revitaliseringsprogram?

Ett revitaliseringsprogram behövs för att överblicka språkets helhetssituation och koordinera nödvändiga åtgärder för att trygga språkets fortlevnad. Programmet är därmed ett centralt

¹⁷ Teckenspråknämnden utgör en av en av fem nationella språknämnder som hör till Institutet för de inhemska språken. Nämnden har varit verksam sedan 1997 men fick sina första finlandssvenska teckenspråkiga medlemmar 2012.

¹⁸ Statsrådet 2019.

¹⁹ Instruktörsutbildningarna inom Livs 1 och Livs 3 gav dock ingen formell behörighet eller officiell yrkeskvalifikation.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

verktyg för att planera, genomföra och utvärdera **långsiktiga insatser** på flera fronter samtidigt. Behovet av revitalisering kan i dag anses innefatta två områden som delvis går in i varandra. Det ena området är **språkanvändarna och själva språket**. Det andra området omfattar **de språkliga rättigheterna som behöver tryggas i lag och omsättas i praktiken**.

Situationen för det finlandssvenska teckenspråket kommer inte att förbättras i en handvändning och inte heller enbart genom punktinsatser. Att skapa strukturer tar tid och **revitaliseringen kräver finansiell trygghet** på kontinuerlig basis. Behovet av att planera och budgetera för långsiktiga språkfrämjande åtgärder framhävs också i Statsrådets språkpolitiska program.²⁰ Nödvändigheten i att upprätta ett heltäckande revitaliseringsprogram för att bevara det finlandssvenska teckenspråket har i sin tur framhållits upprepade gånger. I Justitieministeriets *Utredning om helhetssituationen för det finlandssvenska teckenspråket*²¹ konstaterades bland annat följande:

“Den viktigaste slutsatsen av denna utredning är att ett särskilt revitaliseringsprogram för det finlandssvenska teckenspråket bör utarbetas så fort som möjligt.”

Även om språkgemenskapen började planera för språkstärkande initiativ redan 2012 i form av en språkplan, kan dokumentet inte likställas med ett revitaliseringsprogram. En förutsättning för lyckad revitalisering av ett hotat minoritetsspråk är uttryckligen **majoritetssamhällets stöd** – både när det gäller attityder som uppmuntrar användning av språket och framför allt när det gäller finansiering av stödåtgärder som främjar inläring och användning av språket. Därför är det av högsta vikt att revitaliseringsprogrammet för finlandssvenskt teckenspråk är sammanställt som en gemensam **insats mellan språkbrukarna och myndigheterna**, och inte enbart utgör en internt skapad och använd språkplan. Myndigheternas stöd och det omgivande samhällets förståelse för det finlandssvenska teckenspråkets hotade situation är av speciellt stor betydelse eftersom lagstiftningen fortfarande främst behandlar teckenspråkiga ur ett funktionsnedsättningsperspektiv.

En relevant grund för detta revitaliseringsprogram är **Statsrådets språkpolitiska program**²², vars åtgärder även nuvarande regering förbundit sig till²³. Det språkpolitiska programmets viljeyttring om att bevara och stärka det finlandssvenska teckenspråket föregicks i sin tur av en skrivelse i Sanna Marins **regeringsprogram** om att “Stimulansprogrammet för det finlandssvenska teckenspråket fortsätter”²⁴.

1.3 Om det språkpolitiska programmet

²⁰ Statsrådet 2022:74.

²¹ Soininen 2016:47.

²² Statsrådet 2022.

²³ Statsrådet 2023:204.

²⁴ Statsrådet 2019:178.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Det språkpolitiska programmet godkändes den 16.6.2022 som ett principbeslut av statsrådet.²⁵ Programmet grundar sig på regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering.²⁶

Det språkpolitiska programmet markerar **värdet av de autoktona språken i Finland**, det vill säga de språk som använts länge i vårt land. **Målet är att skydda, revitalisera, stödja och stärka** de i programmet nämnda språken, alltså samiska (nordsamiska, enaresamiska och skoltsamiska), romani, teckenspråk (det finska och det finlandssvenska) och karelska.

De autoktona språken har många gemensamma utmaningar, även om situationen för de nämnda språken skiljer sig betydligt från varandra. Alla autoktona språk behöver **samhällets stöd**.

I detta sammanhang är det väsentligt att citera det språkpolitiska programmets vision för minoritetsspråkens framtid:

- “1) Finlands autoktona språk stöds och stärks.
- 2) Finland respekterar de rättigheter som språkgrupperna i minoritetsställning har.
- 3) Finlands autoktona språk är synliga och språken och deras användare uppskattas.
- 4) Finland välkomnar alla språk och alla språkgrupper har rätt att bevara och utveckla sitt eget språk. Språken ställs inte mot varandra och Finlands språkreserv utnyttjas medvetet.”

- Språkpolitiska programmet (Statsrådet 2022:66)

Programmets innehåll är brett; bland annat behandlas förbättring av språkklimatet, språkliga rättigheter, lagstiftning och revitalisering. I programmet hänvisas det till revitaliseringsarbetet som gjorts i Finland i de samiska språken, romani och karelska. Det finlandssvenska teckenspråket nämns bland annat i följande sammanhang:

“Revitaliseringsprogrammet för det finlandssvenska teckenspråket fortsätter också, bland annat genom att man fastställer vilken instans som ska ansvara för forskningen om språket.”

- Språkpolitiska programmet (Statsrådet 2022:7)

I det språkpolitiska programmet beskrivs språkrevitaliseringen som **långsiktig och planerig verksamhet** som kräver varaktiga strukturer och resurser samt samarbete mellan ministerier och ämbetsverk. Digitaliseringen lyfts fram som en möjlighet för att lösa problem som gäller språkgruppernas regionala utspriddhet. Språkteknologins roll beskrivs också som central.²⁷

²⁵ Statsrådet 2022.

²⁶ Statsrådet 2019:88.

²⁷ Statsrådet 2022:74–75.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Genomförandet av det språkpolitiska programmet koordineras av **Justitieministeriet**. Programmet är ett viktigt dokument för revitaliseringsarbetet med det finlandssvenska teckenspråket. Som programmet självt uttrycker saken:

“Det språkpolitiska programmet är ett av statsrådets program och hela statsrådet bär därför ansvaret för att målen uppfylls och åtgärderna vidtas. Dessutom ska man inte glömma att varje myndighet är skyldig att iaktta språklagstiftningen och ansvarar för att tillgodose de språkliga rättigheterna inom sitt eget ansvarsområde. För respektive åtgärd i programmet anges ett eller flera ansvariga ministerier som ansvarar för att åtgärden i fråga vidtas.”

- Språkpolitiska programmet (Statsrådet 2022:76)

1.4 Revitaliseringsprogrammets målsättningar

Det övergripande målet med detta revitaliseringsprogram är att trygga framtiden för finlandssvenskt teckenspråk som autoktont språk i Finland i enlighet med det språkpolitiska programmets viljeyttring. Målet är därmed **ett vitalt språk** som bidrar till att bibehålla vårt lands rika språkliga och kulturella repertoar. Att värna om kulturell och språklig mångfald utgör vidare en av de centrala målsättningarna i FN:s handlingsplan för främjandet av hållbar utveckling 2016–2030, som också Finland har förbundit sig till.²⁸ Parallellt med att fungera som **en konkret vägvisare** för hur det finlandssvenska teckenspråket ska stärkas, strävar revitaliseringsprogrammet efter att **öka kännedomen om finlandssvenskt teckenspråk och språkgruppens behov** så att dessa tillgodoses i praktiken. Genom dokumentation av språksituationen blir det även möjligt att följa upp situationen på sikt. Revitaliseringen av finlandssvenskt teckenspråk handlar om att stärka själva språket, men också om att garantera grundläggande språkliga och mänskliga rättigheter för en språk- och kulturgrupp som på många sätt negligerats genom Finlands historia. Att stärka det finlandssvenska teckenspråket innebär därmed också en strävan efter att finlandssvenska teckenspråkiga ska uppnå **delaktighet i det finländska samhället**.

Programmets övergripande målsättningar är att:

- **öka antalet språkanvändare**

Språkanvändare är den viktigaste förutsättningen för ett vitalt språk. För att antalet språkanvändare ska öka krävs reella möjligheter att komma i kontakt med och lära sig språket både som första, andra och främmande språk. Enbart språk som används är levande språk. För praktisk användning i vardagen krävs varierande språkmiljöer.

- **utöka och bevara språkliga domäner**

För att språkanvändare ska ha möjlighet att använda, utveckla och lära sig språket krävs språkliga domäner, det vill säga användningsområden för språket. Ett vitalt språk används i flera olika domäner vilket i dag inte är fallet för finlandssvenskt teckenspråk. Till en av de viktigaste domänerna hör möjligheten till utbildning i och på sitt språk. All inlärning innebär

²⁸ Finlands kommission för hållbar utveckling u.å.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

vidare en social och identitetsskapande process som förutsätter kontakt med andra språkanvändare.

Utökade språkliga domäner är avgörande för att stärka det finlandssvenska teckenspråket. Samtidigt är fler språkliga domäner en förutsättning för att trygga grundläggande språkliga och mänskliga rättigheter för finlandssvenska teckenspråkiga. Redan existerande språkmiljöer behöver stödjas och aktivt bevaras för att inte försvinna.

- **Öka kännedomen och kunskapen om finlandssvenskt teckenspråk**

Att öka kännedomen och kunskapen om finlandssvenskt teckenspråk syftar på behovet av att fördjupa förståelsen för hur finlandssvenskt teckenspråk fungerar som språk. Denna kunskap behövs för att till exempel kunna lära ut språket. Samtidigt behöver språkanvändarna själva få kunskap om sitt språk så att de får verktyg att prata om språk på sitt språk. Många teckenspråkiga döva har aldrig fått stöd i att utveckla konkreta verktyg, såsom begrepp och metalingvistisk medvetenhet, för att diskutera språk. Detta beror på den oralistiska undervisningstraditionen som fokuserade på talproduktion och läppavläsning på bekostnad av reell kunskap.

Undervisning i och på ett språk kräver kunskaper om hur själva språket är uppbyggt och hur det används, vilket förutsätter forskning. Forskning tar fram och stödjer kunskaper som behövs inom språkvård, språkrådgivning, utbildning och läromedelsproduktion. Alla dessa verksamheter bidrar i sin tur till den språkliga standardiseringsprocess som krävs för att motverka en oönskad språkpåverkan från majoritetsspråken som på sikt leder till splittring och språkförlust.

Eftersom det omgivande samhällets stöd är avgörande för revitaliseringsprocessen, är en ytterligare målsättning för programmet att öka allmänhetens kännedom om finlandssvenskt teckenspråk som språk och om finlandssvenska teckenspråkigas språkliga och kulturella rättigheter. I programmet visar vi på **konkreta utmaningar** som finlandssvenska teckenspråkiga möter i vardagen, till exempel i kontakten med myndigheter som i första hand ser dem som personer med funktionsnedsättning. Att kombinera de två perspektiven – det språkliga och det medicinska – är fullständigt möjligt om det finns förståelse och genuin vilja till det. Vi visar detta genom att synliggöra båda perspektiven i programmet.

Om målsättningarna

Alla målsättningar i programmet kräver att strukturer för verksamhetsformer skapas och finansiellt tryggas i enlighet med redan lagstadgade rättigheter. Samtidigt finns det brister som behöver åtgärdas i lagstiftningen. **Framgångsrik revitalisering** är ofta ett resultat av språkstödande politiska beslut. Trots att revitaliseringen måste initieras inom språkgemenskapen och aldrig kan bedrivas "utifrån", är myndigheternas och det omgivande samhällets stöd avgörande. Detta gäller både när det kommer till attityderna gentemot språket och språkbrukarna, och den finansiering och de resurser som tilldelas revitaliseringsåtgärderna. Om första- och andraspråksanvändare inte får lära sig finlandssvenskt teckenspråk, inte får utbildning på finlandssvenskt teckenspråk, inte har tillgång till tolkar som är kompetenta i språket och inte ser språket användas i vare sig media eller kulturella sammanhang, hålls språket inte livskraftigt. Revitaliseringen av

finlandssvenskt teckenspråk är därför starkt kopplat till **språkpolitik**.

1.5 Arbetsprocessen

Det konkreta arbetet med att sammanställa revitaliseringsprogrammet började i slutet av 2022, även om ett förberedande arbete inletts 2020. FDF rf, som hade koordineringsansvaret för revitaliseringsverksamheten, kallade till ett första möte i december 2022. För att **garantera ett så omfattande samarbete** som möjligt mellan myndigheter, intresseorganisationer och andra relevanta aktörer inbjöds representanter för följande instanser och grupper till mötet: Döva och hörselskadade barns stödförening rf, Finlands Dövas Förbund rf, Finlandssvenska teckenspråkiga rf, Helsingfors universitet, Humanistiska yrkeshögskolan, Jyväskylä universitet, Pedersöre kommun, Undervisnings- och kulturministeriet, Utbildningsstyrelsen och ytterligare ett antal finlandssvenska teckenspråksanvändare. På det inledande mötet fattades det beslut om att grunda både en styrgrupp och en större arbetsgrupp för att stödja och följa upp processen²⁹ (se gruppdeltagarna i programmets inledning). På mötet bestämdes också att de primära arbetsspråken under processen skulle vara finlandssvenskt teckenspråk och svenska.

För framgångsrik revitalisering krävs att arbetet utgår från **språkbrukarnas egen önskan** om förändring och vilja att bevara och utveckla sitt språk. Dessutom är språkbrukarna själva de enda som har personliga erfarenheter av hur det är att leva som finlandssvensk teckenspråkig i det finländska samhället. Bara de kan ta ställning till hur det är att få använda (eller inte få använda) finlandssvenskt teckenspråk. Under arbetet med detta program har finlandssvenska teckenspråkiga deltagit både i egenskap av enskilda språkbrukare och som representanter för organisationer. Ett av de viktigaste dokumenten som använts som grund för programmet är *Språkplan för finlandssvenskt teckenspråk* (Språkplanen), som föreningen FST rf skapat och regelbundet uppdaterat sedan 2012 i samarbete med FDF rf. Dokumentet *Bakgrund till språkplanen för finlandssvenskt teckenspråk*³⁰, som föreningen sammanställde 2021, har också stött skrivprocessen.

Sammanställningen av detta program förutsatte en bred expertis bland både språkanvändare och myndighetsrepresentanter. I arbetsgruppen för programmet fanns en omfattande finlandssvensk teckenspråkig sakkunskap representerad: föräldrarepresentanter för teckenspråkiga barn, specialsakkunniga i teckenspråksfrågor och språkliga rättigheter, forskare, språkrådgivare och ordboksarbetare i finlandssvenskt teckenspråk, verksamhetsledare och utbildningsansvariga för revitaliseringsverksamhet samt lärare med ansvar för undervisning på nätet inom grundläggande utbildning. Också arbetsgruppens myndighetsrepresentanter hade en bred expertis inom utbildning, språk och minoritetsfrågor.

I början av 2023 sammankom den större arbetsgruppen för revitaliseringsprogrammet tre gånger medan stommen och innehållsförteckningen till programmet tog form. Dessutom kallade FST rf till egna möten för att gå igenom innehållet på teckenspråk då det visade sig

²⁹ På det inledande mötet 20.12.2022 fastslogs följande om arbetsfördelningen "Styrgruppens uppgift är att producera material men även utomstående kan bidra till arbetet. Arbetsgruppen kommenterar och föreslår ändringar samt tillägg."

³⁰ Westerlund 2021.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

att de tolkade mötesdiskussionerna inte var jämbördigt tillgängliga för de teckenspråkiga representanterna. Styrgruppen sammankom två gånger och fattade beslut om arbetsfördelningen inför skrivprocessen. Huvudansvaret för innehållsproduktionen och skrivarbetet föll på en mindre grupp som bestod av Annika Aalto (Finlands Dövas Förbund rf), Maria Andersson-Koski (Helsingfors universitet)³¹, Karin Hoyer (Jyväskylä universitet)³² och Magdalena Kintopf-Huuhka (Finlandssvenska teckenspråkiga rf). Till skillnad från ansvarsfördelningen i motsvarande processer (jämför till exempel *Revitaliseringsprogrammet för finländsk romani med åtgärdsförslag 2023–2030*) tillföll sekretariatet därmed inte en utnämnd myndighetsrepresentant, utan fördelades mellan flera aktörer. Även om ett brett och intensivt samarbete har sina fördelar, innebar det samtidigt en fördröjning av skrivprocessen då skrivarbetet primärt skedde vid sidan om huvudsakligt arbete. Trots detta följdes den strama tidtabellen att utarbeta ett innehållsutkast fram till slutet av mars 2023 då Undervisnings- och kulturministeriets finansieringsperiod avslutades och en ny inleddes. Parallellt med arbetsprocessen genomfördes även språkstärkande åtgärder kontinuerligt som en del av projekt Språkstyrka.

Fastän den akuta situationen för finlandssvenskt teckenspråk har konstaterats och dokumenterats i åtskilliga rapporter under de två senaste decennierna, var sammanställningen av informationen en **arbetsdryg uppgift**. Därtill visade det sig förekomma **felaktig information** i en del myndighetsdokument, bland annat om att ett revitaliseringsprogram redan skulle existera, även om det sannolikt var Språkplanen som avsågs. I myndighetsdokument stötte programskribenterna därtill på en mängd felaktiga former av namnet på finlandssvenskt teckenspråk, samtidigt som teckenspråkssituationen som beskrevs i dokumenten de facto enbart gällde finskt teckenspråk. En av de största utmaningarna i skrivprocessen var ändå den konstanta balansgången mellan ”stort och smått”, det vill säga att ge en tillräckligt allmän beskrivning för att göra situationen begriplig för en oinsatt läsare och samtidigt lyfta fram detaljerna som kräver förändring. Den skrivna textformen förutsätter en kategorisering och gruppering i separata avsnitt och kapitel men samtidigt existerar inget ämnesområde i isolation, utan alla områden är sammanlänkade och påverkar varandra.

- **Här tillkommer stycke om hörandeförfarandet.**

1.6 Programmets innehåll, struktur och begrepp

Programmets innehåll och struktur är utformat för att stöda läsningen för en tidigare oinsatt läsare. Av denna orsak åtföljs introduktionen (kapitel 1) av ett bakgrundskapitel (kapitel 2) där innebörden av språkrevitalisering med fokus på det finlandssvenska teckenspråkets situation öppnas upp. I kapitel 3 presenteras åtgärder för att stärka det finlandssvenska teckenspråket. Kapitlet är indelat i tio tematiska underkapitel. Varje underkapitel är

³¹ Maria Andersson-Koski skrev kapitel 2 i egenskap av doktorand vid Helsingfors universitet och representerade också universitet i styr- och arbetsgruppen. För övriga insatser med programmet anställdes Andersson-Koski av Finlandssvenska teckenspråkiga rf och Finlands Dövas Förbund rf.

³² Karin Hoyer representerade Jyväskylä universitet i styr- och arbetsgruppen men anställdes av Finlandssvenska teckenspråkiga rf och Finlands Dövas Förbund rf för att skriva text för en del kapitel i programmet.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

uppbyggt på samma sätt: först presenteras behov och utmaningar och sedan åtgärder. Åtgärderna är formulerade som uppmaningar. Under åtgärderna i varje delkapitel omnämns vilka potentiella instanser som bär ansvar för att de olika åtgärderna fullföljs. Vem som bär ansvar för åtgärderna har kopplingar till det språkpolitiska programmet och instanserna presenteras i alfabetisk ordning. I kapitel 4 diskuteras uppföljningen av revitaliseringsprogrammet och i kapitel fem är åtgärderna samlade med löpande numrering.

Programmets kapitelföljd anger inte en rangordning av de avhandlade behoven och utmaningarna, utan alla kapitel och åtgärder är lika viktiga och ska läsas som en helhet. Eftersom allt hänger samman kunde alltså kapitelföljden vara en annan. Likaså kunde samma innehåll passa under flera rubriker. Skribenterna har valt en framställning som förefallit logisk med tanke på hur information tenderar presenteras i textsammanhang. I en teckenspråkig tradition skulle det som uppfattas som en logisk framställning eventuellt vara en annan.

Så gott som alla delkapitel innehåller ett eller flera citat. Syftet med den rikliga användningen av citat är bland annat att belysa hur samma frågor upprepade gånger har konstaterats i rapporter och myndighetsdokument utan att någon nämnvärd förändring skett. Citaten är ordagrant återgivna, men däremot kan delar av citaten vara svärtade för att synliggöra poängen med dem.

I programmet används en del **begrepp** som kännetecknar hörsel- och teckenspråksområdet. Därtill förekommer terminologi som kan förefalla alldaglig men som i sin kontext bär på en specifik betydelse. Av denna orsak är det motiverat att öppna upp hur vissa begrepp används i programmet³³. I programintroduktionen uppges att finlandssvenskt teckenspråk används av döva, hörselskadade och hörande personer. Även om begreppen kan framstå som främmande ur ett majoritetsperspektiv är de vanliga i teckenspråkssammanhang.

Begreppet **döv** innebär "avsaknad av hörsel" men används också för att beskriva en kulturell identitet som formats genom att växa upp i en teckenspråkig visuell kultur. Personer kan alltså identifiera sig som döva även om de till exempel har ett hörselimplantat som gör att de (delvis) kan höra. På motsvarande sätt finns det också personer inom teckenspråksgemenskapen som identifierar sig som **hörselskadade**, samtidigt som det också finns personer som föredrar att beskriva sig själva som **personer med en hörselskada eller hörselnedsättning**. I svenskt allmänspråk rekommenderas den senare konstruktionen eftersom en funktionsnedsättning primärt betraktas som en diagnos och inte en identitet³⁴. I teckenspråkssammanhang är ändå den identitetsbärande betydelsen vanlig, vilket är orsaken till att båda formuleringarna används i programmet. I sammanhang där man refererar till "döva och hörselskadade barn" blir konstruktionen också mer lättbegriplig än omskrivningar såsom "döva barn och barn med hörselnedsättning".

En **teckenspråkig** är en person som använder teckenspråk till vardags. Som begrepp utgår teckenspråkig, i likhet med exempelvis "svenskspråkig", från ett språk användnings- och

³³ Jämför också med terminologin som presenteras av Svenska hörselbundet rf (<https://horsel.fi/info-om-horsel/terminologi-inom-horselomradet/>), Institutet för språk och folkminnen (<https://www.isof.se/isofs-termlista>) och Institutet för de inhemska språken (https://www.kotus.fi/julkaisut/kielipolitiikkajulkaisut/kielen_asemaan_liittyvat_termit_hallinnossamme_sanasto/aidinkieli).

³⁴ <https://www.mediesprak.fi/funktionshinder-eller-funktionsnedsattning>

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

identitetsperspektiv och är inte kopplat till hörselstatus. Om en specifik grupp teckenspråkiga avses, preciseras detta i programmet genom formuleringar som till exempel **döva teckenspråkiga** eller med akronymerna CODA (Child of Deaf Adults) och SODA (Sibling Of Deaf Adult/Child). I programmet används **coda** i betydelsen *hörande barn till en döv teckenspråkig förälder* och **soda** i betydelsen *hörande syskon till ett dövt teckenspråkigt barn eller en vuxen*.

Eftersom majoriteten teckenspråkiga föds i familjer där familjemedlemmarna inte har förkunskaper i teckenspråk är yttre stöd för teckenspråkinläringen av högsta relevans. I Finland kan familjer beviljas ”kommunikationsfrämjande undervisning” som en del av den anpassningsträning som lagen om service och stöd på grund av handikapp (380/1987) ger rätt till. En familj med ett barn med hörselnedsättning kan alltså beviljas ett visst antal timmar teckenspråksundervisning som stöd för barnets habilitering (se också kapitel 3.2). I vardagliga sammanhang brukar denna specifika undervisningsform kallas hemundervisning eller familjeundervisning. För att inte förväxlas med grundläggande utbildning som ordnas i hemmet används **familjeundervisning** konsekvent i programmet för att hänvisa till den specifika undervisningsformen.

I och med teckenspråksinläringens särdrag kan begrepp som **modersmål** lätt bli missvisande i teckenspråkssammanhang. För det eller de språk som en person behärskar bäst eller identifierar sig med används därmed begreppet **förstaspråk** i programmet. Som begrepp förekommer modersmål i koppling till lagar och styrdokument där begreppet används.

Med **oralism** avses den undervisningstradition som var förhärskande i dövskolor runtom i världen, och i Finland varade från senare delen av 1800-talet till omkring 1970. Enligt den oralistiska undervisningstraditionen skulle döva och hörselskadade elever göras så lika hörande som möjligt genom att tränas i tal och läppavläsning. Användningen av teckenspråk i undervisning förbjöds och kunde också bestraffas.

- **HÄR TILLKOMMER EN BILD AV DE OLIKA KAPITLEN INDELADE I EN CIRKEL PÅ ETT VISUELLT SÄTT**

2. Språkrevitalisering

Språkrevitalisering har i allmänna ordalag beskrivits som en verksamhet som strävar efter att blåsa nytt liv i ett språk som antingen minskat i användning eller redan försvunnit.³⁵ Målet med språkrevitalisering är med andra ord att både öka det relativa antalet språkanvändare och öka användningen av språket i olika sammanhang i samhället, det vill säga utöka antalet språkliga domäner.³⁶ Det finns inget facit för hur detta ska gå till i praktiken, utan de aktiviteter som planeras för att stärka språket och språkanvändarna måste utgå från den specifika kulturella kontexten och skräddarsys efter rådande

³⁵ Hinton, Huss & Roche 2018.

³⁶ Grenoble & Whaley 2006.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

omständigheter och behov. För att göra detta är det förstås nödvändigt att inledningsvis känna till hur språkets och språkanvändarnas situation verkligen ser ut.

Men även om språksituationen och de yttre ramarna är viktiga att känna till, ska det poängteras att framgångsrik språkrevitalisering aldrig kan bedrivas ”utifrån”. Det är språkanvändarna (och de potentiella språkanvändarna) själva som utgör kärnan för den revitaliserande verksamheten. En grundförutsättning för att revitaliserande åtgärder ska ge resultat är därmed att språkanvändarna själva har en vilja men också reella möjligheter att använda sitt språk.³⁷ Med tanke på både möjligheterna och motivationen att använda ett språk spelar attityder och prioriteringar i samhället en avgörande roll för en framgångsrik revitalisering.

Eftersom beskrivningar av språkrevitalisering står att finna i åtskilliga forskningsartiklar, handledningar och tidigare revitaliseringsprogram³⁸ ligger fokus i detta kapitel inte på att ge en omfattande beskrivning av språkrevitalisering i allmänhet. I stället ges en mer ingående inblick i särskilda faktorer som utmärker revitaliseringen av tecknade språk (se kapitel 2.1) och faktorer som påverkar revitalisering av finlandssvenskt teckenspråk i dag (se kapitel 2.2).

2.1 Faktorer som utmärker revitaliseringen av tecknade språk

Det är flera faktorer som utmärker revitaliseringen av tecknade språk och skiljer processen från revitaliseringen av talade språk. Ändå finns det väldigt lite skrivet om revitalisering av tecknade språk, och det är först under 2000-talet som teckenspråk börjat dyka upp i forskningslitteratur om språkrevitalisering.³⁹ Nedan beskrivs faktorer som utmärker och påverkar revitaliseringen av teckenspråk i dag.

2.1.1 Dövas historia och teckenspråk i samhället

Uppkomsten av teckenspråksgemenskaper går tillbaka till 1700- och 1800-talet då skolor för döva grundades på olika håll i världen. Skolorna förde samman döva, och fungerade som kulturella och språkliga knypunkter för döva som kunde tillbringa större delen av barndomen i skolorna och skolornas internat. En förändrad pedagogisk ideologi under senare delen av 1800-talet innebar ändå en radikal förändring för dövskolornas verksamhet. På en global konferens i Milano 1880 fattade pedagogisk personal från hela världen beslut om att förbjuda teckenspråk i dövskolorna och i stället undervisa döva i tal och läppavläsning.⁴⁰ I och med att teckenspråken betraktades som primitiva gester skulle döva avvänjas från dessa och i stället göras så lika hörande som möjligt med hjälp av oralistiska, det vill säga talorienterade, undervisningsmetoder. Eftersom talproduktion låg i fokus

³⁷ Se t.ex. Pasanen 2022.

³⁸ Utöver redan nämnda källor se t.ex. Huss 2022a och Huss & Schaal 2022 för mer lättillgängliga och allmänna beskrivningar på svenska, och till exempel Huss 2022b för beskrivning på finska.

³⁹ Snoddon & De Meulder 2020.

⁴⁰ För mer ingående historisk bakgrund se t.ex. Lindberg 2021a, Wallvik 1997, Salmi & Laakso 2005.

bestraffades användning av teckenspråk, samtidigt som en stor del av undervisningen gick åt till att lära barnen efterlikna ljud i stället för att ge dem reell kunskap. Den oralistiska undervisningspraxisen började luckras upp först efter 1960-talet då lingvistisk teckenspråksforskning i USA lyfte fram teckenspråk som komplexa lingvistiska system.⁴¹ **Att teckenspråken började betraktas som fullvärdiga språk utgjorde i sin tur en förutsättning för att teckenspråk började ses som hotade språk i behov av revitalisering.**

Den oralistiska tiden har lämnat djupa spår som i högsta grad påverkar revitaliseringen av tecknade språk i dag. Utöver mycket traumatiska upplevelser som döva bär på som både personliga och kollektiva minnen, har övertrampen påverkat dövas självbild och språkuppfattning.⁴² **För någon som under sin uppväxt, genom psykisk och fysisk bestraffning, lärt sig att teckenspråk inte ens kan kallas språk, byggs det språkliga självförtroendet inte upp över en natt.** Samtidigt syns oralismens degradering av teckenspråk till primitiva gester i dag i **allmänhetens enorma okunskap om teckenspråk.** För teckenspråkiga hör det till vardagen att möta häpna yttranden om "hur dumt och opraktiskt det är att det finns flera och inte bara ett teckenspråk i världen". Bland allmänheten finns det alltså en utbredd föreställning om att teckenspråk av någon anledning skulle vara *en* internationell och konstruerad kommunikationsform mellan döva, i stället för kulturellt bundna, fullvärdiga språk som används av såväl döva som hörande. Även om det finns många andra språkgrupper i världen som kämpar mot stigmatisering och låg samhällsstatus är det väldigt få andra som behöver inleda så gott som varje uttalande om språket med att redogöra för "varför språket verkligen är ett fullvärdigt språk". I det praktiska arbetet med revitaliseringen av ett tecknat språk innebär detta att väldigt mycket tid och kraft går åt till att ge grundläggande information om teckenspråk som språk innan man kommer till själva saken, det vill säga situationen för det specifika teckenspråket.

2.1.2 Språköverföring och -inläring

Behovet av språkrevitalisering uppdagas vanligen i samband med insikten om att yngre generationer inte längre tillägnar sig språket. Antalet unga språkanvändare fungerar som en indikator för språkets framtida livskraft.⁴³ Den vanligaste bakomliggande faktorn till att barn inte tillägnar sig ett språk är att det, av en eller annan anledning, skett ett språkbyte mellan olika generationer inom samma familj. På denna punkt skiljer sig situationen för teckenspråken markant från andra språk. Även om det förstås kan förekomma språkbyten mellan olika tecknade språk inom teckenspråkiga familjer, utmärks teckenspråksöverföringen av att 95 % av alla döva och hörselskadade barn föds till hörande föräldrar som ofta saknar förkunskap både om och i teckenspråk.⁴⁴ Detta innebär att **språkkontakten mellan generationer av teckenspråkiga konstant bryts** och måste återskapas. Majoriteten döva barn behöver därför andra personer än de egna föräldrarna för att tillägna sig teckenspråk. Detta skapar i sin tur ett enormt behov av språkliga miljöer och språkliga förebilder utanför hemmet.

Traditionellt har dövskolorna fungerat som bärande språkmiljöer för teckenspråken. I skolorna kom döva samman och lärde sig teckenspråk av varandra, för även om

⁴¹ Stokoe 1960; se också t.ex. Bauman & Murray 2016.

⁴² Se t.ex. Katsui m.fl. 2021.

⁴³ Fishman 1991.

⁴⁴ Mitchell & Karchmer 2004.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

teckenspråken var förbjudna i undervisningen tecknade barnen med varandra under rasterna och fritiden då lärarna inte såg. I dessa sammanhang fungerade ofta de enstaka eleverna med teckenspråkiga döva föräldrar som språkliga förebilder. Bland elever med hörande föräldrar var det i sin tur inte ovanligt att barnet enbart behärskade pekningar och enkla gester vid skolstarten. Det vanliga för många döva har med andra ord varit att tillägna sig teckenspråk **horisontellt av jämnåriga skolkompisar**, i motsats till de flesta andra språk där språköverföringen sker **vertikalt från äldre till yngre generationer** inom samma familj.⁴⁵

Dövskolornas centrala roll som vitala teckenspråksmiljöer kom ändå att förändras under sent 1900-tal i samband med ett pedagogiskt ideal att inkludera och integrera specialelever i allmänundervisningen i stället för att upprätthålla specialsolor.⁴⁶ Flera dövskolor stängdes tillsammans med andra specialsolor. Även om det i dag varken vore realistiskt eller önskvärt att föräldrar skulle skicka sina sex- eller sjuåringar till specialsolor flera hundra kilometer från hemmet, har nedläggningen av dövskolor inneburit en förlust av mycket centrala språkmiljöer för teckenspråk världen över. Teckenspråkiga barn som integreras i allmänundervisningen kan i dag växa upp helt utan **kontakt med andra teckenspråkiga barn**. I många fall kan dessutom en tolk med teckenspråk som främmande språk utgöra barnets enda språkliga förebild.

Parallellt med denna utveckling har tekniska framsteg gjort att majoriteten västerländska döva barn i dag får ett hörselimplantat som med träning kan göra det möjligt att förnimma ljud. Även om implantaten erbjuder stora möjligheter, har fokuset på tekniska hjälpmedel ökat det medikaliserande perspektivet på dövhet, vilket samtidigt förändrat synen på teckenspråk. **I stället för att se teckenspråk som naturliga språk för döva barn, introduceras i dag teckenspråk ofta som "kommunikativa hjälpmedel"** först i ett senare skede i habiliteringen om det visar sig att hörselhjälpmedlen inte fungerar. Då detta sker finns det en risk att barnet redan ligger långt efter i språkutvecklingen.⁴⁷

En av de största utmaningarna som revitaliseringen av tecknade språk i dag står inför är att överhuvudtaget **hitta och få kontakt med döva barn och deras familjer**. Då en hörselnedsättning konstateras skickas barnet till medicinsk personal som har tystnadsplikt och primärt fokuserar på att hitta vårdformer för det "defekta sinnet". Samtidigt är föräldrarnas kännedom om teckenspråk ofta helt beroende av informationen som den medicinska personalen ger. I och med den utbredda okunskapen om teckenspråk i samhället generellt, är sannolikheten stor att den medicinska personalen helt saknar kunskap om teckenspråk.⁴⁸ Och även om föräldrarna själva vill introducera teckenspråk för sitt barn, är beslut om undervisning i teckenspråk fortfarande, på många håll i världen, beroende av ett läkarutlåtande om barnets nedsatta hörsel och "behov" av teckenspråk.

Möjligheten att överhuvudtaget komma i kontakt med teckenspråk i vardagen regleras primärt av lagstiftning som i många länder utgår från det medicinska perspektivet på döva och hörselskadade som personer med funktionsnedsättning. Ur

⁴⁵ Snoddon & de Meulder 2020:156.

⁴⁶ Londen 2006:79–80.

⁴⁷ Snoddon & De Meulder 2020.

⁴⁸ Det finns därtill exempel på modern medicinsk forskning som påstår att teckenspråk hämmar talspråksutvecklingen hos barn med hörselimplantat, se t.ex. Geers m.fl. 2017 som fått omfattande kritik av bland annat Hall m.fl. 2019.

funktionsnedsättningsperspektivet framställs i sin tur teckenspråk som kommunikativa hjälpmedel i stället för språk. Detta gör att rätten till teckenspråk förbinds med hörselstatus, medan till exempel **hörande barn till döva föräldrar** ytterst sällan ges några som helst möjligheter att utveckla och använda sitt förstaspråk utanför hemmet och andra privata sammanhang.

2.1.3 Revitalisering av visuella-gestuelle språk

En faktor som ytterligare utmärker revitalisering av teckenspråk är språkens **visuella-gestuelle** karaktär. Teckenspråk är muntliga språk i bemärkelsen att de saknar etablerade skriftsystem. Som en del av revitaliseringsprocessen av talade (orala-auditiva) språk som saknar skriven form görs ofta satsningar på att etablera och standardisera ett skriftsystem.⁴⁹ Denna process är samtidigt ett sätt att synliggöra språkets särart och status som språk.⁵⁰ En skriven språkform aktualiserar också behovet av **språklig normering** som kan stödjas av språkteknologiska hjälpmedel, såsom program för automatisk stavningskontroll och maskinöversättning. För teckenspråken är situationen en annan. Även om det, framför allt i forskningssammanhang, har konstruerats olika sätt att ”skriva teckenspråk” har inget sätt blivit allmänt etablerat i och med den stora utmaningen att smidigt fånga teckenspråkens simultana tredimensionalitet i skrift. För teckenspråken har i stället utvecklingen av **videoteknologi** varit banbrytande, både med tanke på teckenspråkig kommunikation och forskning i språken. Men trots modern teknologi är det åtminstone tills vidare inte möjligt att till exempel göra teckenspråkiga sökningar på webben, utan alla motsvarande sammanhang förutsätter ett skrivet (oralt-auditivt) språk som metaspråk.

Teckenspråkens visuella-gestuelle särdrag innebär att döva teckenspråkiga personer alltid **lär sig läsa och skriva på ett annat språk än på det tecknade språket**. En stor skillnad i läs- och skrivinläringen mellan hörande och döva är att döva inte kan härleda skriftspråkets ortografiska symboler till en ljudvärld där ordens betydelser är bekanta från förut. Att som döv lära sig ett skrivet språk innebär tvärtom att **tillägna sig en ny modalitet på ett nytt språk** där den grammatiska strukturen avsevärt skiljer sig från den i visuella-gestuelle språk. Således är inläringen av ett skrivet språk betydligt lättare ifall en döv person inledningsvis behärskar ett tecknat språk som kan användas i samband med inläringen. Även om detta kan framstå som både logiskt och självklart, visar både historien och dagsläget att möjligheten inte finns eftersom teckenspråksinläring inte prioriteras. **Oralismens** förbud av teckenspråk innebar en kraftig begränsning av dövas möjlighet till inläring, informationstillgång och delaktighet i samhället. Trots att oralismen betraktas höra till det förflutna är det i dag likväl en stor utmaning för döva barn att överhuvudtaget komma i kontakt med teckenspråk. Ännu svårare är det att få stöd för att utveckla en balanserad tvåspråkighet med goda kunskaper i *både* ett tecknat *och* ett skrivet språk, fastän just denna tvåspråkighet utgör en grundförutsättning för samhällelig delaktighet. Även om en person kan klara sig nöjaktigt med ett hörselimplantat är personen ändå döv om implantatet inte fungerar eller går sönder. Och om en döv person inte behärskar teckenspråk kan denna heller inte tillgodogöra sig teckenspråkstolkning för att delta i samhället.

⁴⁹ Se t.ex. Unesco 2003:12.

⁵⁰ Jämför till exempel med karelskans situation, Kuusi m.fl. 2022.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

På många sätt handlar revitalisering av tecknade språk inte bara om rätten (för både döva och hörande språk användare) ”att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur”⁵¹, utan om möjligheten till **språkliga mänskliga rättigheter**.⁵² För den som inte hör är det omöjligt att snappa upp andra språk i en omgivning som domineras av orala-auditiva språk. Så länge det inte finns någon garanti för att hörselhjälpmedel fungerar har man heller inte råd att låta barn växa upp utan fungerande språk. Därtill fungerar teckenspråkstolkar på många sätt som nycklar till samhällelig delaktighet för döva teckenspråkiga personer. Något som utmärker revitaliseringen av visuella-gestuelle språk är därmed också betoningen av fungerande tolkningstjänster som en del av språkets möjlighet till vitalitet.

2.2 Faktorer som påverkar revitaliseringen av finlandssvenskt teckenspråk i dag

Situationen som det finlandssvenska teckenspråket står inför i dag är på många sätt komplex. Utöver de faktorer som påverkar revitaliseringen av alla tecknade språk (se kapitel 2.1) finns det specifika särdrag som utmärker revitaliseringen av finlandssvenskt teckenspråk. Finlandssvenskt teckenspråk är ett språk med mycket begränsade språkmiljöer och ett litet antal språk användare som lever utspritt över ett stort geografiskt område.⁵³ Utöver det påverkas situationen i dag av det sena erkännandet av finlandssvenskt teckenspråk som språk. Detta innebär att flera faktorer och händelseförlopp redan märkbart försvagat språkets situation långt innan man identifierat språket som språk. Speciellt dessa faktorer öppnas upp i kapitel 2.2.1 och 2.2.2. I kapitel 2.2.3 presenteras språksituationen i dag.

2.2.1 En finlandssvensk teckenspråkgemenskap formas och splittras

Som ovan beskrivits har dövskolorna spelat en mycket central roll för teckenspråkens framväxt och fortlevnad (se kapitel 2.1.2). I Finland brukar teckenspråkens historia härledas till 1846 då den första dövskolan grundades i Borgå av C.O. Malm som själv var döv. I skolan undervisade Malm på det teckenspråk han lärt sig under sin skolgång i Sverige. Teckenspråket som Malm introducerade i Finland användes också då nya dövskolor grundades på olika håll i Finland under 1800-talets andra hälft.⁵⁴

En förändring skedde dock 1892 då skolorna i Finland började delas i finska och svenska skolor, varpå dövskolorna i Borgå och Jakobstad blev svenskspråkiga skolor. Dövskolan i Jakobstad lades ner 1932 och därefter var Borgåskolan den enda svenska dövskolan i Finland. Detta förstärkte Borgå dövskolas roll som knypunkt för finlandssvenska dövas språk och kultur. Indelningen i svenska och finska dövskolor ledde vidare till att det svenska teckenspråk som Malm introducerat började utvecklas till två olika varieteter som vi i dag identifierar som finlandssvenskt och finskt teckenspråk.⁵⁵ På grund av den gemensamma historien är alltså svenskt, finlandssvenskt och finskt teckenspråk närbesläktade språk.

⁵¹ Finlands grundlag 731/1999, § 17.

⁵² Skutnabb-Kangas 2000; se också Murray 2015.

⁵³ Andersson-Koski 2015.

⁵⁴ Salmi & Laakso 2005.

⁵⁵ Hoyer 2004:5.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Relationen mellan språken har jämförts med det dialektkontinuum som förekommer mellan de skandinaviska språken.⁵⁶

Efter indelningen enligt skolspråken finska och svenska började man så småningom skilja på ”finska och svenska döva” i Finland. Det dröjde ändå fram till 1970- och 1980-talet innan man tydligare började **identifiera finlandssvenska döva som en separat minoritet** med särskilda behov.⁵⁷ År 1981 grundades en separat svensk arbetsgrupp vid FDF rf, vars primära mål var att se till att finlandssvenska dövas behov beaktades genom tillräcklig informationstillgång på svenska. Några år innan, 1979, hade också Döva och hörselskadade barns stödförening rf (DHBS rf) grundats av föräldrar till barn i Borgå dövskola som intresserade sig för de finlandssvenska barnens rätt till utbildning på teckenspråk och svenska.⁵⁸

Även om gruppbeteckningen *finlandssvenska döva* började figurera på 1980-talet, hade *finlandssvenskt teckenspråk* inte etablerat sig som benämning på språket. Inom teckenspråksgemenskapen refererade man snarare till ett skolspecifikt sätt att teckna, så kallade **Borgåtecken**, som utmärkte Borgåelevers teckenspråk från språket bland elever som gått i andra dövskolor.⁵⁹ I den första lingvistiska beskrivningen av finskt teckenspråk uppmärksammas det finlandssvenska teckenspråkets särart som en dialekt av finskt teckenspråk genom att konstatera att ”de finlandssvenska dövas tecknande nämligen märkbart skiljer från finstalande dövas tecknande”⁶⁰. Det första forskningsprojektet med målet att specifikt dokumentera det *finlandssvenska* teckenspråket genomfördes 1998–2002 vid Finland Dövas Förbund i samarbete med Institutet för de inhemska språken (dåvarande Forskningscentralen för de inhemska språken). Projektet resulterade i publikationen *Se vårt språk! Näe kielemme!*⁶¹ som presenterar sådana tecken i det finlandssvenska lexikonet som skiljer sig från finskt teckenspråk. Samma år som publikationen utkom, 2002, grundades föreningen Finlandssvenska teckenspråkiga rf. Som svar på Justitieministeriets begäran om utlåtande till *Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2006* tog föreningen ställning för finlandssvenskt teckenspråk som **eget språk**.⁶²

Då man började tala om finlandssvenskt teckenspråk som ett eget språk hade dock Borgå dövskola som den viktigaste språkmiljön för finlandssvenskt teckenspråk redan lagts ner. Borgå dövskola lades ner 1993 och den officiella orsaken till nedläggningen var brist på elever. Bakom det minskande elevantalet låg långvariga interna konflikter som till hög grad hängde ihop med föräldrarnas tilltagande missnöje över **lärarnas svaga teckenspråkskunskaper**. Bristen på fungerande interaktion mellan elever och lärare ledde i sin tur till andra problem i skolan, och den dåvarande rektorn fruktade att situationen skulle förvärras om teckenspråkets roll i skolan förstärktes. Konflikten ledde till att föräldrar

⁵⁶ Hoyer 2004.

⁵⁷ Lindberg 2021b.

⁵⁸ Lindberg 2020:200.

⁵⁹ Hoyer 2005.

⁶⁰ ”Suomalaisessa viittomakielessä on kaksi päämurretta; suomenruotsalaisten kuurojen viittominen nimittäin poikkeaa selvästi suomea puhuvien kuurojen viittomisesta” (Rissanen 1985:14).

⁶¹ Hoyer & Kronlund-Saarikoski 2002.

⁶² Hedrén m.fl. 2005.

började söka andra utbildningsalternativ för sina döva barn.⁶³ Ett av de mest populära alternativen visade sig vara att **flytta till Sverige** eftersom dövskolorna där erbjuder en teckenspråkig miljö med svenska som skrivet språk. Alternativen som kvarstod i Finland var finsk dövskola, vilket förutsatte en övergång till både finskt teckenspråk och skriven finska, eller integrering i allmänundervisning tillsammans med tolk, vilket innebar att barnet riskerade bli det enda döva barnet i skolmiljön.⁶⁴

Skolkonflikten, stängningen av Borgå dövskola och avsaknaden av utbildningsalternativ ledde alltså på 1980- och 1990-talet till en flyttvåg till Sverige bland finlandssvenska familjer med döva barn. Utbildningsrelaterad utvandring till Sverige var dock inget nytt inom gruppen eftersom det redan på 1960- och 1970-talet blivit ett etablerat förfaringssätt för finlandssvenska döva att åka till Sverige för yrkesutbildning i **brist på möjligheter till vidareutbildning i Finland**. Bland dem som åkte till Sverige för yrkesutbildning var det ändå betydligt vanligare att återvända till Finland efter slutförd yrkesexamen än bland dem som utvandrade för grundläggande utbildning. En orsak till detta var att de som flyttade på 1980- och 1990-talet ofta bestod av hela familjer med döva barn i ung ålder, vilket gjorde det naturligt att etablera sig i Sverige och i många fall övergå till att använda svenskt teckenspråk. Samtidigt stannade också flera finlandssvenska döva, som fått sin yrkesutbildning i Sverige, kvar på grund av att deras examensbetyg inte verifierades i Finland. Detta trots att det ursprungligen var den finska staten som hänvisade finlandssvenska döva till Sverige i och med brist på vidareutbildning i Finland.⁶⁵

Bland dem som utvandrat till Sverige grundades föreningen **Teckenspråkiga finlandssvenskar** år 2004. Föreningen visar i sig på identifikation med ett finlandssvenskt kulturarv bland utvandrarerna, men det saknas forskning om vilket eller vilka språk utvandrarerna använder i dag.⁶⁶ Eftersom flera flyttade i ung ålder och därtill före tidpunkten då finlandssvenskt teckenspråk började betraktas som ett eget språk, är det mycket sannolikt att ett **språkbyte** till svenskt teckenspråk skett.

2.2.2 Ökat inflytande från finskt teckenspråk

Bakom konflikten som eskalerade i Borgå dövskola på 1980-talet låg ett förändrat attitydklimat som berodde på en växande medvetenhet om teckenspråk som språk. Medvetenheten ledde i sin tur redan på 1960-talet till en växande efterfrågan på tolk- och teckenspråkskurser.⁶⁷ Även om utvecklingen var positiv har det senare visat sig att kurser som ordnades "på svenska" märkbart ökade det finska teckenspråkets inflytande på finlandssvenskt teckenspråk, eftersom kurserna ordnades innan finlandssvenskt teckenspråk betraktades som eget språk.

Då **de första svenska teckenspråkskurserna** ordnades på 1970-talet talade man alltså om ett och inte två teckenspråk i Finland. Därigenom fäste man inte nämnvärd uppmärksamhet vid det tecknade språkets särdrag, utan det som gjorde undervisningen svensk var det

⁶³ Lindberg 2021a.

⁶⁴ Londen 2004.

⁶⁵ Lindberg 2021a.

⁶⁶ Andersson-Koski 2015.

⁶⁷ Hoyer 2005.

skrivna och talade språket som användes i samband med kurserna. För att få teckenspråkigt material till kurserna sågs **översättning av finskt material till svenska** som en naturlig lösning. I översättningarna beaktades enbart texterna, medan bilder på tecken varken omarbetades eller kommenterades⁶⁸. Även om engagerade lärare på någon nivå var medvetna om att materialet innehöll "finska tecken", som inte användes bland Borgåskolans elever, upplevdes inte detta som ett problem eftersom materialet ansågs presentera ett **normspråk**. I själva undervisningen låg det på den enskilda lärarens ansvar att kommentera skillnaderna mellan undervisningsmaterialets tecken och Borgåtecken. Men då materialet senare fick spridning, bland annat i familjeundervisning, innebar det att föräldrar utan tidigare kunskaper i teckenspråk lärde sig "**finska tecken på svenska**" som de sedan använde med sina döva barn. Detta är en av orsakerna till märkbart ökade influenser från finskt teckenspråk bland generationer av finlandssvenska döva födda på 1970-talet och framåt. Då det finlandssvenska teckenspråkets särdrag i allt högre grad uppdagades på 1990-talet, var de finska tecknen redan djupt rotade i den yngre generationens språk.⁶⁹

På motsvarande sätt spred sig också det översatta undervisningsmaterialet i samband med **tolkutbildningar på svenska**. Den första mer omfattande tolkutbildningen på svenska ordnades vid Borgå folkhögskola 1990–1993. Utbildningen var bristfälligt planerad och fick hård kritik av kursdeltagarna redan under utbildningens gång. Något som särskilt kritiserades i utbildningen var bristen på "svenskspråkigt material och svenskspråkiga föreläsare"⁷⁰. Senare har det visat sig att kombinationen av finska lärare och finskt undervisningsmaterial (om än i svensk översättning) lett till att personerna som deltog i utbildningen primärt **lärt sig finskt teckenspråk och finska tecken** som de senare själva undervisat som "finlandssvenska". I och med att det huvudsakligen har varit tolkar som gett undervisning i teckenspråk har detta märkbart bidragit till "förfinskningsen" av det finlandssvenska teckenspråket.⁷¹

2.2.3 Språkgruppen och språket i dag

Som ovan beskrivits har flera faktorer påverkat och försvagat situationen för det finlandssvenska teckenspråket långt innan språket fått status som språk. Flyttrörelsen till Sverige under 1980- och 1990-talet har gjort att den finlandssvenska teckenspråksgemenskapen i Finland saknar så gott som en hel mellangeneration i dag.⁷² I takt med att språkanvändare flyttat och språkmiljöerna krympt har också trycket och inflytandet från omgivande språk ökat. Oralismens hantering av teckenspråk som "icke-språk" har vidare fördröjt teckenspråklingvistikens framväxt globalt, vilket också bidragit till den sena insikten om det finlandssvenska teckenspråkets särart. Ett växande intresse för teckenspråk, i kombination med okunskap om deras struktur, har i sin tur gjort att tecken från det finska teckenspråket undervisats som finlandssvenska, vilket märkbart ökat finskans inflytande på språket under de senaste årtiondena.

⁶⁸ De svenska översättningarna av Juha Paunus "Viito elävästi 1" och "Viito elävästi 2" under mitten av 1980-talet gjordes med viss modifikation (Hoyer 2005:45–49).

⁶⁹ Hoyer 2005.

⁷⁰ Källd 1993:13.

⁷¹ Hoyer 1998.

⁷² Lindberg 2021a.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Avsaknaden av en mellangeneration har också resulterat i att det i dag råder brist på yrkesverksamma personer med kunskaper i språket som till exempel kunde fungera som lärare och handledare. Samtidigt blir den äldre generationen språkanvändare i Finland alltmer till åren kommen. Denna äldre generation har aldrig fått undervisning vare sig i eller på det egna språket, vilket gör det orimligt att räkna med att de skulle behärska den typ av språklig metarefleksion som krävs i undervisningssammanhang. I och med detta står det finlandssvenska teckenspråket i dag inför en situation där språkanvändningen på många sätt är överflyttad i händerna på **andra- och främmandespråksanvändare**, som i sin tur har svårt att utveckla sina språkkunskaper i **brist på undervisningssammanhang och -material**.

Resultat av revitaliserande initiativ

Efter insikten om språkgruppens och språkets utmanande situation har enskilda individer, föreningen FST rf och FDF rf jobbat hårt för att synliggöra och förbättra situationen för den tidigare osynliggjorda språkgruppen. Arbetet har burit frukt. År 2013 uppskattades det finlandssvenska teckenspråket vara allvarligt hotat enligt Unescos kriterier för hotade språk⁷³ och 2015 fick språket synlighet och erkännelse i Teckenspråkslagen (359/2015). Sedan beredningen av Teckenspråkslagen har den finska staten gått in för att stödja och stärka det finlandssvenska teckenspråket i form av projektfinansiering för revitalisering. Finansieringen har möjliggjort de tre Lev i vårt språk-projekten vid yrkeshögskolan Humak och projekt *Språkstyrka* vid FDF rf (se kapitel 1.1). Samtliga projekt har involverat flera samarbetspartner och jobbat på många samhällsnivåer.

Som ett oerhört viktigt framsteg kunde FDF rf år 2019 inleda språkrådgivning och ordboksarbete i både finskt och finlandssvenskt teckenspråk, med stöd av Undervisnings- och kulturministeriet. Språkrådgivarna och ordboksarbetarna är för närvarande de enda som jobbar med språkvård på finlandssvenskt teckenspråk, och deras tjänster är unika eftersom de möjliggör frågor och svar *om* teckenspråk *på* teckenspråk (se kapitel 3.9.2). Följande stora framsteg togs då både Helsingfors och Jyväskylä universitet, efter intensiva förhandlingar, beviljades delat ansvar för forskning i finlandssvenskt teckenspråk för tidsperioden 2021–2024 (se kapitel 3.9.1).

De revitaliserande initiativen under de senaste tio åren har gett resultat som framför allt visat sig i form av ökad medvetenhet och förändrade attityder i samhället.⁷⁴ I praktiken syns resultaten i att det i dag finns betydligt fler personer som vet något om finlandssvenskt teckenspråk, vilket också gör det lättare att föra fram specifika behov. Antalet andra- och främmandespråksanvändare som vill använda och förbättra sina språkkunskaper har också ökat. Bland äldre språkanvändare syns det revitaliserande arbetet i form av en ökad medvetenhet och stolthet över det egna språket och den egna kulturen, vilket utgjort en grundförutsättning för att komma i gång med den språkmentorverksamhet som nu bedrivs av FST rf. Ordboks- och språkrådgivningstjänsten i finlandssvenskt teckenspråk är en enorm resurs för att få information och vägledning i ett språk som saknar heltäckande ordböcker och grammatiska beskrivningar. Den nystartade forskningen innebär vidare ett stort steg närmare ökad kännedom om det finlandssvenska teckenspråkets lingvistiska särdrag.

Fortsatta utmaningar

⁷³ Safar & Webster 2014.

⁷⁴ Se också Andersson-Koski 2022.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Ökad kunskap om språksituationen och ett **förändrat attitydklimat** räcker ändå inte för att bevara ett språk. För att bevara ett språk behövs även miljöer där språkanvändare kan komma samman och **använda sitt språk**. Dessutom behövs en reell möjlighet för nya språkanvändare att överhuvudtaget **komma i kontakt med språket i tidig ålder**. I dag är det ändå mycket svårt för familjer i Finland att komma i kontakt med teckenspråk, och ännu svårare att komma i kontakt med finlandssvenskt teckenspråk (se kapitel 3.2). Även om familjen skulle lyckas få undervisning i finlandssvenskt teckenspråk då barnet är litet finns det fortfarande inte möjlighet till vare sig småbarnspedagogik eller grundläggande utbildning på finlandssvenskt teckenspråk i Finland (se kapitel 3.6). Det enda undantaget utgör Snäckan förskola/resursenhet och Ytteresse skola i Pedersöre kommun som sedan 1980 särskilt satsat på undervisning på svenska och teckenspråk för döva och hörselskadade barn.⁷⁵ I och med projekt Språkstyrka har Ytteresse skola fått möjlighet att vidareutveckla undervisning på nätet i finlandssvenskt teckenspråk. Undervisningen begränsar sig dock till en lektion språkundervisning i veckan, och teckenspråkiga barns möjligheter att delta hänger på beslutfattarnas och skolpersonalens medvetenhet och prioriteringar. Därtill är undervisningen på nätet, liksom alla förutnämnda initiativ, beroende av tidsbegränsade projektfinansieringar som i många fall årligen ska rapporteras och sökas på nytt (se kapitel 3.6.2). Det finns således ingen garanti för bestående verksamhetsformer.

En ökad medvetenhet om finlandssvenskt teckenspråk i samhället har också samtidigt lett till en större **efterfrågan på personer** som behärskar språket. Detta gör att trycket och förväntningarna på aktiva individer inom fältet är enormt. För närvarande finns det till exempel två aktiva **översättare** som översätter från svenska till finlandssvenskt teckenspråk. Dessa två personer förväntas översätta allt från myndighetsmeddelanden och lagtexter till barnprogram vid sidan om sitt dagliga förvärvsarbete. Översättningsarbetet är särskilt krävande med tanke på att det varken finns språklig utbildning eller språkliga stödverktyg att tillgå.⁷⁶ På motsvarande sätt står **finlandssvenska teckenspråkstolkare** ofta inför insikten om att ett längre tolkningsuppdrag på ett håll i praktiken innebär att en mängd kunder blir utan tolk på ett annat håll. Och ändå finns det ingen tolk- eller översättarutbildning som skulle inkludera språkparet finlandssvenskt teckenspråk och svenska (se kapitel 3.5). Det finns heller ingen möjlighet att kontrollera och jämlikt bedöma olika personers teckenspråkskunskaper i form av en allmän språkexamen så länge grundläggande forskning i finlandssvenskt teckenspråk saknas (se kapitel 3.4 och 3.9).

Trots en ökad medvetenhet om finlandssvenskt teckenspråk finns det ännu en stor brist på förståelse för att teckenspråkiga personer per definition alltid är **flerspråkiga**. För att fungera i samhället behöver teckenspråkiga stöd för att utveckla sitt teckenspråk, men också stöd för att utveckla ett skrivet språk. För **finlandssvenska teckenspråkiga** är **svenska** det naturliga första skrivna språket att lära sig. I praktiken utgör goda kunskaper i svenska en grundläggande förutsättning för att fungera i samhället. Eftersom det finländska samhället domineras av **finska** och teckenspråksgemenskapen domineras av **finskt teckenspråk**, är finlandssvenska dövas vardag i praktiken ofta **minst flerspråkig**.⁷⁷

⁷⁵ Snellman 2012.

⁷⁶ Andersson-Koski & Nordman 2023.

⁷⁷ Andersson-Koski 2024.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Sedan finlandssvenskt teckenspråk erkänts som språk har det i ökande grad beaktats i olika myndighetsrapporter och utredningar. Samtidigt är det fortsatt vanligt att mer generellt rapportera om situationen för ”teckenspråk i Finland” och samtidigt osynliggöra utmaningarna som det finlandssvenska teckenspråket och dess användare står inför. I Språkpolitiska programmet från 2022⁷⁸ uppges bland annat att det i Finland är möjligt ”att studera ända upp till doktorsgraden på teckenspråk”. Detta är dock enbart möjligt på finskt teckenspråk och finska. På finlandssvenskt teckenspråk är det inte möjligt att studera ens på grundläggande nivå.

Eftersom teckenspråkgemenskapen i Finland inkluderar två tecknade språk, måste ofta finlandssvenska teckenspråkiga kämpa extra hårt för att göra sina röster hörda även inom den egna teckenspråkgemenskapen. I praktiken tävlar språkgrupperna ofta om samma finansiering, och den finlandssvenska teckenspråksgruppens behov av information på skriven svenska glöms stundvis bort också inom den större teckenspråkgemenskapen. Ett exempel på detta är den omfattande rapporten *Tecknade minnen (Viitotut muistot)*⁷⁹ som sammanställts för att inleda en sannings- och försoningsprocess kring de orättvisor som döva och teckenspråkiga i Finland utsatts för genom historien. Rapporten, som uppger sig vara skriven för ”hela det finländska samhället”, finns enbart tillgänglig på finska och kommer enligt rådande beslut inte att översättas till svenska. Detta gör det i praktiken omöjligt för finlandssvenska döva att ta del av rapportens uttömmande beskrivning av orättvisor som också de utsatts för, vilket utesluter dem ur processen.

⁷⁸ Statsrådet 2022:53.

⁷⁹ Katsui m.fl. 2021.

3. Behov, utmaningar och förslag till åtgärder för att stärka det finlandssvenska teckenspråket

3.1 Finlandssvenskt teckenspråk i samhället: medvetenhet och lagstiftning

“Språket är grunden för mänskligt tänkande. Språket kan också ses som en gemensam aktivitet, som man lär sig genom delaktighet och interaktion. De språkliga rättigheterna hör till medborgarnas grundläggande rättigheter och tillgodoseendet av dem är ofta en förutsättning för att andra rättigheter respekteras. Språkliga rättigheter skyddas av lagstiftningen, men de måste också förverkligas i praktiken.”

- Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2021 (Statsrådet 2021:9)

Behov och utmaningar: Okunskap om tecknade språk

I Justitieministeriets utredning av helhetssituationen för det finlandssvenska teckenspråket från 2016 konstateras följande: “I fall grundläggande kunskap om språket och språkanvändarna saknas är det omöjligt att förverkliga språkanvändarnas mänskliga rättigheter (till exempel i form av tillgång till tolkar med faktiska språkkunskaper). För att dessa mål ska uppnås krävs det att samhället har den kunskap och vilja som stödåtgärderna förutsätter.”⁸⁰ En stor utmaning för revitaliseringen av det finlandssvenska teckenspråket är ändå den fortsatt **stora och utbredda okunskapen om tecknade språk i samhället** i allmänhet. Okunskapen synliggörs ofta i förringande attityder gentemot teckenspråk, vilket bidrar till ett attitydklimat som försämrar teckenspråkigas möjlighet till samhällelig delaktighet (se kapitel 3.4). Ökad kunskap bland allmänheten är ett steg mot det förbättrade språkklimat som Statsrådets språkpolitiska program⁸¹ efterlyser. Ett förbättrat språkklimat stöder ett positivt perspektiv på teckenspråkiga som resurser i samhället och förebygger den diskriminering som döva möter i arbetslivet.

Något som bidragit till en utbredd okunskap om tecknade språk i samhället är det oralistiska synsättet på tecknade språk som härskade under så gott som ett sekel (se kapitel 2.1.1). Inflytandet av det historiska förflutna träder också fram i vår lagstiftning, i vilken den praktiska användningen av teckenspråk så gott som **uteslutande grundar sig på ett funktionsnedsättningsperspektiv, och inte ett språkperspektiv**. Därigenom utgår både lagstiftningen och myndigheter som tillämpar den primärt utifrån frågeställningen om vem som “behöver” teckenspråk i och med hörselnedsättning (se kapitel 3.2 och kapitel 3.6). Det är en frågeställning som aldrig aktualiseras i samband med andra språkliga och kulturella minoriteter.

Det överrepresenterade funktionsnedsättningsperspektivet gör det ofta svårt för teckenspråkiga att **hävda rätten till teckenspråk som språk**. Detta blir särskilt svårt då det fortsatt finns myndigheter som primärt hanterar teckenspråk som *en kommunikationsmetod*, vilket inte enbart frångår teckenspråken statusen som “riktiga

⁸⁰ Soininen 2016:46.

⁸¹ Statsrådet 2022.

språk” utan också **osynliggör existensen av olika tecknade språk**. Trots att **lagstiftningen strikt skiljer på språk och funktionsnedsättning vävs perspektiven samman i teckenspråkigas praktiska vardag**. Till exempel behövs teckenspråkstolkning för att döva inte representerar den hörande normen (funktionsnedsättningsperspektiv, se kapitel 3.4), men också för att teckenspråkiga ska ha rätt att uttrycka sig på sitt eget språk (språkperspektiv). I majoritetssamhället glömmes ofta bort att **också en icke-teckenspråkskunnig person behöver tolkning för att kommunicera med en teckenspråkig döv**, och att det därmed ingalunda enbart är “personer med funktionsnedsättning” som är tolkanvändare.

År 2016 ratificerade Finland **FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning**. Något som utmärker konventionen är att den i motsats till de flesta andra dokument de facto förenar ett språk-, kultur- och funktionsnedsättningsperspektiv i fråga om teckenspråk och döva.⁸² Även om konventionen ratificerats finns det lagstiftning i Finland som fortsatt inte har harmoniserats med konventionen, däribland lagstiftning om småbarnspedagogik och grundläggande utbildning.⁸³

På grund av allmänhetens och myndigheternas okunskap om tecknade språk, teckenspråkigas behov och de lagar som reglerar teckenspråkigas rättigheter, finns en stor **variation i hur nuvarande lagstiftning tolkas och omsätts** i praktiken. Detta har en enorm inverkan på hur och om dövas och teckenspråkigas språkliga och mänskliga rättigheter omsätts i praktiken. Situationen leder också till att såväl privata som offentliga instanser stundvis oavsiktligt handlar i strid med grundlagen (§ 6) och diskrimineringslagen (1325/2014) som förbjuder särbehandling och diskriminering på grund av språk eller funktionsnedsättning. Samtidigt finns det **ingen instans eller myndighet** som, exempelvis i likhet med Svenska Finlands folkting, skulle bära ansvar för att främja teckenspråkigas rättigheter i praktiken. Ansvaret faller i dag i första hand på aktörer inom tredje sektorn, såsom FDF rf, vars fortsatta finansiering och framtid konstant är oviss.

Sedan 2006 har finlandssvenskt teckenspråk, dock i varierande utsträckning, beaktats i *Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen*. Sedan 2020 har situationen för både finskt och finlandssvenskt teckenspråk beaktats i form av en mer uttömmande **teckenspråksbarometer**⁸⁴. År 2021 tillsattes därtill en **delegation för teckenspråksärenden**⁸⁵ med det primära syftet att bedöma hur målen för teckenspråkslagen (359/2015) uppfylls. Även om satsningarna är både välkomna och viktiga fyller de huvudsakligen en uppföljande och dokumenterande funktion. Däremot är det **tredje sektorn** som på daglig basis arbetar för att förbättra de samhälleliga förhållandena för teckenspråkiga, och i praktiken kämpa för att till exempel barn, trots myndigheters okunskap, får möjlighet till en tidig språkinlärning. **Om tredje sektorn ska fortsätta bära ett myndighetsliknande ansvar behöver deras roll klargöras och finansiering tryggas**. I övrigt finns det ett behov av en instans som, i likhet med Svenska Finlands folkting, främjar finlandssvenska teckenspråkigas rättigheter i praktiken. Till detta ansvar hör också behovet att vägleda myndigheter i rådande lagstiftning och i de båda perspektiven (språk- och

⁸² Se FN:s konvention, t.ex. artikel 24, 3b och artikel 30.4.

⁸³ Statsrådet 2022:7.

⁸⁴ Rainò 2021.

⁸⁵ Justitieministeriet u.å.

funktionsnedsättning) som omger teckenspråkigas liv. Vidare behöver myndigheter påminnas om nödvändigheten av att tillämpa en lagtolkning som ställer sig positiv till de grundläggande friheterna och rättigheterna för att stärka det finlandssvenska teckenspråkets ställning i praktiken.⁸⁶

En omständighet som spär på den rådande okunskapen om teckenspråkigas behov är **enspråkighetsnormen** som genomsyrar det finländska samhället. Normen synliggörs i det nuvarande befolkningsdatasystemet som enbart gör det möjligt att anteckna *ett* modersmål. Något som däremot inte beaktats är faktumet att tecknade språk saknar etablerade skriftsystem, vilket innebär att teckenspråkiga alltid är flerspråkiga i minst ett tecknat och ett skrivet språk (se kapitel 2.2.3). I nuvarande statistikföring osynliggörs således finlandssvenska teckenspråkigas flerspråkighet och användning av både finlandssvenskt teckenspråk och svenska. Detta gör att det inte finns tillförlitlig information om antalet finlandssvenska teckenspråkiga, vilket i sin tur försvårar planeringen av tjänster. Utmaningen konstateras i såväl det språkpolitiska programmet⁸⁷ som i Regionförvaltningens utredning från 2019⁸⁸. För att trygga de språkliga rättigheterna efterlyser såväl regionsförvaltningsverket⁸⁹ som Statsrådet⁹⁰ en utveckling av befolkningsdatasystemet så att teckenspråkiga kan anteckna fler än ett modersmål.

En bristande förståelse för finlandssvenska teckenspråkigas flerspråkighet förekommer inte enbart bland myndigheter, utan också inom den större teckenspråksgemenskapen i Finland som domineras av finskt teckenspråk. Eftersom finska teckenspråkiga primärt använder sig av finska som skrivet språk, försummas ofta finlandssvenska teckenspråkigas behov av information på skriven svenska (se kapitel 3.4).

Åtgärder

För att stärka medvetenhet om finlandssvenskt teckenspråk och trygga grundläggande rättigheter ska följande åtgärder genomföras:

- **Öka kunskaperna** om finlandssvenskt teckenspråk i samhället genom att
 - Genomföra en **informationskampanj** om finlandssvenskt teckenspråk som ett samarbete mellan Justitieministeriet och språkets intresseorganisationer.
 - Främja ”möjligheterna för dem som använder teckenspråk att använda och få information på sitt eget språk.” (Teckenspråklagen 359/2015, § 3). På en konkret nivå kan det handla om att myndigheter beaktar placeringen av teckenspråkiga översättningar på sina webbsidor för att se till att översättningarna blir tillgängliga⁹¹ eller om att bli medvetna om i vilka sammanhang de själva bär ansvar för att beställa teckenspråkstolkning. Ökad kunskap kan tryggas genom att tilldela ansvar för teckenspråksfrågor till anställda inom olika myndigheter.

⁸⁶ Dahlberg 2024:63.

⁸⁷ Statsrådet 2022:69.

⁸⁸ Regionförvaltningsverket 2020.

⁸⁹ Regionförvaltningsverket 2020:3.

⁹⁰ Statsrådet 2022:69.

⁹¹ Se t.ex. information på finskt teckenspråk på webbplatsen för Norra Österbottens välfärdsområde <https://pohde.fi/palvelumme/vammaisille-henkiloille/viittomakielinen-sivu/>.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

- **Involvera representanter för den finlandssvenska teckenspråkgemenskapen då Utbildningsstyrelsen utarbetar och reviderar styrdokument och nationella läroplansgrunder** så att även det finlandssvenska teckenspråket beaktas. På sikt skulle det öka medborgares kunskaper om finlandssvenskt teckenspråk och teckenspråkiga i samhället.
- **Instifta en instans som arbetar för att främja rättigheterna för finlandssvenska teckenspråkiga i samhället.** Instansen kunde, i likhet med Svenska Finlands folkting, fungera självständigt eller utgöra en del av Svenska Finlands folkting. Instansen behövs för att påminna om rådande lagstiftning och för att stärka och utveckla kunskaperna om teckenspråkigas behov. Verksamheten ska tryggas genom lag.⁹²
 - Ifall rådande praxis fortsätter, där tredje sektorn bär ansvaret, måste intresseorganisationernas roll ses över och deras verksamhet tryggas med fortlöpande resurser.
- **Se över substanslagstiftning** med särskild fokus på lagstiftning som gäller småbarnspedagogik, utbildning och medier, samt tillämpa en lagtolkning som ställer sig positiv till de grundläggande friheterna och rättigheterna så att det finlandssvenska teckenspråket stärks. Båda åtgärderna framhålls i utredningen om de inhemska minoritetsspråkens statsförfattningsrättsliga ställning.⁹³
- **Harmonisera lagstiftningen om småbarnspedagogik och den grundläggande utbildningen** i Finland i enlighet med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.
- **Förnya befolkningsdatasystemet** så det blir möjligt att anteckna och statistikföra fler än ett modersmål.

Ansvar för att ovannämnda åtgärder vidtas ligger i första hand på alla myndigheter, intresseorganisationerna inom tredje sektorn, Justitieministeriet, Undervisnings- och kulturministeriet och Utbildningsstyrelsen.

3.2 Tidig språkinlärning

“Utan sociala strukturer som tryggar språktillgången för döva barn finns det alltså inte enbart risk för att barnen aldrig kommer i kontakt med sitt naturliga modersmål, utan också risk för att barnen blir språklösa. I dag finns det stora brister i de sociala strukturer som borde trygga både språktillgången och språkutvecklingen för finlandssvenska döva.”

- Justitieministeriets utredning om helhetssituationen för det finlandssvenska teckenspråket (Soininen 2016:31)

⁹² Jämför Lag om Svenska Finlands folkting 1331/2003.

⁹³ Dahlberg 2024:63.

Behov och utmaningar: Avsaknad av samhällsstrukturer för finlandssvenskt teckenspråk

Majoriteten döva barn föds i familjer där teckenspråk inte är bekant från förut (se kapitel 2.1.2). Detta innebär att teckenspråksinläring och kontakt med andra språkanvändare måste möjliggöras genom organiserade och medvetna **samhällsstrukturer för att trygga språköverföring**. I dag finns det inga strukturer som garanterar teckenspråksinläring, utan för finlandssvenska familjer med döva barn är det i dag en **enorm utmaning att överhuvudtaget komma i kontakt med teckenspråk**, för att inte tala om finlandssvenskt teckenspråk.

Den första utmaningen är den utbredda okunskapen om teckenspråk och dövhet, som gör det **svårt för familjer att få korrekt information om teckenspråk** då barnets hörselskada konstaterats. Liksom även det språkpoliska programmet⁹⁴ påpekar är en stor utmaning fortfarande att teckenspråkiga barn bemöts ”ur ett funktionsnedsättningsperspektiv och inte ur ett språkperspektiv.”

“Ingen som jobbar med våra barn vet något om teckenspråk”.

- Uttalande av förälder i Svenskfinland (personlig kommunikation)

Om familjer trots detta önskar lära sig finlandssvenskt teckenspråk **förutsätter familjeundervisning ett läkarutlåtande** om att barnet, i och med sin hörselskada, utifrån ett medicinskt perspektiv behöver undervisning i språket. Inom vården hanteras teckenspråk primärt som ”kommunikativt stöd” vilket i sin tur bidrar till att familjer i praktiken **sällan rekommenderas undervisning i teckenspråk**, utan ofta får ett utlåtande med en rekommendation om ett begränsat antal undervisningstimmar i *tecken som stöd*⁹⁵, inte teckenspråk.

Om vårdpersonalen inte ger information om var familjerna kan få information om finlandssvenskt teckenspråk och komma i kontakt med andra familjer i samma situation, är det oerhört krävande och tungt för familjerna att själva orientera sig bland den stora mängden organisationer och information på webben. Det som försvårar en objektiv informationstillgång är att de **olika perspektiven på dövhet (språk och kultur versus funktionsnedsättning) stundvis polariseras** i olika organisationers och vårdinrättingars framställning av vad de hörselskadade och döva barnen behöver. På grund av polariseringen ges familjerna inte möjlighet att fatta beslut om det egna barnets behov med grund i korrekt och mångsidig information:

“För några år sedan funderade jag på [att söka undervisning i teckenspråk för mitt barn], men det känns som om att vara i en djungel. Jag har tänkt att jag ska ta tag i det igen och ta reda på vilka möjligheter som finns. Men jag har förstått att mitt barn kanske måste flytta. Jag behöver helt enkelt bara få tid till det så att jag kan söka efter mer information om det.”

- Teckenspråksbarometern 2020 (Rainò 2021:46)

⁹⁴ Statsrådet 2022:70.

⁹⁵ ”Tecken som stöd är en kommunikationsmetod och stöder talets utveckling. I tecken som stöd till talet används teckenspråkets tecken som alternativ eller komplement till talet.” (Papunet 2023)

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Då en hörselskada konstateras hos ett barn involveras en av universitetssjukhusens hörcentraler. **År 2022 mottog universitetssjukhusens hörcentraler ett ställningstagande av Diskrimineringsombudsmannen⁹⁶** eftersom det framkommit att de inte gett korrekt information om teckenspråk. I ett uppmärksammat fall hade hörcentralen tvärtom upprepade gånger avrått från teckenspråksinlärning efter att ett barn fått ett hörselimplantat, trots föräldrarnas önskan om språkundervisning. I sitt utlåtande framhåller Diskrimineringsombudsmannen att hörcentralerna aktivt ska informera om och möjliggöra inlärning av teckenspråk. För att ge korrekt information ska hörcentralerna konsultera sakkunniga. I utlåtandet poängteras också att teckenspråken ska behandlas likvärdigt med talade språk och att hörcentralerna ska stödja döva och hörselskadade barns möjligheter till en balanserad tvåspråkighet i ett talat och ett tecknat språk.

Utöver de rekommendationer som Diskrimineringsombudsmannen ger i utlåtandet, **måste hörcentralerna ytterligare garantera att finlandssvenskt teckenspråk också hör till de språk som familjerna erbjuder undervisning i.** På ombudsmannens webbsida uppges även följande:

”Diskrimineringsombudsmannen påpekar också att hälsovården måste ta en aktiv roll gällande inlärning av teckenspråk. Man får inte ha en förringande attityd och lämna inlärningen i händerna på tredje sektorn.”

- ”Universitetssjukhusen möjliggör inte tillräckligt teckenspråksinlärning åt barn med hörselskada” (Diskrimineringsombudsmannen 2022b)

Hörcentralernas habiliteringshandledare utgör på många sätt nyckelpersoner för familjernas tidiga informationstillgång. Habiliteringshandledaren, som kopplas in så fort en hörselskada konstaterats, har en särskilt ansvarsfull uppgift eftersom behovet av stöd och information omfattar många olika områden. Familjer med döva och hörselskadade barn har särskilt uppgett följande behov:

- möjlighet till omedelbart psykosocialt stöd då hörselskadan konstaterats
- insikt i språk, kultur och identitet och vad det innebär att bli och leva som teckenspråkig
- korrekt information om möjligheter och begränsningar med hörselimplantat
- korrekt information om finlandssvenskt teckenspråk och skillnaderna mellan teckenspråk och tecken som stöd
- kunskap om hur tidig interaktion kan stödjas i praktiken
- möjlighet till kontakt med andra familjer i samma situation så att hela familjen får kamratstöd och barnen kommer i kontakt med jämnåriga barn
- möjlighet till kontakt med finlandssvenska teckenspråkiga som kan fungera som språkliga förebilder för barnet
- familjeundervisning i finlandssvenskt teckenspråk genast då hörselskadan konstaterats och så länge familjen önskar det.

Eftersom hälsorelaterad information, såsom en hörselskada, är sekretessbelagd är det för närvarande enbart **personal på universitetssjukhusens hörcentraler** (däribland habiliteringshandledarna) som har en översikt över alla familjer med döva eller hörselskadade barn i Svenskfinland.

⁹⁶ Diskrimineringsombudsmannen 2022a.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Om en familj trots utmaningarna ovan beviljas familjeundervisning i finlandssvenskt teckenspråk⁹⁷ återstår ändå en rad andra utmaningar. Till dessa hör hur familjeundervisningen anordnas i dag. För närvarande finns det inga **riktlinjer för vad familjeundervisningen ska innehålla**. Vem som anlitas som lärare varierar mellan olika välfärdsområden, och det finns inte heller någon specifik utbildning för dem som förväntas ge familjeundervisning. Inom välfärdsområdena formuleras kriterierna för vem som kan anlitas som lärare av tjänstemän som saknar insyn i familjernas behov. Bristen på riktlinjer och den **stora variationen i praxis mellan välfärdsområdena ställer barnen och deras familjer i en mycket ojämlig position** i förhållande till varandra. Utöver detta är det vanligt att undervisning i teckenspråket beviljas för ett begränsat timantal (ofta 20 timmar) i taget trots att barnets och hela familjens behov av att utveckla språkkunskaperna formas och intensifieras under hela barnets uppväxt.

Enligt propositionen till en ny lag om funktionshindersservice ska rätten till undervisning i hemmet bli subjektiv, vilket vore ett framsteg med tanke på barnens och familjernas rätt till språkinläring.

Den nya lagen slår fast att:

”Personer med funktionsnedsättning ska ha rätt att få träning för att lära sig färdigheter som behövs i ett självständigt liv, för att lära sig teckenspråk och för att använda alternativa kommunikationssätt samt för situationer med förändringar i livet. Även för familjemedlemmar och andra närstående till en person med funktionsnedsättning ska det ordnas undervisning i teckenspråk, handledning i användningen av alternativa kommunikationsmedel och träning för att stödja vid situationer med förändringar i personens liv.”

- Regeringens proposition (91/2022 kap. 4.1.3)

Lagen godkändes i mars 2023 men träder i kraft först den 1 januari 2025. Det är fortsatt oklart vilka ändringar som görs i lagen innan den träder i kraft. För att lagen ska kunna fullföljas i praktiken behöver riktlinjerna och arrangemangen för familjeundervisning klargöras. Eftersom lagen handlar om funktionshindersservice och inte om utbildning, är det oklart vem som ska ta ansvar för den språkliga undervisningens innehåll.

Den **tidiga språkinläringen** är särskilt relevant med tanke på revitaliseringen av finlandssvenskt teckenspråk, eftersom **varje barn som lär sig språket är en språkbevarare**. Ur detta perspektiv borde rätten till familjeundervisning också garanteras som en språklig rättighet och inte enbart ur ett funktionsnedsättningsperspektiv.

Åtgärder

För att stödja och trygga den tidiga språkinläringen ska följande åtgärder genomföras:

⁹⁷ Den kommunikationsfrämjande undervisning som en individ eller familj beviljas som anpassningsträning med stöd i lag om service och stöd på grund av handikapp (380/1987).

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

- **Inkludera information på svenska om hörselnedsättning och vikten av finlandssvenskt teckenspråk i den första information (fi: ensitieto) som ges till föräldrar då hörselskadan konstaterats⁹⁸.**
- **Uppmuntra till inläring av finlandssvenskt teckenspråk och stöd en balanserad tvåspråkighet.** I första hand är det Hörcentralerna som bär ansvar för åtgärden.
- **Garanterat att hörcentralernas habiliteringshandledare får den fortbildning som de behöver för att ge korrekt information om teckenspråk och stödja familjernas flerspråkighet i både tecknat och talat språk i vardagen.**
- **Utarbeta riktlinjer för vad som ska ingå i familjeundervisning så att de olika faserna i barnets språkutveckling beaktas⁹⁹.**
- **Fastställ realistiska kompetenskrav för personer som företagen anlitar för familjeundervisning.** Detta krävs för att familjeundervisningen ska vara av god språklig kvalitet och ske på lika villkor inom alla välfärdsområden.
- **Utse en ansvarig instans för arbetet med ovannämnda riktlinjer och kompetenskrav.**
- **Rikta resurser för att garantera att den nya lagen om funktionshinderservice kan omsättas i praktiken** också för det finlandssvenska teckenspråkets del. För att möjliggöra tidig språkinläring behövs en undervisningsplan, undervisningsmaterial och personer som kan undervisa.
- **Tilldela resurser för att koordinera och förbättra samarbetet** mellan alla aktörer som på olika sätt är en del av det teckenspråkiga barnets vardag, till exempel daghem, skolor, tolkar, habiliteringspersonal, riksomfattande Valteri-centret för lärande och kompetens samt föreningar som Döva och hörselskadade barns stödförening rf (DHBS), Hörselskadade barns föräldraförbund rf (HBFF), Riksföreningen för barn med cochleaimplantat (LapCI ry), Finlandssvenska teckenspråkiga rf (FST rf) och Finlands Dövas Förbund rf (FDF rf).

Ansvar för att ovannämnda åtgärder vidtas ligger i första hand på Institutet för hälsa och välfärd, Social- och hälsovårdsministeriet, Undervisnings- och kulturministeriet, Utbildningsstyrelsen, Universitetssjukhusens hörcentraler och välfärdsområdets funktionshinderservice.

⁹⁸ Se till exempel Duodecim 2023 och Institutet för hälsa och välfärd u.å. på finska.

⁹⁹ Se teckenspråkiga barns språkutveckling på <https://vikke.nmi.fi/sv/databank/> och Kanto m.fl. 2023.

3.3 Språkmiljö och kulturarv

“Det är ytterst svårt att bli teckenspråkig i Finland i dag. Myndigheter har till exempel ingen förståelse för att barn som lär sig teckenspråk också måste få kontakt med teckenspråkgemenskapen. Språk överförs inte till nya generationer om inläringen sker utan kontakt till språkgemenskapen (genom enbart läroböcker, videor, ordböcker, tolkar).”

- Språknämnden för finländska teckenspråk (2022b)

Behov och utmaningar: Brist på naturliga språkmiljöer

Att få ett modersmål innebär att bli delaktig i en språklig och kulturell gemenskap. En grundförutsättning för att bli delaktig i en gemenskap är att man har möjlighet att träffa andra som ingår i gemenskapen. En annan grundförutsättning för att lära sig och upprätthålla ett språk är att man har möjlighet att **använda språket med andra**. Här står teckenspråkiga barn i en unik situation i och med att de i motsats till de flesta andra språkgemenskaper sällan har möjligheten till språkinläring genom föräldrar och släktingar.

En stor utmaning för finlandssvenskt teckenspråk i dag är **bristen på naturliga sammanhang** och miljöer där språket används. En central språkmiljö försvann i samband med nedläggningen av Borgå dövskola 1993. Samtidigt utvandrade en mellangeneration till Sverige och inflytandet från finskt teckenspråk ökade. Allt detta har ytterligare fördjupat klyftan mellan generationer språkanvändare (se kapitel 2.2). En annan utmaning utgörs av de spår som den oralistiska tiden satte i språkanvändarna. Spåren syns ännu i dag. Oralismens tidsanda (se kapitel 2.1.1) ledde nämligen inte enbart till att döva förnekades sitt språk utan också till att **döva inte fick kännedom om sin egen språk- och kulturhistoria**. Det finns till exempel finlandssvenska döva som vittnar om att de under hela sin tid i Borgå dövskola aldrig fått kännedom om vem C.O. Malm var eller att dövskolans grundare de facto själv var finlandssvensk, teckenspråkig och döv. Dessa historiska fakta har aldrig delgetts alla döva, trots att Malm fanns förevigad som en byst på Borgå dövskolas gård där barnen vistades dagligen.

Det finns ett stort behov av att **sammanföra olika generationer språkanvändare** så att äldre kan fungera som språkliga förebilder. Att hitta språkliga förebilder i både äldre och jämnåriga tecknare är särskilt viktigt för barn i familjer med föräldrar som inte har teckenspråk som förstaspråk. Även om barnen skulle ha teckenspråk i sin vardag till exempel i form av en tolkad skolgång, **kan tolkning aldrig ersätta teckenspråkiga förstaspråkmiljöer**. Tolkar fyller en oerhört viktig funktion i att tillgängliggöra information och möjliggöra kommunikation, men i och med att tolkarna ofta lärt sig teckenspråk som främmande språk kan de sällan fungera som språkliga förebilder.

Både myndigheter och det omkringliggande samhället bär ett ansvar för att möjliggöra att språkmiljöer skapas och upprätthålls. Detta behov finns för både barnets och föräldrarnas del redan innan barnet tar del av organiserad verksamhet såsom småbarnspedagogik. Att det finns aktörer som fortlöpande erbjuder språkligt stöd kan inte enbart hänga på familjernas initiativ. Det behövs resurser för att skapa språkliga rum i form av sammankomster, klubbar och familjeträffar av olika slag. Särskilt viktiga är språkmiljöerna

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

för äldre teckenspråkiga som lätt blir isolerade utan kamratstöd och teckenspråkig interaktion i vardagen. Det som utgör kärnan för alla aktiviteter är **en medveten användning av finlandssvenskt teckenspråk**. Individens språk utvecklas genom att det används mångsidigt i olika sammanhang.

Det finns behov av olika typer av **språkliga rum**, såsom:

- Finlandssvenska teckenspråkiga rum där alla som deltar följer den uttalade språkpolicyn "här tecknar vi finlandssvenskt teckenspråk". Rummet fungerar som språkbad och är öppet för alla som vill använda och lära sig finlandssvenskt teckenspråk. Rummet förutsätter en uppmuntrande stämning där både försök och misstag accepteras.
- Finlandssvenska teckenspråkiga rum där förstaspråkanvändare har möjlighet att använda sitt språk och samtidigt få ta del av sitt språks kultur och historia utan att behöva anpassa sig till andraspråksinlärare.

Också hörande barn till finlandssvenska döva föräldrar (coda) och dövas hörande syskon (soda) behöver språkmiljöer, kamratstöd och språkliga förebilder utanför hemmet som stöder deras teckenspråsutveckling. Med tanke på det finlandssvenska teckenspråkets vitalitet är också hörande språkanvändare oersättningsbara överförare av språket. För närvarande finns det ingen aktör som skulle erbjuda aktiviteter på finlandssvenskt teckenspråk och svenska för coda- eller soda-barn. För att möjliggöra och stödja en flerspråkig uppväxt för såväl hörande som döva teckenspråkiga barn behöver också föräldrarnas språkliga medvetenhet stärkas. Därtill har Utbildningsstyrelsen påpekat att också "Teckenspråkiga barn med invandrarbakgrund vars tecknade modersmål är något annat än finlandssvenskt eller finskt teckenspråk kan behöva stöd för att tillägna sig finlandssvenskt eller finskt teckenspråk."¹⁰⁰ Med tanke på revitaliseringen av finlandssvenskt teckenspråk är teckenspråkiga barn med invandrarbakgrund viktiga potentiella överförare av språket.

Sammanfattningsvis behövs språkmiljöer för att språket ska vara ett levande språk i användning som förs vidare till nya generationer, men också för att språkanvändarna ska få kännedom om och kunna föra vidare **det egna kulturarvet som en del av språket**.

Åtgärder

För att öka antalet språkmiljöer och värna om finlandssvenska teckenspråkigas kulturarv ska följande åtgärder genomföras:

- **Trygga finansiering** till intresseorganisationer och andra aktörer som för närvarande skapar och upprätthåller språkmiljöer för finlandssvenska teckenspråkiga i alla åldrar.
- **Öka samarbetet** mellan olika aktörer (intresseorganisationer, myndigheter och hörcentraler) på fältet. Ett ökat samarbete behövs för att föräldrar, men också

¹⁰⁰ Utbildningsstyrelsen 2023:12.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

isolerade (äldre) språkanvändare, kan bli kontaktade av intresseorganisationerna och erbjudas information om språkmiljöer där finlandssvenskt teckenspråk används.

- **Inkludera finlandssvenskt teckenspråk och svenska** i verksamhet som organiseras för både unga och vuxna coda- och soda-personer. Hörande barn till finlandssvenska döva föräldrar och hörande syskon till döva barn behöver komma i kontakt med andra personer som delar upplevelsen av att som hörande växa upp i en visuell och flerspråkig minoritetskultur.
- Garantera medel för att **fortsätta språkmentorverksamheten** som startat inom FST rf 2022 som en del av projekt Språkstyrka.

Ansvar för att ovannämnda åtgärder vidtas ligger i första hand på intresseorganisationer inom tredje sektorn, Social- och hälsoorganisationernas understödscentral (STEA) och Undervisnings- och kulturministeriet.

3.4 Delaktighet och tillgänglighet

“Jag är ofta irriterad över att inte kunna hitta information OM det finns någon introduktion eller information på teckenspråk, och att det ofta är så svårt att ens hitta någon form av skriftlig kontakt kanal med en del myndigheter. Det har blivit lite bättre på sista året med olika slag av chatt funktioner, men det är inte lätt med dem heller på svenska.”

- Teckenspråksbarometern 2020 (Rainò 2021:73)

Våra samhällen tenderar att vara uppbyggda enligt de förväntningar som finns hos den stora samhällsmajoriteten, det vill säga bland personer som representerar *normen*. I och med detta är det vanligen lättare för personer som passar in i normen att fungera och *vara delaktiga i samhället*, än för personer som inte representerar normen. *Delaktighet* är ett omfattande begrepp som inbegriper **individens reella möjligheter att handla och påverka** i samhället. I grunden innebär delaktighet en fråga om **kunskap och makt**. För att ta ansvar för frågor som man själv uppfattar som viktiga, behöver man inledningsvis kunskap om hur samhället fungerar. Möjligheten till delaktighet är med andra ord djupt förankrad i samhällsstrukturer (såsom möjligheten till utbildning) och kan sällan uppnås genom tillfälliga lösningar. Delaktighet är dessutom en central **människorättsprincip** i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som Finland ratificerat.

Att vara finlandssvensk, teckenspråkig och döv innebär att på många sätt avvika från normen. I det finländska samhället utgår normen från att individen har en ”normal” hörsel och använder ett talat majoritetsspråk som förstaspråk. Det förväntade utbildningsspråket är därmed finska, vilket man ska tillägna sig goda läs- och skrivfärdigheter i för att bli delaktig i samhället. Vanligen gäller inget av detta för döva finlandssvenska teckenspråkiga. Utöver att bryta mot hörselnormen, är finlandssvenska teckenspråkiga flerspråkiga individer som sällan delar sitt teckenspråk med sina föräldrar. Därtill tillägnar de sig primärt svenska och inte finska som sitt första skrivna språk. I och med ett oralistiskt förflutet och brist på utbildningsalternativ på det egna språket, strider många äldre dövas utbildningsupplevelser ytterligare med idealet om en jämlik möjlighet till en allmänbildande grundutbildning. Tvärtom har döva sällan fått det stöd som krävs för att utveckla en fungerande flerspråkighet (se kapitel 2.1). Att avvika från normen innebär därtill ofta att bli bemött med okunskap, felaktiga föreställningar och negativa attityder (se kapitel 3.1). Allt detta påverkar finlandssvenska teckenspråkigas möjlighet till äkta delaktighet.

Tillgänglighet används vanligen som begrepp för att beskriva olika sätt att **öka möjligheten till delaktighet** för alla medborgare i samhället. Begreppet kan syfta både på fysisk framkomlighet och på förekomsten av begriplig och åtkomlig information. Ur minoritetsspråksperspektiv handlar tillgänglighet ofta om möjligheten till information på det egna språket, det vill säga möjligheten att förstå och bli förstådd.¹⁰¹ Därtill innebär tillgänglighet ur revitaliseringsperspektiv en växande möjlighet att använda sitt språk i praktiken, både i flera sammanhang och med flera personer. Finlandssvenska teckenspråkiga representerar en hotad språkminoritet, men utöver detta representerar

¹⁰¹ Slotte 2008:82.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

finlandssvenska döva också personer med funktionsnedsättning. För att likabehandling för personer med funktionsnedsättning ska uppnås föreskriver diskrimineringslagen (1325/2014) rimliga anpassningar av "Myndigheter, utbildningsanordnare, arbetsgivare och de som tillhandahåller varor eller tjänster" (§ 15). För teckenspråkiga döva handlar rimliga anpassningar i många fall om möjlighet till **teckenspråkstolkning** (se kapitel 3.5). Samtidigt är tolkning inte heller en optimal lösning i alla lägen, utan vissa livssituationer förutsätter **egenspråkig service** för att garantera ömsesidig förståelse och därigenom delaktighet.

Behov och utmaningar: Döva finlandssvenska teckenspråkiga i mycket ojämlik ställning

"På de webbplatser som upprätthålls av myndigheter uppskattade endast 28 procent att de hittar information på teckenspråk i någorlunda hög grad, 18 procent i hög eller mycket hög grad och 34 procent i liten grad eller inte alls. Information på finlandssvenskt teckenspråk finns ytterst sällan."

- Teckenspråksbarometern 2020 (Rainò 2021:9)

"Elektroniska tjänster kan också försätta döva medborgare som använder teckenspråk i en ojämlik ställning: när tjänster som är lämpliga för den övriga ("hörande") befolkningen är öppna dygnet runt, är textbaserade (t.ex. chatttjänster) för döva inte alltid öppna. Sådana tjänster med återuppringning som blivit allt vanligare inom den offentliga förvaltningen upplevs som ojämlika, liksom andra elektroniska kundtjänster som går ut på att kontakta kunden via telefon. Dessa kan få konsekvenser som påverkar sjukvården, om inte tjänsten eller återuppringningsbegäran når döva medborgare."

- Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen (Statsrådet 2021:87)

För finlandssvenska teckenspråkiga döva präglas vardagen av otaliga upplevelser av samhällslig otillgänglighet. Särskilt stora utmaningar återfinns inom **social- och hälsovården** där till exempel **återuppringningstjänster** orsakar problem. Även om en finlandssvensk teckenspråkig kan ringa det inledande vårdsamtalet med hjälp av en tolk, är själva återuppringningen omöjlig att förena med en tolkbeställning eftersom vården inte anger en specifik tidpunkt för återuppringningen. I samband med själva mottagningen är det i sin tur vanligen mycket osäkert ifall vårdinrättningen är medveten om sitt ansvar att beställa tolk (se förvaltningslagen 434/2003, § 26). Om vårdinrättningen ändå gjort en **tolkbeställning** är sannolikheten stor att beställningen inte gjorts för finlandssvenskt teckenspråk. Osäkerheten kring tolkbeställningspraxis leder till att det ibland inte finns någon tolk på plats överhuvudtaget medan det andra gånger gjorts dubbelbokningar.

En person som söker vård kan i många fall befinna sig i ett särskilt sårbart läge. Speciellt utsatt är man i en nödsituation då behovet av hjälp är akut. Tills vidare är det ändå inte möjligt att ringa **nödsamtal** på finlandssvenskt teckenspråk, trots att Nödcentralsverket

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

erbjuder tolkade nödsamtal på 84 olika språk¹⁰². Under en försöksperiod kunde tolkade nödsamtal ringas på finskt teckenspråk under vardagar mellan klockan 8 och 16. I brist på finansiering avslutades försöket 2023.¹⁰³

Trots vikten av tolkning finns det också situationer då det vare sig är möjligt eller ändamålsenligt att kommunicera genom tolk. Ett särskilt stort behov av egenspråkig vård finns inom psykiatrin. För tillfället finns det till exempel inga psykoterapeuter inom mentalvården som har finlandssvenskt teckenspråk som arbetspråk.¹⁰⁴ Samtidigt är tillgång till **psykosocialt stöd på det egna språket en förutsättning för en meningsfull sannings- och försoningsprocess** för döva och teckenspråkiga.¹⁰⁵ Behovet av egenspråkig vård är också stort inom **äldrevården**. Äldre finlandssvenska teckenspråkiga blir ofta språkligt isolerade vilket i sin tur ökar behovet av samtalsstöd på det egna språket. Behovet av egenspråkig service förstärks vidare i samband med minnessjukdomar. Samtidigt kan det i praktiken vara omöjligt att göra tolkbeställningar för hemvårdsbesök i och med vårdarnas varierande tidsscheman, vilket också ökar behovet av teckenspråkig vårdpersonal.

Även utanför social- och hälsovårdssektorn finns en rad tillgänglighetsutmaningar för finlandssvenska teckenspråkiga. Teckenspråksbarometern från 2020 visar bland annat att det fortfarande finns väldigt lite **myndighetsinformation på finlandssvenskt teckenspråk**.¹⁰⁶ Även i fall där myndigheter tillhandahåller information på finlandssvenskt teckenspråk kan informationen ibland vara så gott som **omöjlig att hitta**¹⁰⁷ eftersom den ofta publiceras på separata videoplattformar och inte på den ursprungliga webbplatsen.

Läskunnighet lyfts ofta fram som en grundläggande nyckel till samhällelig delaktighet.¹⁰⁸ För finlandssvenska teckenspråkiga är svenska det primära skrivna språket. Trots svenskans nationalspråksställning är språket också ett minoritetsspråk i Finland, vilket ytterligare försvårar delaktigheten för finlandssvenska teckenspråkiga. I tvåspråkiga kommuner där svenskan är i minoritet har det bland annat visat sig vara utmanande att få information på svenska, speciellt inom social- och hälsovården.¹⁰⁹ Majoriteten teckenspråkiga i Finland använder därtill finskt teckenspråk och finska, vilket gör att finlandssvenska teckenspråkigas **behov av skriven svenska** stundvis också **glöms bort** av den finska teckenspråksgemenskapen. Ett exempel på detta är rapporten *Tecknade minnen* som bara finns på finska. För att finlandssvenska teckenspråkiga ska vara delaktiga i sannings- och försoningsprocessen för döva och teckenspråkiga i Finland behöver den göras språkligt tillgänglig. Även om finlandssvenska teckenspråkiga blir hörda i processen är det inte sann delaktighet ifall de inte ges en reell möjlighet att följa processen i sin helhet. Förutom att dela sina berättelser behöver finlandssvenska teckenspråkiga ha möjligheten att också ta del av själva processen och processens resultat.

¹⁰² Nödcentralsverket 2022.

¹⁰³ Nödcentralsverket 2023.

¹⁰⁴ Syrjämäki 2023:25.

¹⁰⁵ Syrjämäki 2023.

¹⁰⁶ Rainò 2021:3.

¹⁰⁷ Siltaloppi & Lindholm 2022:166.

¹⁰⁸ Utbildningsstyrelsen 2021a.

¹⁰⁹ Lindell 2021; Språkbarometern 2020.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

En annan strukturell utmaning är att teckenspråkiga sällan aktivt inkluderas i angelägenheter som påverkar deras vardag. Detta gäller till exempel frågan om vad som utomstående anser att behöver tillgängliggöras för finlandssvenska teckenspråkiga i form av tolkning eller översättning. Paradoxalt nog gör striktare tillgänglighetskrav¹¹⁰ i vissa fall att information på teckenspråk utelämnas helt. Kraven föreskriver programtextning, men i och med att videoproduktion redan kräver omfattande editerings- och inspelningsresurser kan ett ytterligare krav på textning bli oöverkomligt för producenten. Detta beror särskilt på att det råder en enorm brist på personer med den kompetens som behövs i både det tecknade och skrivna språket. Samtidigt begränsas många finlandssvenska teckenspråkigas möjlighet att hitta information i och med att särskilt äldre döva, som en direkt följd av oralismens fokus på talträning, har bristfälliga kunskaper i skrivet språk (se kapitel 2.1.1). Dessa personer har heller ingen möjlighet att under ordnade former förbättra sina språkkunskaper, eftersom det inte erbjuds undervisning i svenska för teckenspråkiga döva i Finland (se kapitel 3.7).

Personer som lärt sig finlandssvenskt teckenspråk som andra- eller främmandespråk har för närvarande ingen möjlighet att officiellt påvisa sina språkkunskaper i **en allmän språkexamen¹¹¹ i finlandssvenskt teckenspråk**. Detta är inte enbart problematiskt ur ett individ- och språk kvalitetsperspektiv, utan också utifrån ett revitaliseringsperspektiv, enligt vilket nya språkanvändare borde uppmuntras till att utveckla sina språkliga färdigheter. Eftersom Medborgarskapslagen (359/2003) erkänner både finskt och finlandssvenskt teckenspråk (§ 13, moment 6), har bedömningen av teckenspråkskunskaper i medborgarskapsansökan tillfälligt överlåtits till FDF rf. Detta tillfälliga arrangemang gör det inte möjligt att upprätthålla en likvärdig kvalitet mellan språkproven i olika språk och är i sin nuvarande form ohållbart. Språkprovet i finlandssvenskt teckenspråk behöver vidare, likt andra språkprov, grunda sig på forskning. Avsaknaden av en allmän språkexamen i finlandssvenskt teckenspråk gör det omöjligt att kontrollera språkkvaliteten bland aktörer på fältet, samtidigt som teckenspråkskunniga arbetssökande ställs i en ojämlig position. Statsrådets förordning om allmänna språkexamina (1163/2004, § 5) förutsätter dessutom i sin nuvarande form att språkexamina ska omfatta delprov i textförståelse och skriftlig framställning, vilket inte är möjligt på teckenspråk.

Åtgärder

För att förbättra tillgängligheten i samhället och därmed öka finlandssvenska teckenspråkigas delaktighet ska följande åtgärder genomföras:

- **Öka tillgången på myndighetsinformation på finlandssvenskt teckenspråk**, speciellt inom social- och hälsovårdssektorn. Ökad tillgänglighet förutsätter att myndigheter, inklusive välfärdsområden, budgeterar för materialproduktion och översättningar till finlandssvenskt teckenspråk.
- **Synliggör information** som redan finns på finlandssvenskt teckenspråk. Aktörer inom den offentliga sektorn som redan har information på finlandssvenskt teckenspråk behöver synliggöra informationen och uppmärksamma språkgruppen på att

¹¹⁰ Regionförvaltningsverket <https://www.tillganglighetskrav.fi/>.

¹¹¹ På finska *Yleinen kielitutkinto (YKI)*.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

informationen finns. Material på finlandssvenskt teckenspråk ska märkas tydligt (till exempel med hjälp av en språkspecifik symbol eller logotyp) och göras tillgängligt på rätt ställe på den ursprungliga webbsidan.

- **Beakta teckenspråkiga i samband med produktutveckling och tjänstedesign** inom den offentliga sektorn. Återuppringningstjänster är exempelvis inte tillgängliga för döva finlandssvenska teckenspråkiga i sin nuvarande form.
- **Möjliggör nödsamtal på finlandssvenskt teckenspråk**, dygnet runt.
- **Trygga service på finlandssvenskt teckenspråk** genom att utbilda personal, speciellt inom social- och hälsovården (se kapitel 3.7). Behovet av egenspråkig service är särskilt stort bland äldre språkanvändare och språkanvändare som lider av minnessjukdom eller psykisk ohälsa.
- **Möjliggör en allmän språkexamen i finlandssvenskt teckenspråk.** För att möjliggöra en examen krävs utöver lagförändring även forskning och utbildning. En officiell examen behövs för att bevilja medborgarskap men också för att bedöma och garantera språklig kvalitet bland språkligt inflytelserika och yrkesverksamma personer (såsom tolkar, översättare och lärare) som lärt sig finlandssvenskt teckenspråk som andra eller främmande språk.
- **Trygga finlandssvenska teckenspråkigas reella delaktighet och representation i sannings- och försoningsprocessen för döva och teckenspråkiga i Finland.** I praktiken innebär det att information ges på finlandssvenskt teckenspråk och att det är möjligt att delta i processen på det egna språket.
- Trygga finlandssvenska teckenspråkigas möjligheter att få **psykosocialt stöd på finlandssvenskt teckenspråk** i samband med sannings- och försoningsprocessen.

Ansvar för att ovannämnda åtgärder vidtas ligger i första hand på alla myndigheter, Institutet för de inhemska språken, Inrikesministeriet, Justitieministeriet, Social- och hälsovårdsministeriet och Undervisnings- och kulturministeriet.

3.5 Tolkning och översättning

”Ibland låter jag bli att beställa tolk från FPA, eftersom jag vet att jag ändå inte får någon. I vissa ärenden beställer jag en finsk teckenspråkstolk eftersom jag inte vill ha med någon finlandssvensk tolk (t.ex. för vissa besök på hälsostationen). Dessutom finns det inte så många finlandssvenska tolkar som kan engelska och därför beställer jag finska teckenspråkstolkar som kan det.”

- Teckenspråksbarometern 2020 (Rainò 2021:62)

Tolkning och översättning möjliggör kommunikation mellan personer med olika språkkunskaper. För finlandssvenska teckenspråkiga döva utgör särskilt tolkning en livsviktig nyckel till samhällelig delaktighet (se kapitel 3.4). Samtidigt har översättning, i takt med videoteknologins utveckling, kommit att spela en allt viktigare roll för egenspråkig informationstillgång.

Inom orala-auditiva språk har man traditionellt gjort en tydlig gränsdragning mellan tolkning och översättning. Tolkning har avgränsats till informationsöverföring mellan talade språk, medan översättning sammankopplats med skrivet språk. I tecknade språk inkluderar såväl tolkning som översättning arbete med den visuella-gestuelle språkformen. Med andra ord är produkten av teckenspråkig översättning vanligen en ”audiovisuell text” i form av en videoinspelning. **Även om teckenspråkig tolkning och översättning utifrån sett kan se lika ut, finns det en stor skillnad** mellan de bakomliggande processerna och deras funktioner.

Teckenspråkstolkning är primärt situationsbunden¹¹². Tolkning behövs i alla livsskeden och -situationer, vilket vanligen gör tolkarnas arbetsbild väldigt bred. Under en och samma dag kan en tolk gå från att tolka en sångstund för barn till att tolka en politisk tv-debatt¹¹³. Alla sammanhang kräver sin specifika terminologi och stilnivå, och för att göra ett gott jobb behöver tolkarna tid och möjlighet till förberedelse. Majoriteten teckenspråkstolkar är hörande personer som jobbar mellan ett eller flera talade och tecknade språk. Därtill finns **döva teckenspråkstolkar** som utgör särskilt viktiga resurser då det behövs tolkning mellan olika tecknade språk eller tolkning inom ett språk (till exempel för dövblinda, döva barn och personer med minnessjukdom).

Teckenspråksöversättning omfattar vanligen en längre process av bearbetning och omarbetning av en och samma text. Ofta önskas översättning från ett skrivet till ett tecknat språk, och på senaste tiden har särskilt efterfrågan på översättning av formella myndighetsmeddelanden ökat. Det som alltså skiljer teckenspråksöversättning från textöversättning är att den innefattar en videoinspelning. Utöver språkkunskaper och översättningsfärdigheter behöver en teckenspråksöversättare därmed också ha vanan att teckna framför kameran. Eftersom språket i en videoinspelning är utmanande att redigera i efterhand kräver varje översättningsinspelning vanligen både övning och omtagningar innan man når en slutprodukt som kan editeras och publiceras. En markant skillnad mellan

¹¹² Tolkningen sker antingen simultant eller konsekutivt. Under simultantolkning tolkar teckenspråkstolken samtidigt som talaren talar. Under konsekutiv tolkning håller talaren en paus i sitt tal medan teckenspråkstolken tolkar föregående helhet.

¹¹³ Andersson-Koski 2019.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

översättningsprocessen av teckenspråk och text är därtill att teckenspråksöversättare sällan har tillgång till sådana **språkliga hjälpmedel** som oftast finns för skrivna språk (såsom ordböcker och korpusar), vilket gör arbetet krävande.¹¹⁴

På tv kan man stöta på både tolkade och översatta program. Tolkade program kan till exempel vara direktsändningar där en tolk i stunden finns närvarande för att tillgängliggöra informationen på teckenspråk. I översatta program har teckenspråksöversättaren på förhand bekantat sig med programmets manuskript och under en längre tid arbetat fram en teckenspråkig motsvarighet genom att beakta rollfigurer, stilnivå och uttrycks sätt. En teckenspråksöversättare eller en teckenspråkig programvärd kan också kallas teckenaktör.

Behov och utmaningar: Brister i lagstiftning, praxis och myndigheters medvetenhet

För dem som använder teckenspråk i Finland regleras de språkliga rättigheterna av en mängd lagstiftning. Bland bestämmelser som reglerar rätten till tolkning och översättning som ordnas av myndigheter, listar teckenspråkslagen (359/2015, § 4) upp till tio olika lagar. Ifall en person som använder teckenspråk inte får tillräcklig eller lämplig tolkning med stöd i någon av dessa tio eller andra allmänna lagar, iakttas i sin tur lagen om tolkningstjänst för handikappade personer (133/2010). Trots den till synes omfattande lagstadgade rätten till att använda teckenspråk finns det en rad utmaningar kopplade till **den praktiska realiseringen av tolknings- och översättningstjänster**. Utmaningarna finns både i lagstiftning och i praktiken. På finlandssvenskt teckenspråk är utmaningarna särskilt stora eftersom **tolkarnas antal är otillräckligt** och det **saknas en tolkutbildning** på språket.

För att följa upp och förbättra tolkningstjänsterna på finlandssvenskt teckenspråk behövs **tillförlitlig statistik**. Samtidigt är det inte möjligt att ta fram exakt statistik på antalet tolkningar som genomförs på finlandssvenskt teckenspråk i dag. Orsaken är att Folkpensionsanstalten, som har hand om den subsidiära¹¹⁵ tolkningstjänsten, fortfarande enbart bokför tolkningar som svenska eller finska (se kapitel 3.5.1). I de statistiska uppgifterna finns ingen information om tecknade språk eftersom de hanteras som *en kommunikationsmetod*. Därigenom är det inte heller möjligt att statistiskt bedöma behovet av tolkar som behärskar finlandssvenskt teckenspråk på fältet.

3.5.1 Tolkning

”Till nätverksmöten för FPA:s tolkningstjänst för personer med funktionsnedsättning ska de teckenspråkiga deltagarna själva beställa tolkning av FPA, men ofta lyckades FPA dock inte ordna med tolkning till dessa möten. Jag föreslog att FPA själva skulle ordna med tolkningen, men FPA anser att det inte är deras sak att göra det. Jag ser en motsägelse här: FPA hör till de myndigheter som enligt lag är skyldiga att ordna tolkning.”

¹¹⁴ Andersson-Koski & Nordman 2023.

¹¹⁵ I Lag om tolkningstjänst för handikappade personer (133/2010), § 3, beskrivs lagens subsidiära natur i första momentet på följande sätt: ”Tolkningstjänst enligt denna lag ordnas när en handikappad inte med stöd av någon annan lag får tillräckligt och för sig lämplig tolkning.”

- Teckenspråksbarometern 2020 (Rainò 2021:55)

Teckenspråksbarometern från 2020 visar på utbredda utmaningar i tillgången till och kvaliteten på teckenspråkiga tolkningstjänster. En av utmaningarna som lyfts fram i barometern är att **myndighetspersonal inte känner till sin skyldighet att beställa tolk** och stå för kostnaderna. Enbart 13 % av dem som besvarade Teckenspråksbarometern 2020 uppgav sig ha erfarenhet av att en myndighet eller tjänsteperson på eget initiativ skulle ha beställt en tolk.¹¹⁶ På grund av oklarheter kring beställningarna, tillhandahålls de flesta teckenspråkstolkningar med stöd i lagen om tolkningstjänst för handikappade personer. Detta trots att lagen som subsidiär speciallag borde tillämpas ifall ”den som använder teckenspråk inte får tillräcklig och lämplig tolkning med stöd av någon annan lag” (Teckenspråkslagen 359/2015, § 4).

Den subsidiära tolkningstjänsten ordnas sedan 2010 av Folkpensionsanstalten (FPA), och beställningar via FPA görs primärt av privatpersoner som beviljats rätt till tolkning ”på grund av sin funktionsnedsättning”¹¹⁷. Av teckenspråksbarometern¹¹⁸ framgår att oklarheter kring tolkbeställningar leder till att teckenspråkiga personer oftast själva gör tolkbeställningarna, också i samband med myndighetsärenden (och detta gäller även FPA, se inledande citat). Utöver detta ger teckenspråksbarometern exempel på situationer där den teckenspråkiga personen, utöver att sköta beställningen och klargöra sin lagstadgade rätt till tolkning för myndigheten i fråga, ytterligare **tvingsats redogöra för FPA varför tolkbeställningen gjorts privat** (med stöd i den subsidiära lagen) och inte av den ansvariga myndigheten i fråga. I de fall där myndigheten känner till sin skyldighet att beställa tolk förekommer ofta andra oklarheter kring beställningen (till exempel att tolken är beställd enbart för en del av en läkarundersökning), vilket leder till att teckenspråkiga personer för säkerhetsskull väljer att beställa tolkningen själv. En finlandssvensk teckenspråkig person kan därtill välja att göra beställningen själv eftersom hen inte kan räkna med att **myndighetspersonalen överhuvudtaget känner till det finlandssvenska teckenspråkets existens** (se kapitel 3.1).

I de fall där myndigheter tillhandahåller tolkning ges ofta bristfällig information om vilka språk tolkningen gäller. Ifall en myndighet uppger att teckenspråkstolkning erbjuds kan en finlandssvensk teckenspråkig person aldrig förlita sig på att det också gäller finlandssvenskt teckenspråk, eftersom det ospecificerade ”teckenspråkstolkning” i praktiken ofta **enbart gäller finskt teckenspråk**. Motsvarande oprecisa begreppsanvändning förekommer också i myndighetsrapporter, vilket ger en **vilseledande** bild av i vilka sammanhang tolkning till finlandssvenskt teckenspråk de facto erbjuds. I Språkberättelsen från 2021 uppges exempelvis att Statsrådets kansli i samband med presskonferenser om coronavirusläget anlidade ”tolkning på teckenspråk”.¹¹⁹ Tolkningen gällde dock enbart finskt teckenspråk, medan information på finlandssvenskt teckenspråk tillhandahölls som översatta referat som publicerades med upp till ett par veckors fördröjning. I Språkberättelsen¹²⁰ nämns vidare att FPA:s distansservice flitigare anlidades under pandemin. Denna **distansservice** erbjuds dock enbart med tolkning mellan finskt teckenspråk och finska.

¹¹⁶ Rainò 2021:53.

¹¹⁷ <https://www.kela.fi/tolktjanst-funktionsnedsattning-las-mer>.

¹¹⁸ Rainò 2021:55.

¹¹⁹ Statsrådet 2021:14.

¹²⁰ Statsrådet 2021:68.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Enligt Teckenspråksbarometern 2020¹²¹ finns det överlag ett otillräckligt antal teckenspråkstolkar. Bristen på teckenspråkstolkar utgör en stor utmaning när det kommer till att möjliggöra tolkning på praktisk nivå. FPA:s statistik från de senaste fem åren vittnar om ett ökande antal beställningar som måste avbokas eftersom det inte hittats någon tolk, trots att antalet personer med rätt till FPA:s tolkningstjänster inte förändrats märkbart. **På finlandssvenskt teckenspråk är tolkbristen särskilt stor.** Bristen beror framför allt på **avsaknaden av en stadigvarande finlandssvensk tolkutbildning**, vilket också grundlagsutskottet lyfter fram i sitt betänkande till språkberättelsen 2017¹²². Utskottet betonar också vikten av att starta en tolkutbildning som en del av revitaliseringen av finlandssvenskt teckenspråk, och understryker att brister som upptäckts i tillgången till och anordnandet av tolkning ska åtgärdas (se citat nedan).

”Grundlagsutskottet fäste i sitt betänkande om språkberättelsen 2017 särskild uppmärksamhet vid teckenspråk. Utskottet ansåg det viktigt att i planeringen av det praktiska tillgodoseendet av social- och hälsovårdsreformen se till de språkliga rättigheterna för de som använder finskt och finlandssvenskt teckenspråk. Utskottet ansåg det också viktigt att vidta åtgärder för att återuppliva det finlandssvenska teckenspråket, såsom att **starta en tolkutbildning**. Utskottet betonade att tillgången och anordnandet av tolkning noggrant ska följas upp och brister som upptäcks ska åtgärdas.”

- Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2021 (Statsrådet 2021:13, fetstil tillagd)

Rekryteringen av teckenspråkstolkar försvåras också av den krävande arbetsbilden. För att kunna utföra sitt arbete behöver en finlandssvensk teckenspråkstolk, utöver finlandssvenskt teckenspråk och svenska, också behärska de dominerande majoritetsspråken finskt teckenspråk och finska. Eftersom finlandssvenska teckenspråkiga omges av majoritetsspråken i vardagen behöver alltså tolken göra **tolkningar mellan alla fyra språk**. Tolkningar mellan exempelvis finska och finlandssvenskt teckenspråk förutsätter att tolken konstant har minst tre arbetsspråk aktiverade. Om ett ovanligare begrepp används på finska behöver tolken exempelvis känna till motsvarande begrepp på svenska för att ge en korrekt bokstavering med handalfabet på finlandssvenskt teckenspråk.

Eftersom de finlandssvenska teckenspråkstolkarna är få till antalet är de ofta tvungna att klara alla sorters tolkuppdrag. Medan finska tolkkollegor kan specialisera sig på en särskild terminologi eller en viss stilistisk nivå måste de finlandssvenska tolkarna behärska alla tänkbara områden. Vidare behöver finlandssvenska tolkar ofta sköta **krävande tolkuppdrag ensamma**, som deras finska kollegor alltid skulle vara minst två om. Att avstå från ett tolkuppdrag innebär i sin tur ett etisk övervägande där tolken måste leva med vetskapen om att en kund inte förstår vad som sägs till exempel på en närståendes begravning eller under sin förlossning. Trots den krävande arbetsbilden kompenseras de finlandssvenska teckenspråkstolkarna sällan för sitt breda arbetsfält och sin fyrspråkighet. Eftersom FPA enbart delar in tolkar i svenska eller finska resurser **beaktas inte flerspråkighet i tolkupphandlingen** och FPA:s prissättning till företagen. Engelska som arbetsspråk belönas

¹²¹ Rainò 2020:8.

¹²² Grundlagsutskottet 2017:10, 13.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

vanligen med ett språktillägg, men i vilken mån en fyrspråkig arbetsvardag beaktas i lönen får enskilda tolkföretag avgöra.

I Finland erbjuder två yrkeshögskolor tolkutbildning på finskt teckenspråk och finska. Tolkutbildningar som inkluderat finlandssvenskt teckenspråk och svenska har enbart ordnats i form av två engångsföreläsningar sedan 1990-talets början. Den senare av dessa var ett skraddarsytt utbildningsprojekt med namnet *Lev i vårt språk 2* (Livs 2) vid yrkeshögskolan Humak 2018–2020. Utbildningen fungerade primärt som en kompletterande fortbildning för redan yrkesverksamma tolkar och kunde därtill avläggas som valbart studiemoment som en del av den finskspråkiga tolkutbildningen vid Humak. Ett av de viktigaste resultaten av Livs 2-utbildningen var att de redan yrkesverksamma tolkarnas kunskaper i finlandssvenskt teckenspråk och svenska förstärktes. Därtill hade utbildningen en ”enande effekt för tolkanvändare och tolkar”¹²³. Utöver att utbildningen ledde till en förbättrad tolkningskvalitet utbildades också några nya tolkar med finlandssvenskt teckenspråk, svenska, finskt teckenspråk och finska som arbetspråk.¹²⁴

Trots projektet finns det fortfarande en brist på finlandssvenska teckenspråkstolkare, samtidigt som behovet ökar i takt med en växande språklig medvetenhet bland såväl myndigheter som språkbrukare. Det ökande behovet beror också på att flera tolkar som är yrkesverksamma i dag närmar sig pensionsåldern. Samtidigt är det **inte realistiskt att höja antalet yrkesverksamma tolkar på fältet utan att erbjuda någon form av utbildning**. I bristen på både utbildning och andra språkliga referensramar (såsom språkexamen, se kapitel 3.4) kan yrkesverksamma tolkar i sin tur inte påvisa sina språkkunskaper i finlandssvenskt teckenspråk. Detta leder till ojämlikhet och **brist på kvalitetskontroll** på arbetsfältet, samtidigt som tolkarna sällan kompenseras för den arbetsbörda som fyrspråkiga tolkningar innebär.

Det stigande antalet uppfyllda tolkbeställningar orsakas dock inte enbart av bristen på tolkar. Under de senaste åren har både tolkbeställare och tolkar vittnat om allt större **problem med att sammanföra utbud och efterfrågan**. Allt fler beställningar som koordineras av FPA blir uppfyllda eftersom tolkarna inte får vetskap om uppdraget, vilket vittnar om **utmaningar i koordineringen**. Även bristen på **flexibilitet** i koordineringen kan ofta leda till att utbud och efterfrågan inte möts. Om en tolkbeställning överlappar ett annat tolkningsuppdrag med fem minuter kan beställaren meddelas att ingen tolk hittas, trots att kunden i många fall kunde ha skjutit på ärendet för att få tillgång till tolkning. FPA tar vanligen emot tolkbeställningar tidigast fyra veckor på förhand, vilket gör det utmanande att planera viktiga tillställningar i god tid. Och även om beställningen gjorts i god tid på förhand är det inte ovanligt att kunden får besked om huruvida tolk hittats eller inte med en eller två dagars varsel.

3.5.2 Översättning

Sedan Teckenspråkslagen trädde i kraft 2015, har efterfrågan på **teckenspråkig myndighetsinformation** ökat. Efterfrågan gäller särskilt teckenspråkiga översättningar av webbtexter, men också annan officiell information i form av pressmeddelanden och

¹²³ Derghokasian 2020.

¹²⁴ Halkosaari 2019, 2021.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

lagtexter. Därtill har Yle börjat sträva efter att tillgängliggöra fler program med hjälp av översättning eller tolkning. Även om den växande efterfrågan är ett positivt tecken, utgör bristen på teckenspråkiga översättare en enorm utmaning. För närvarande finns det enbart två personer som mer frekvent översätter texter från svenska till finlandssvenskt teckenspråk. Dessa personer har andra heltidsjobb och gör översättningsuppdrag som bisyssla. Översättningsarbetet är krävande eftersom dokumentationen av finlandssvenskt teckenspråk är knapp. Likt tolkning behövs översättning på en mängd vitt skilda områden, vilket gör att översättarna stundvis under hård tidspress tvingas skapa helt ny terminologi.¹²⁵ Samtidigt är uppdragsgivarna sällan införstådda med översättningsprocessen och saknar ofta intresse och kunskaper för att säkerställa **översättningskvaliteten**. Trots ett växande behov av översättare är det svårt att rekrytera fler så länge det inte existerar någon form av översättarutbildning eller -fortbildning.

Åtgärder

För att finlandssvenska teckenspråkiga även i praktiken ska ha tillgång till tolkning och översättning ska följande åtgärder genomföras:

- **Klargör ansvarsfördelningen** vid beställning och ersättning av tolkning. Myndigheter ska känna till sin skyldighet att beställa och betala för tolkning. För att tolkbeställningen ska göras på rätt språk och för rätt tidpunkt måste myndighetspersonal vara bättre införstådd med finlandssvenskt teckenspråk (se kapitel 3.1) och vad tolkning innebär i praktiken.
- **Förtydliga informationen** om vilket teckenspråk som används. Myndigheter som tillhandahåller tolkning och översättning ska tydligt informera vilket eller vilka språk tolkningen eller översättningen gäller. Att enbart uppge att ”teckenspråkstolkning erbjuds” är inte tillräckligt. På motsvarande sätt måste också officiella rapporter, såsom *Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen*, tydligare ange vilket teckenspråk som avses för att återge språksituationen på ett realistiskt sätt.
- **Utvärdera och utveckla tolkningstjänsterna**. Trots omfattande lagverk omsätts inte tolkningstjänsterna i praktiken. Också social- och hälsovårdsreformen har visat på ett akut behov att se över och utveckla tolkningstjänsterna som helhet så att utbud och efterfrågan möts.

FPA ska:

- utveckla statistikföringen så att finlandssvenskt teckenspråk beaktas som eget språk.
- öka flexibiliteten i förmedlingen av tolkar så att resurserna på fältet utnyttjas till fullo.
- omformulera definitionen av tolkar som ”svenska eller finska resurser” så att utbud och efterfrågan bättre möts.

¹²⁵ Andersson-Koski & Nordman 2023.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

- beakta behovet av firspråkighet i upphandlingarna av tolkningstjänsterna.
- möjliggöra relätolkning där en hörande och en döv teckenspråkstolk samarbetar. Relätolkning skulle underlätta den akuta tolkbristen på finlandssvenskt håll.
- **Utvidga FPA:s distansservice** så att tjänsten också erbjuds på finlandssvenskt teckenspråk. Distansservicen på finlandssvenskt teckenspråk ska ändå inte ske på bekostnad av annan tolkning i språket, utan det behövs fler finlandssvenska teckenspråkstolkar.
- **Trygga finansiering för att starta en tolkutbildning** på finlandssvenskt teckenspråk och svenska. Utan utbildning är det omöjligt att garantera ett tillräckligt antal finlandssvenska teckenspråkstolkar. I praktiken behöver tolkarna träning för att klara av en firspråkig arbetsvardag som utöver finlandssvenskt teckenspråk och svenska också omfattar finska och finskt teckenspråk. Den expertis och de specifika kurshelheter som utvecklats som en del av *Lev i vårt språk 2*-utbildningen vid yrkeshögskolan Humak kan med fördel användas som grund.
- Budgetera för att **utbilda och fortbilda fler personer som kan översätta till finlandssvenskt teckenspråk**. Utbildningen kan ordnas i samarbete med en tolkutbildning eller som återkommande fortbildningar (se kapitel 3.7).
- **Garantera fortbildning för finlandssvenska teckenspråkstolkar och -översättare** så att de ges möjlighet att fördjupa sig i och utveckla specialterminologi. Detta behövs särskilt för att trygga finlandssvenska teckenspråkigas tillgång till psykosocialt stöd i samband med sannings- och försoningsprocessen (se kapitel 3.4). Fortbildningar ger samtidigt möjlighet till kollegialt stöd som hjälper tolkarna att klara av den språkligt komplexa och krävande arbetsvardagen. Särskilt tolkföretagen ska se till att fortbildningar arrangeras regelbundet i samarbete med språkrådgivningen i finlandssvenskt teckenspråk.

Ansvar för att ovannämnda åtgärder vidtas ligger på alla myndigheter, Social- och hälsovårdsministeriet, Folkpensionsanstalten, tolkföretagen och Undervisnings- och kulturministeriet.

3.6 Utbildning

”...har en del av de finlandssvenska döva varit tvungna att byta sitt språk till det finska teckenspråket eller till och med att flytta till Sverige på grund av brist på undervisning och andra tjänster.

I sitt ställningstagande konstaterade arbetsgruppen för beredningen av en teckenspråkslag att det med tanke på förverkligandet av de grundläggande rättigheterna är problematiskt att de som använder det finlandssvenska teckenspråket **inte har möjlighet att få grundläggande utbildning på sitt eget språk.**”

- Justitieministeriets utredning om helhetssituationen för det finlandssvenska teckenspråket (Soininen 2016:33, fetstil tillagd)

Möjligheten till utbildning utgör en av de mest grundläggande principerna i ett tillgängligt, demokratiskt och fritt samhälle. Ändå visar åtskilliga myndighetsrapporter och tidigare forskning (se kapitel 2.2) att finlandssvenska teckenspråkigas möjlighet till utbildning upprepade gånger har negligerats. Avsaknaden av utbildningsalternativ för finlandssvenska teckenspråkiga är en av de mest centrala orsakerna till att språksituationen ser ut som den gör i dag. **Att långsiktigt arbeta mot reella utbildningsalternativ är således en av de viktigaste åtgärderna** för att stärka språket, men också för att garantera grundläggande språkliga och mänskliga rättigheter för språkets användare.

Fungerande utbildningsmodeller kan omöjligen byggas upp i en handvändning. Arbetet utgör **en komplex helhet** som förutsätter samarbete, flexibilitet och långsiktig planering. Undervisning kräver att det finns **personer med såväl pedagogisk som språklig expertis**. För att få (och undervisa i) språklig expertis behövs mera kunskaper i själva språket, vilket förutsätter **forskning**. Forskningsresultat behöver samtidigt tillämpas för att utveckla **undervisningsmaterial och bedömningsverktyg** (såsom en allmän språkexamen) för att trygga undervisning av hög kvalitet. Samtidigt måste **lagstiftning och samhällsstrukturer** göra det möjligt att i praktiken få undervisning både på och i finlandssvenskt teckenspråk. Och trots att det tar tid att bygga fungerande undervisningsmodeller måste även dagens barn och unga ha **rätt till utbildning just nu**. För att detta ska vara möjligt krävs skraddarsydda och kreativa lösningar med de resurser som står till hands i nuläget.

”Det saknas en enhetlig språkstig i undervisningen av både finskt och finlandssvenskt teckenspråk. I synnerhet när det gäller det finlandssvenska teckenspråket finns det utmaningar i inledningen av språkstigen, vilket kan leda till problem genom hela språkstigen.”

- Språkundervisningens nuläge och framtidsvisioner (Alisaari m.fl.2024:139)

I det språkpolitiska programmet¹²⁶ påpekas flera av de utmaningar som rör utbildningsmöjligheterna för teckenspråkiga barn i Finland. Även om finlandssvenska teckenspråkiga delar flera utmaningar med finska teckenspråkiga ger programmet en missvisande bild av situationen genom att presentera båda teckenspråken i samma

¹²⁶ Statsrådet 2022:54–55.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

beskrivning. I programmet uppges bland annat att det i Finland är möjligt att studera ”ända upp till doktorsgraden på teckenspråk”¹²⁷. Även om detta är möjligt på finskt teckenspråk har finlandssvenska teckenspråkiga inga reella möjligheter till högre utbildning så länge fungerande grundutbildning i och på finlandssvenskt teckenspråk saknas.

En enorm utmaning inom utbildningssektorn är fortfarande att teckenspråk inte primärt betraktas som språk utan som kommunikativa stödformer för barn med funktionsnedsättning. Detta leder till att döva och hörselskadade barn på olika håll i Finland erbjuds ett varierande spektrum av teckenanvändning, beroende på vilka kunskaper och resurser som finns inom kommunen. Det finns ändå inget som tryggar möjlighet till undervisning i finlandssvenskt teckenspråk som språk vare sig inom småbarnspedagogiken eller den grundläggande utbildningen. Så länge okunskapen om tecknade språk är lika utbredd som i dag har därtill **hörande barn till döva föräldrar** i praktiken sällan möjlighet att få undervisning i sitt första språk. Att de hörande barnen inte har tillgång till teckenspråksundervisning kan orsaka att de saknar begrepp för att diskutera undervisningens innehåll på teckenspråk, vilket leder till att de heller inte kan få nödvändigt stöd för skolgången av sina föräldrar.

Eftersom döva och hörselskadade barn i första hand beaktas utifrån ett funktionsnedsättningsperspektiv är rådande praxis att barnen redan inom småbarnspedagogiken får beslut om särskilt stöd. I samband med inledd skolgång innebär beslutet om särskilt stöd, som den starkaste stödformen, vanligen förlängd läroplikt och rätt till exempelvis ett skolgångsbiträde. Även om avsikten att beakta barnen är god, är det ett faktum att **de flesta döva och hörselskadade barn inte skulle behöva särskilt stöd ifall de fick tillräckliga teckenspråkskunskaper** i tidig ålder. Med möjlighet till teckenspråksinlärning och stöd för fortsatt språkutveckling i grundskolan skulle alltså enbart döva och hörselskadade barn med andra ytterligare specialbehov behöva tilläggsstöd.

Behov och utmaningar: Är undervisning på det egna språket en rättighet för alla?

3.6.1 Småbarnspedagogik och förskoleundervisning

”Inom småbarnspedagogiken har uppfattningen om teckenspråk spjälkats upp i olika former av teckenanvändning (stödtecken, teckenkommunikation, tecknat tal, teckenspråk). Personalen i både i daghem och skolor har ofta uppfattningen att elevens vardag fungerar eftersom undervisningen och kommunikationen med eleven stöds med enskilda tecken. Tyvärr är så sällan fallet. Samtidigt som barnets talade språk kan förbli bristfälligt får barnet heller inte möjlighet att tillägna sig teckenspråk.”

- Språknämnden för finländska teckenspråk (2022b)

I lagen om småbarnspedagogik (540/2018) nämns teckenspråk överhuvudtaget inte. Enligt regeringspropositionen¹²⁸ kan småbarnspedagogik också ordnas på teckenspråk, men

¹²⁷ Statsrådet 2022:53.

¹²⁸ RP 40/2018:89.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

liksom Språkberättelsen 2021¹²⁹ framhåller hamnar teckenspråkiga barn oftast i vanliga barngrupper där det varken finns teckenspråkig personal eller andra teckenspråkiga barn. Eftersom lagen inte förpliktigar kommunerna att beakta de teckenspråkiga barnens språkliga behov leder det i praktiken till att **teckenspråkig småbarnspedagogik inte erbjuds**, ofta med hänvisning till brist på finansiering. Vidare har de kommunala beslutsfattarna och personalen inom småbarnspedagogiken sällan kunskaper om teckenspråk vilket gör det närmast omöjligt att tillgodose de teckenspråkiga barnens behov. Allt detta förorsakar en **enorm variation i hur teckenspråkiga barn beaktas** i olika kommuner.

Enligt Språkberättelsen från 2021 ordnar kommunerna "oftast"¹³⁰ en teckenspråkig assistent för det teckenspråkiga barnet¹³¹. I praktiken finns det en enorm **brist på assistenter** som behärskar teckenspråk överhuvudtaget och finlandssvenskt teckenspråk (och svenska) i synnerhet. Även om en assistent anlitas är alltså sannolikheten liten för att assistenten behärskar teckenspråk. Om assistenten enbart behärskar enstaka stödtecken kan hen omöjligt "stärka teckenspråkiga barns språkliga och kulturella identiteter", vilket lyfts fram som en målsättning i Utbildningsstyrelsens guide *Teckenspråkiga barn i småbarnspedagogiken och förskoleundervisningen* från 2023.¹³² Lika omöjligt är det för personalen inom småbarnspedagogiken och förskolan att uppmuntra de teckenspråkiga barnen till "att bli medvetna om sin tvåspråkighet och flerspråkighet"¹³³ om de primärt betraktar teckenspråk som en kommunikationsmetod. Vikten av uppmuntran konstateras också av Språknämnden för finländska teckenspråk:

"Öka språkmedvetenhet och förbättra attityder: familjer och personer som använder teckenspråk är flerspråkiga. För att öka förståelsen och stödet för flerspråkighet, behöver kunskapen om denna inkluderas i utbildningen för småbarnspedagoger och grundskollärare samt i respektive läroplaner."

- Språknämnden för finländska teckenspråk (2022b)

I Svenskfinland finns det *en* kommun (av sammanlagt 49 svensk- eller tvåspråkiga kommuner i Finland) med småbarnspedagogisk verksamhet som särskilt riktar sig till döva och hörselskadade barn, och det är **Pedersöre** där **förskolan Snäckan** har sin verksamhet. Även om förskolan uppger sig ha möjlighet att ge specialundervisning till barn som kommer från andra kommuner, är det få vårdnadshavare som är beredda att åka långa distanser för barndagvård. Detta innebär att stödet för teckenspråkiga barn i första hand behöver riktas till barnets närmaste daghem. Stödet som behövs handlar inte enbart om vuxenledd verksamhet utan också om att barn, oberoende av hemort, ges möjlighet att **träffa andra teckenspråkiga barn** antingen fysiskt eller på distans.

Behovet av att se över hur finlandssvenskt teckenspråk och teckenspråkiga barn beaktas i småbarnspedagogiken har lyfts fram upprepade gånger. I betänkandet om regeringens

¹²⁹ Statsrådet 2021:126.

¹³⁰ Statsrådet 2021:126.

¹³¹ För ett barn i ung ålder kan det vara utmanande att använda sig av en tolk vilket gör att assistenter i första hand rekommenderas i småbarnspedagogisk verksamhet. Tolkning kan däremot med fördel användas i samband med teaterbesök, vårfeiter och liknande situationer.

¹³² Utbildningsstyrelsen 2023:5.

¹³³ Utbildningsstyrelsen 2023:6.

proposition om ändring av lagen om småbarnspedagogik skriver **Kulturutskottet** att de ”påskyndar beredningen av ett lagförslag om tillgodoseendet av teckenspråkiga barns rättigheter och framhåller att lagförslaget bör föreläggas riksdagen så snart som möjligt”.¹³⁴ **Riksdagens årsberättelse** från 2018 innehåller följande formulering: ”Riksdagen förutsätter att statsrådet vidtar åtgärder för att säkerställa rätten för teckenspråkiga att delta i småbarnspedagogisk verksamhet på sitt modersmål, antingen på finskt eller finlandssvenskt teckenspråk.”¹³⁵ Trots detta har föga förändrats på fältet bortsett från att följande formulering inkluderats i **regeringsprogrammet** för statsminister Petteri Orpos regering: ”Regeringen utreder hur teckenspråkiga barns ställning inom småbarnspedagogiken och den grundläggande utbildningen kan stärkas.”¹³⁶

3.6.2 Grundläggande utbildning

Avsaknaden av utbildningsalternativ för dem som använder finlandssvenskt teckenspråk har konstaterats åtskilliga gånger sedan Borgå dövskola lades ner 1993. Trots detta finns det få konkreta praktiska framsteg. I **beredningen av teckenspråkslagen** 2014 konstaterade arbetsgruppen¹³⁷ att ”Med tanke på förverkligande av de grundläggande rättigheterna är det problematiskt att de som använder det finlandssvenska teckenspråket inte har tillgång till grundläggande utbildning på sitt eget språk.” I **grundlagsutskottets betänkande**¹³⁸ konstateras att ”Bristen på utbildare som behärskar det finlandssvenska teckenspråket är den största orsaken till att utbildning för finlandssvenska teckenspråkstolkare inte ordnats.” I **Justitieministeriets utredning**¹³⁹ påpekas att ”I praktiken är den ringa mängden eller den totala avsaknaden på teckenspråkigt läromaterial ett centralt problem för genomförandet av undervisningen”. Vidare konstaterar **Regionförvaltningsverket**¹⁴⁰: ”Småbarnspedagogiken och förskoleundervisningens kvalitet och enhetlighet ska säkerställas i lagstiftningen i fråga om teckenspråkiga barn. När barnets modersmål är teckenspråk ska barnet kunna använda språket och få undervisning och småbarnspedagogik på sitt eget språk.” I **det språkpolitiska programmet**¹⁴¹ uppmärksammas en kärnproblematik i formuleringen ”Barn beaktas ofta bara utgående från sin funktionsnedsättning, varför teckenspråkiga barns ställning exempelvis i undervisningen är mycket annorlunda än i fråga om andra språk.”

Enligt lagen om grundläggande utbildning (628/1998) *kan* undervisningsspråket i skolan ”också vara samiska, rommani eller teckenspråk” och ”hörselskadade skall vid behov också få undervisning på teckenspråk” (§ 10). Liksom inom småbarnspedagogiken är de vaga formuleringarna ”kan” och ”vid behov” ändå lätta att bortse från, till exempel med hänvisning till en trängd ekonomi. Risken för detta är särskilt stor med tanke på de teckenspråkiga barnens begränsade antal och regionala spridning som gör att det kan finnas

¹³⁴ Kulturutskottet 2021:4.

¹³⁵ Statsrådet 2018:137.

¹³⁶ Statsrådet 2023:86.

¹³⁷ Pimiä & Soininen 2014:10.

¹³⁸ Grundlagsutskottet 2014.

¹³⁹ Soininen 2016:33.

¹⁴⁰ Regionförvaltningsverket u.å.: 642.

¹⁴¹ Statsrådet 2022:55.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

ett enda teckenspråkigt barn i hela kommunen. I och med den regionala spridningen har en central revitaliserande åtgärd gått ut på att stärka möjligheten till **teckenspråksundervisning på nätet**¹⁴². Som en del av projekt Språkstyrka har Ytteresse skola i Pedersöre kostnadsfritt erbjudit teckenspråksundervisning till teckenspråkiga barn (både döva och hörande) i hela Svenskfinland från början av 2021 till våren 2023.

Som ett konkret resultat av de första revitaliseringsåtgärderna, gjordes under läsåret 2023–2024 ett försök att förstatliga koordineringen av undervisningsarrangemangen i finlandssvenskt teckenspråk på nätet. Detta gjordes genom att överföra ansvaret på Valteri, det statliga centret för lärande. Försöket var tillfälligt, och beslut om en permanent lösning saknas i dag. Därigenom är **undervisningsarrangemangen fortsatt beroende av projektmedel**. En stor utmaning med det tillfälliga försöket var ändå att teckenspråksundervisningen ordnad av Ytteresse skola blev avgiftsbelagd för kommunerna när koordineringsansvaret tillfälligt förstatligades. Om undervisningen är avgiftsbelagd fattar olika skolor och kommuner olika beslut om ifall de upplever undervisningsutgiften som nödvändig eller inte, vilket **ställer barn i en mycket ojämlig position**. Omfördelningen av ansvar innebar samtidigt att hörande teckenspråkiga barn framtogs rätten till teckenspråksundervisning på nätet.

En orsak till att kommunerna lätt bortprioriterar utgiften som teckenspråksundervisningen medför, är att teckenspråk saknas i Undervisningsministeriets förordning (1777/2009). Enligt förordningen kan kommuner beviljas statsunderstöd för kompletterande undervisning i den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildningen för elever med främmande språk, samiska och romani som modersmål. Att teckenspråk inte nämns i förordningen beror i sin tur på att ansvaret för undervisning i teckenspråk tidigare låg hos statliga och kommunala skolor för hörselskadade som beviljades statlig finansiering. Trots att de flesta specialskolor har stängts och majoriteten hörselskadade barn i dag integreras i allmänundervisningen, har lagstiftningen inte uppdaterats, vilket gör att kommunerna inte upplever sig kunna ansöka om statsbidrag för teckenspråksundervisning.

Fastän Undervisningsministeriets förordning klart behöver uppdateras med tanke på undervisningen i finlandssvenskt teckenspråk¹⁴³, föreskriver förordningen dessutom möjligheten till statsunderstöd för enbart ”2 undervisningstimmar i veckan” (§ 3). Det är uppenbart att ingen kan lära sig, upprätthålla och utveckla ett språk med **enbart två undervisningstimmar i veckan**. För det teckenspråkiga barnet är besluten om andra undervisningsarrangemang därför av avgörande betydelse, både med tanke på barnets språkutveckling och barnets möjlighet att överhuvudtaget ta del av undervisningen.

Då ett barn med hörselnedsättning (och med beslut om särskilt stöd i de flesta fall) inleder skolgången har skolans speciallärare ofta en central roll i att kartlägga barnets behov och fatta beslut om stödåtgärder. Som en stödåtgärd kan en elev exempelvis få rätt till **ett biträde eller en tolk ett visst antal timmar i veckan**. Timantalet motsvarar ändå sällan

¹⁴² <https://www.valteri.fi/sv/tjanster/teckenspraksundervisning-pa-natet/>

¹⁴³ Vilket Juridiskt ombud i Svenskfinland för det finlandssvenska handikappområdet konstaterat i ett utlåtande redan 2011
https://fduv.fi/Site/Data/2594/Files/utlatanden/Utlatande_Teckensprakigas_sprakliga_rattigheter.pdf.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

antalet undervisningstimmar i veckan vilket i praktiken kan innebära att innehållet på en del av timmarna är otillgängligt för eleven.

I vilken mån teckenspråk överhuvudtaget beaktas i skolvardagen hänger ofta på **speciallärares och andra nyckelpersoners kunskaper** och situationsbedömning. För beslut om särskilt stöd föreskriver läroplansgrunderna en **pedagogisk utredning** av eleven¹⁴⁴. Då den pedagogiska utredningen genomförs, finns det ändå ingen garanti för att personer med teckenspråkig expertis involveras¹⁴⁵. Den svenska enheten vid det statliga centret för lärande Valteri Skilla, fokuserar tills vidare så gott som uteslutande på handledning i frågor om hörselhjälpmiddel och skolans ljudmiljö. Även om Valteri Skilla involveras som sakkunnig i utredningen, garanteras ändå inte korrekt information om teckenspråksfrågor. Av denna orsak har Pedersöre kommun, under Språkstyrkas projekttid, kostnadsfritt delat med sig av sina gedigna erfarenheter av att implementera både teckenspråk och stöd för hörande i undervisningen till skolor i Svenskfinland. I och med sin expertis betalar Pedersöre kommun inte för Valteri Skillas tjänster. Detta gör i sin tur att barn i kommunen inte kan delta i **Valteri Skillas stödperioder**¹⁴⁶ som regelbundet samlar barn med hörselnedsättning från betalande kommuner i Svenskfinland.

Rådande praxis med avgiftsbelagd handledning och undervisning ställer barn i olika kommuner i en mycket ojämlig position och försvårar kontakten mellan de få barnen som finns. Med tanke på både **barnens identitetsutveckling och det finlandssvenska teckenspråkets fortlevnad** vore det av högsta relevans att barnen får möjlighet att komma i kontakt med varandra.

Pedersöre kommun är den enda kommunen i Svenskfinland som inkluderar teckenspråk i både läroplan och undervisning. Trots att **de nationella läroplansgrunderna**¹⁴⁷ omfattar såväl en lärokurs i ”teckenspråk och litteratur” och ”svenska för teckenspråkiga” finns det inga reella möjligheter att fullfölja lärokursbeskrivningarna i praktiken så länge de mest grundläggande förutsättningarna saknas. Den största praktiska utmaningen för att ordna grundläggande utbildning på finlandssvenskt teckenspråk i dag är att det **inte finns en enda behörig lärare med finlandssvenskt teckenspråk som förstaspråk**. Det finns inte heller något undervisningsmaterial att tillgå (se kapitel 3.8) och därtill råder det brist på både skolgångsbiträden och tolkar med kunskaper i finlandssvenskt teckenspråk och svenska. Situationen skapar en ond cirkel där det är omöjligt att lära sig språket, vilket i sin tur gör det ännu svårare att hitta språkkunnig personal.

3.6.3 Andra stadiet och högre utbildning

Det finns ingen utbildning inom andra stadiet (yrkesskola, gymnasium) eller inom högre utbildning (yrkeshögskola, universitet) där finlandssvenskt teckenspråk skulle fungera som undervisningsspråk. Majoriteten döva och hörselskadade barn i Svenskfinland **integreras i undervisningen med hjälp av tolk**. En grundläggande förutsättning för att teckenspråkiga elever ska kunna tillgodogöra sig undervisningen genom tolkning är att de har **tillräckliga språkkunskaper i finlandssvenskt teckenspråk** (och svenska). Ifall eleverna inte fått stöd för

¹⁴⁴ Utbildningsstyrelsen 2014:67–68.

¹⁴⁵ Alisaari m.fl. (2024:149) efterlyser större språklig medvetenhet och sensitivitet bland lärare, vilket i sig skulle öka synligheten för teckenspråken som fullvärdiga språk.

¹⁴⁶ <https://www.valteri.fi/sv/tjanster/stodperiod/>

¹⁴⁷ Utbildningsstyrelsen 2014.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

att utveckla sina teckenspråkskunskaper i ung ålder är det omöjligt för dem att dra nytta av tolkning i fortsatt utbildning. En annan förutsättning för att delta i undervisningen med hjälp av tolkning är naturligtvis att det finns ett **tillräckligt antal tolkar** som behärskar svenska och finlandssvenskt teckenspråk på hög nivå. För närvarande är antalet tolkar otillräckligt för att flera tolkar på heltid kunde förbinda sig till att vara studietolkar (se kapitel 3.5.1).

Liksom alla andra elever behöver också finlandssvenska teckenspråkiga elever få möjlighet att **utveckla sina språkkunskaper** både under och efter den grundläggande utbildningen. Utöver att goda språkkunskaper är en förutsättning för all inläring, framhäver också bland annat grunderna för gymnasiets läroplan¹⁴⁸ att gymnasieutbildningens särskilda mål för teckenspråkiga studerande är ”att stärka de studerandes teckenspråkiga identitet och lära dem att uppskatta sitt språk och sin kultur som jämbördiga med majoritetsspråket och majoritetskulturen.” För att uppfylla denna målsättning skulle teckenspråkiga elever behöva få möjlighet att komma i **kontakt med varandra**, till exempel i samband med teckenspråksundervisning. Ändå erbjuds för närvarande ingen undervisning i finlandssvenskt teckenspråk på yrkesskola-, yrkeshögskole- eller gymnasienivå (bortsett från enskilda introduktionskurser), och det finns heller ingen särskild undervisning i svenska för teckenspråkiga elever. Båda språken skulle ändå behövas för teckenspråkiga elever för att garantera läskunnighet på två språk (finlandssvenskt teckenspråk och svenska) i två olika modaliteter¹⁴⁹. Särskilt då studiernas innehåll blir mer krävande ökar behovet av en avancerad terminologi.

Åtgärder

För att finlandssvenska teckenspråkigas rätt till undervisning på det egna språket ska tryggas krävs åtskilliga åtgärder. Åtgärderna är grupperade tematiskt enligt följande uppdelning: uppdatera lagstiftning, följ upp lagimplementering, åtgärda kunskapsbrist, åtgärda personalbrist, trygga kontinuitet och utveckla verksamhet. Följande ska alltså genomföras:

Uppdatera lagstiftning

- **Uppdatera relevant lagstiftning** (särskilt Lag om småbarnspedagogik 540/2018 och Lag om grundläggande utbildning 628/1998) så att finlandssvenska teckenspråkigas ”rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur” (Grundlagen § 17, mom. 3) inte kan negligeras. Varken resurs- eller kunskapsbrist, ett begränsat elevantal eller elevernas regionala spridning får utgöra hinder för att följa lagen. Rätten till undervisning i det egna språket kan inte definieras efter hörselstatus, utan också hörande barn till döva föräldrar ska beaktas. Som rättsstat ska Finland följa de internationella konventioner och ramverk som landet förbundit sig till (såsom FN:s konvention om barnets rättigheter och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning).
- **Uppdatera Undervisningsministeriets förordning (1777/2009)** så att det är tydligt att kommuner kan söka statsunderstöd för ”kompletterande undervisning” i

¹⁴⁸ Utbildningsstyrelsen 2019:43.

¹⁴⁹ Det saknas forskning i vad läskunnighet på teckenspråk omfattar i praktiken.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

finlandssvenskt teckenspråk. För teckenspråkiga elever krävs flexibilitet i tolkningen av elevgruppens minimiantal.

Följ upp lagimplementering

- **Genomför en kampanj som ökar myndigheternas och de utbildande institutionernas kännedom om lagstiftningen.** Myndigheter och beslutsfattare med ansvar för utbildningsfrågor måste känna till att teckenspråk är fullvärdiga språk som barnen har rätt att få undervisning i. Lagen om grundläggande utbildning (628/1998) tryggar rätten till undervisning i och på teckenspråk i teorin, men implementeringen haltar i praktiken.
- **Erbjud grundläggande utbildning och småbarnspedagogik på finlandssvenskt teckenspråk** för att tillgodose de grundläggande och språkliga rättigheterna. De rådande bristerna är väldokumenterade, och för en förbättrad situation krävs handling, inte fler utredningar. För att barn och unga ska få sina rättigheter tillgodosedda med de resurser som finns i nuläget måste myndigheter samarbeta mer effektivt och **åtgärda byråkratiska hinder**, vilket innebär till exempel följande:
 - Kostnader får inte vara ett hinder för kommuner eller skolor att låta elever delta i den teckenspråksundervisning på nätet som erbjuds av Pedersöre kommun. För att språket ska kunna revitaliseras behöver **alla finlandssvenska teckenspråkiga barn** (både barn med hörselnedsättning och hörande coda- och soda-barn) **ha möjligheten att delta i teckenspråksundervisningen.**
 - Timantalet för ett teckenspråkigt biträde/en assistent eller en finlandssvensk teckenspråkstolk i undervisningen måste vara obegränsat, så att **eleven har en reell möjlighet att ta del av all undervisning och verksamhet.**
 - Barn (både med hörselnedsättning och hörande coda- och /soda-barn) ska ha **jämlika möjligheter** att komma i kontakt med varandra och **utveckla sitt finlandssvenska teckenspråk och sin språkliga identitet.** Oberoende av hemkommun och skola ska alla barn erbjudas möjlighet att delta i Valteri Skillas stödperioder.
 - Under Valteri Skillas stödperioder ska också det finlandssvenska teckenspråket och inläringen av språket beaktas, till exempel genom att **ta in vuxna teckenspråkiga som förebilder.** Detta kräver ökade tidsresurser för stödperioderna.

Åtgärda kunskapsbrist

- **Komplettera nuvarande utbildning och tillgängliga fortbildningar** för lärare, speciallärare och småbarnspedagoger så att grundläggande information om det finlandssvenska teckenspråket ingår.
- **Uppdatera guiden *Teckenspråkiga elever i grundskolan***¹⁵⁰ så att den i likhet med handboken *Teckenspråkiga barn inom småbarnspedagogiken och förskoleundervisningen* utgår från ett språk- och kulturperspektiv. Guiden ska göra

¹⁵⁰ Utbildningsstyrelsen 2016.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

skolpersonalen medveten om att barn som tillägnar sig teckenspråk kan vara hörselskadade, döva eller hörande. Alla dessa elever behöver stöd för att utveckla sin flerspråkighet och teckenspråkiga kultur.

- **Uppmärksamma särskilt den utmanande situationen för finlandssvenska teckenspråkiga barn** i den planerade utredningen om teckenspråkiga barns ställning inom småbarnspedagogiken och den grundläggande utbildningen som omnämns i Petteri Orpos regeringsprogram¹⁵¹.

Åtgärda personalbrist

- **Säkerställ tillräcklig behörig pedagogisk personal** genom att komplettera nuvarande utbildningsformer.
 - Erbjud ett valfritt moment om finlandssvenskt teckenspråk och dövkultur som en del av den svenskspråkiga klasslärarutbildningen och utbildningen i småbarnspedagogik.
 - Garantera att skolgångsbiträden/assistenter har språkkunskaper i finlandssvenskt teckenspråk och svenska.
 - Erbjud personer som redan har en pedagogisk examen möjlighet att komplettera sina kunskaper genom fortbildning (se kapitel 3.7).
- Möjliggör **utbildning på andra och tredje stadiet** på finlandssvenskt teckenspråk genom att utbilda ett **tillräckligt antal teckenspråkstolkare** med finlandssvenskt teckenspråk och svenska som arbetsspråk (se kapitel 3.5.1).

Trygga kontinuitet och utveckla verksamhet

- **Garantera att teckenspråkiga barn inom småbarnspedagogik och den grundläggande utbildningen får träffa varandra** regelbundet antingen fysiskt eller på distans. Ett finlandssvenskt teckenspråkigt barn kan ofta vara det enda barnet som använder teckenspråk på sitt daghem eller i sin skola. Därför måste kontakter mellan daghem skapas både inom kommuner och över kommungränser.
- **Trygga och utveckla undervisningen i finlandssvenskt teckenspråk på nätet.** Eftersom finlandssvenska teckenspråkiga barn bor utspridda i hela Svenskfinland är utbildning och språklig interaktion som möjliggörs över nätet av avgörande betydelse, också för revitaliseringen av språket. För närvarande erbjuds ett mycket begränsat antal undervisningstimmar från Pedersöre kommun. Verksamheten möjliggörs i dag med tillfällig projektfinansiering och bygger på engagemanget bland några enstaka personer vilket inte är hållbart på sikt.
- **Garantera möjligheten till studier i finlandssvenskt teckenspråk på andra stadiet.** Detta sker behändigast över nätet och möjliggör samtidigt att teckenspråkiga kommer i kontakt med varandra – vilket är avgörande för att eleven ska utveckla sitt teckenspråk och sin teckenspråkiga identitet.

¹⁵¹ Statsrådet 2023:86.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

- Fastställ vilken instans som ska bära ansvar för att **utveckla och upprätthålla ett stödnätverk** för personer som jobbar med finlandssvenska teckenspråkiga barn inom småbarnspedagogik och grundläggande utbildning (jämför nätverket "Ammattilaisten verkosto" som skapats inom forskningsprojektet VIKKE¹⁵² för personal som jobbar med finska teckenspråkiga barn).
- **Utveckla Valteri Skillas tjänster** så att handledning omfattar större expertis i frågor som rör finlandssvenska teckenspråksfrågor.
- **Möjliggör ett praktisk genomförande av lärokurserna** "teckenspråk och litteratur" och "svenska för teckenspråkiga" genom att tillhandahålla nödvändiga resurser (det vill säga personal, undervisningsmaterial och kunskap om språket).
 - För att följa läroplanen krävs dessutom en klargöring av vad begreppet "litteratur" avser i lärokursen *teckenspråk och litteratur* samt vad "läskunnighet" innebär med tanke på målgruppen finlandssvenska teckenspråkiga barn.

Ansvar för att ovannämnda åtgärder vidtas ligger i första hand på alla kommuner, Helsingfors universitet, Justitieministeriet, Jyväskylä universitet, Undervisnings- och kulturministeriet, Valteri Skilla, Utbildningsstyrelsen och Åbo akademi.

¹⁵² VIKKE-hanke u.å.

3.7 Fortbildning

Behov och utmaningar: Brist på språkkunnig yrkespersonal

Behovet av undervisning i och på finlandssvenskt teckenspråk är stort också utanför den utbildning som behandlades i kapitel 3.6. Eftersom majoriteten förstaspråksanvändare aldrig fått vare sig modersmålsundervisning eller annan undervisning på sitt eget språk, saknar många av dem grundläggande begrepp och andra metalingvistiska färdigheter. Dessa krävs för att exempelvis fungera som språkhandledare eller lärare. En språklig eller metalingvistisk medvetenhet utgör i sig en förutsättning för att fatta **aktiva och medvetna beslut om den egna språkanvändningen**, vilket är av avgörande betydelse för en framgångsrik språkrevitalisering. I och med detta finns det ett behov av fortbildning som skulle ge förstaspråksanvändare utökade kunskaper om det egna språkets struktur och lexikon. Med tanke på döva förstaspråksanvändares delaktighet i samhället (se kapitel 3.4) finns det ytterligare ett behov av teckenspråkig fortbildning i det svenska (och finska) språket.

I dag utmärks den finlandssvenska språksituationen av att det råder en särskild **brist på personer som både innehar språkkunskaper** (i finlandssvenskt teckenspråk och svenska) **och** specifika sak- eller **yrkeskunskaper** (inom exempelvis pedagogik eller lingvistik). Efterfrågan på pedagogiskt utbildad personal som behärskar finlandssvenskt teckenspråk kommer därtill ytterligare att öka då propositionen till den nya funktionshinderslagen¹⁵³ träder i kraft i början av 2025. Behovet kommer att öka eftersom den nya lagen föreskriver en subjektiv rätt¹⁵⁴ till teckenspråksundervisning. Även om det i första hand skulle vara önskvärt att personer med förstaspråkskunskaper i finlandssvenskt teckenspråk sökte sig till utbildningar som ger lärarbehörighet, och till uppdrag som assistenter, tolkar, översättare, språkrådgivare, språkvårdare, språkforskare och så vidare, är denna förväntning inte realistisk. Utöver att flera förstaspråksanvändare i dag är till åren komna, kan insatser för att stärka och bevara språket inte låta vänta på sig. Detta ökar betydelsen av **andra- och främmandespråksanvändare** i revitaliseringen. För att andra- och främmandespråksanvändare ska stödja revitaliseringen behövs dock språklig fortbildning i finlandssvenskt teckenspråk. Utan språklig fortbildning finns det nämligen en risk för att omedvetna andra- och främmandespråksanvändare **oavsiktligt bidrar till en påskyndad språkförändring** i stället för att stödja språkets vitalitet.

Med tanke på dagens språksituation finns det behov av åtminstone två olika typer av fortbildning. Målgruppen för den första typen av fortbildning är **personer som i dag jobbar med språket eller språkgruppen** men saknar den pedagogiska behörighet eller utbildningsbakgrund som behövs för undervisning. I och med den nya funktionshinderslagen ökar speciellt behovet av personer som kan arbeta med teckenspråksundervisning som riktar sig till familjer och barn i ung ålder. I dag är många av dem som jobbar med språket eller språkgruppen de facto självlärda andra- eller främmandespråksanvändare. Deras

¹⁵³ RP 191/2022.

¹⁵⁴ <https://termipankki.fi/tepa/sv/sök/subjektiv%20rätt>

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

språkkunskaper varierar mycket eftersom formell språkundervisning i finlandssvenskt teckenspråk inte erbjuds. Därför är det väsentligt att dessa personer, utöver pedagogiska studier, också erbjuds möjlighet till undervisning i finlandssvenskt teckenspråk som en del av fortbildningen. Liksom övrig språklig utbildning måste också den språkliga delen av fortbildningen utgå från forskning i det finlandssvenska teckenspråkets lexikon och struktur (se kapitel 3.9.1). För att yrkesverksamma personer ska prioritera fortbildningen är det dessutom önskvärt att den inkluderas i den avlönade arbetstiden.

Den andra typen av fortbildningsbehov gäller **personer som redan har lämplig yrkesbehörighet eller utbildningsbakgrund**. För att svara på den växande efterfrågan av yrkes- och språkkunnig personal behöver denna målgrupp erbjudas intensiv språklig fortbildning i finlandssvenskt teckenspråk. För en dylik fortbildning kan en liknande modell som framgångsrikt tillämpats i revitaliseringen av enaresamiskan¹⁵⁵ anpassas till en finlandssvensk teckenspråklig kontext. I den enaresamiska modellen erbjöds yrkesverksamma personer ett års intensivträning i enaresamiska. Projektet genomfördes som ett samarbete mellan Giellagas-institutet vid Uleåborgs universitet och Sameområdets utbildningscentral (fi: Saamelaisalueen koulutuskeskus), och möjliggjordes med statliga medel.¹⁵⁶ Också andra fortbildningsprojekt som utvecklats för att stärka de samiska språken kan användas som modell för att förbättra kunskaperna i och om finlandssvenskt teckenspråk på fältet.¹⁵⁷ En förutsättning för att motsvarande utbildning blir av på finlandssvenskt teckenspråk är utökad forskning och universitetsundervisning i språket.

En utmaning vid anordnandet av fortbildning på finlandssvenskt teckenspråk är dock densamma som för all utbildning i språket, nämligen bristen på såväl undervisningsmaterial som -personal (se kapitel 3.6 och kapitel 3.8). För att en utbildning ska vara möjlig krävs samma **flexibilitet och skräddarsydd modell** som tillämpats inom Livs-projekten 1–3 (se kapitel 1.1). Enligt denna modell kan personer som avlägger utbildningen samtidigt fungera som en av utbildningens lärare eller språkmentor¹⁵⁸ beroende på det egna kompetensområdet. Inom projekt Språkstyrka har en plan för en Livs 4-utbildning utarbetats.¹⁵⁹ Livs 4-utbildningens primära målsättning är att svara på behovet av undervisningspersonal för tidig språkinläring som den nya funktionshinderslagen aktualiserar. För att både ge pedagogisk utbildning och språklig fortbildning inkluderar planen för Livs 4 utbildning i pedagogik, finlandssvenskt teckenspråk och alternativa kommunikationsmetoder. Vidare har den planerade utbildningen som målsättning att utarbeta undervisningsmaterial för tidig språkinläring. Både undervisningsmaterialet och undervisningens språkliga innehåll ska utformas med stöd i den dokumentering och forskning i språket som finns tillgänglig. Som modell kan också både yrkeshögskolan Humaks

¹⁵⁵ Olthuis, Kivelä & Skutnabb-Kangas 2013; Pasanen 2019.

¹⁵⁶ Se CASLE Complementary Aanaar Saami Language Education www.casle.fi.

¹⁵⁷ Se till exempel Lapplands universitet u.å. och Lapplands universitet 2022–2024.

¹⁵⁸ Concu 2023.

¹⁵⁹ Se fortbildningsplanen på <https://livs.humak.fi/wp-content/uploads/sites/41/2024/05/Plan-for-Livs-4-fortbildning-1.pdf>.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

*Tulkkauksen ja kommunikaatio-ohjauksen koulutus*¹⁶⁰ och utbildningsprogrammet *Suomalaisen viittomakielen opetuksen kehittämishanke* vid Jyväskylän universitet 2018–2020¹⁶¹ användas.

Åtgärder

För att åtgärda bristen på språkkunnig yrkespersonal ska följande åtgärder genomföras:

- Bevilja finansiering för att utveckla och genomföra en **Livs 4-utbildning** vid yrkeshögskolan Humak utifrån den redan existerande planen. Fortbildningen svarar på det akuta behovet av både språkkunnig och pedagogiskt utbildad personal som den nya funktionshinderslagen aktualiserar. Fortbildningen förutsätter skraddarsydda lösningar, flexibilitet och samarbete mellan olika aktörer.
- Planera och genomför en **målgruppsanpassad fortbildning** för personer som redan har en yrkesbehörighet (eller som genomgår sina studier som bäst) men som saknar eller har bristfälliga kunskaper i finlandssvenskt teckenspråk och dövkultur. Fortbildningen förutsätter utökad forskning, omfattande undervisningsinnehåll och samarbete mellan flera aktörer. För realisering krävs långsiktig planering och budgetering.

Då utbildningen planeras är det viktigt att:

- Prioritera personal inom utbildningssektorn samt social- och hälsovårdssektorn.
- Möjliggör heltidsstudier i ett år (i enlighet med enaresamiskans CASLE-fortbildning) genom att både kompensera fortbildningsdeltagare och deras arbetsgivare med vuxenstudiestöd eller motsvarande modell.
- Inkludera språkträffar mellan fortbildningsdeltagare och språkmentorer.
- Reservera tillräckliga resurser för att planera och genomföra fortbildningar i samarbete med olika aktörer.

Ansvar för att ovannämnda åtgärder vidtas ligger i första hand på Helsingfors universitet, Jyväskylän universitet, Undervisnings- och kulturministeriet, yrkeshögskolor som utbildar AKK-instruktörer (instruktörer i alternativ och kompletterande kommunikation) och Åbo Akademi.

¹⁶⁰ <https://www.humak.fi/koulutus/tulkki-amk-kommunikaatio-ohjaus/>

¹⁶¹ Kronqvist & Jantunen 2021.

3.8 Undervisningsmaterial

“Det finns stora skillnader i utbildningsanordnarnas lösningar i fråga om undervisningen till personer som använder teckenspråk. I praktiken är den ringa mängden eller den totala avsaknaden på teckenspråkigt läromaterial ett centralt problem för genomförandet av undervisningen av dem som använder teckenspråk och problemet gäller också småbarnsfostran.”

- Justitieministeriets utredning om helhetssituationen för det finlandssvenska teckenspråket (Soininen 2016:33)

Behov och utmaningar: Avsaknad av undervisningsmaterial

Undervisningsmaterial på och i finlandssvenskt teckenspråk¹⁶² saknas i dag på alla utbildningsnivåer och behovet av dem är skriande. Avsaknaden av material och andra pedagogiska hjälpmedel för undervisning i finlandssvenskt teckenspråk skapar också en enorm klyfta mellan den grundläggande läroplanens målsättningar och rådande praxis. Behovet av undervisningsmaterial gäller dock inte enbart grundutbildning, utan alla följande områden och målgrupper:

1. familjeundervisning i teckenspråk som beviljas på basis av funktionshinderlagstiftningen (se kapitel 3.2)
2. småbarnspedagogiken och förskolan (se kapitel 3.6.1)
3. den grundläggande utbildningen (se kapitel 3.6.2)
4. andra stadiets och högre utbildning (se kapitel 3.6.3)
5. undervisning i finlandssvenskt teckenspråk för nya språkbrukare (se kapitel 3.7)

Inom den grundläggande utbildningen behövs undervisningsmaterial i finlandssvenskt teckenspråk som språk (lärokursen teckenspråk och litteratur), men också undervisningsmaterial för andra läroämnen (historia, matematik etcetera). **Den största utmaningen för all läromedelsproduktion på finlandssvenskt teckenspråk är avsaknaden av forskning** i språket. Forskning borde utgöra grunden för allt undervisningsmaterial (se kapitel 3.9.1). Avsaknaden av undervisningsmaterial gör att undervisningen i dag varierar mycket både till innehåll och kvalitet, vilket inte enbart ökar risken för attrition (språkförvittring, se kapitel 3.9) utan också medför en stor ojämlikhet bland inlärare.

Trots forskningsluckor i kännedomen om språket finns samtidigt både första-, andra- och främmandespråksinlärare som inte kan vänta på resultat av omfattande grundforskning (se kapitel 3.9.1). För att möjliggöra undervisning just nu behöver **undervisningsmaterial skapas parallellt med pågående forskning**. För detta behövs både **pedagogisk handledning och kreativ tillämpning** av redan existerande videomaterial. Då språkkorpusen i finlandssvenskt teckenspråk publiceras kommer den att utgöra en central resurs för undervisning. I sin nuvarande publiceringsform förutsätter korpusen ändå lingvistiska och tekniska kunskaper som ingen självmant kan förväntas ha. Därför behövs ett

¹⁶² Det behövs undervisningsmaterial med svenska som metaspråk.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

användarvänligare webbaserat gränssnitt (se kapitel 3.9.1) i kombination med pedagogisk handledning för hur korpusen kan användas för specifika grupper språkinlärare.

Med tanke på undervisning och bevarandet av det finlandssvenska teckenspråket utgör **materialet från det första forskningsprojektet (1998–2002)** en oerhört värdefull resurs. Materialet behöver utnyttjas på alla undervisningsnivåer för att ta tillbaka språkspecifika tecken och uttryck som i dag riskerar falla i glömska. Som en del av Lev i vårt språk-projekten samlade både personal och studerande också in omfattande videomaterial med framtida språkundervisning i åtanke. Materialet som samlades in finns tillgängligt i **folkordboken Signwiki och i Teckenspråkiga biblioteket**, men även detta material kräver både lingvistisk och pedagogisk kompetens för att bearbetas till undervisningsmaterial för specifika målgrupper. En stor utmaning för materialbearbetning är att det, liksom inom andra områden, råder **brist på finlandssvenska teckenspråkiga personer med både lingvistisk och pedagogisk kompetens**. Materialproduktionen kräver därför aktivt samarbete mellan flera aktörer.

En särskild utmaning när det gäller teckenspråkig läromedelsproduktion är kravet på **högklassig videoteknologi** och behovet av **webbplattformar som passar ändamålet**. Samtidigt finns det **väldigt knappa ekonomiska resurser** för läromedelsproduktion, särskilt när det gäller **läromedel med liten spridning**, det vill säga läromedel som producerat för bland annat språkminoriteter. Ansvar för att utveckla och producera utbildningsmaterial med liten spridning ligger på Utbildningsstyrelsen. I sitt svar på Teckenspråksnämndens öppna brev (2021)¹⁶³ om avsaknaden teckenspråkigt undervisningsmaterial, svarar Utbildningsstyrelsen¹⁶⁴ att de inte har resurser för läromedelsproduktion på finlandssvenskt teckenspråk och att ändamålet därför kräver **särskilda anslag**. Det årliga beloppet som ingår i statsbudgeten för revitalisering av finlandssvenskt teckenspråk administreras däremot av Undervisnings- och kulturministeriet, vilket innebär att finansieringen inte kan tillfalla Utbildningsstyrelsen som lyder under ministeriet.

För att bedöma, kartlägga och stödja den språkliga utvecklingen och tidiga interaktionen hos teckenspråkiga barn behövs också ett **bedömningsverktyg** som utformas parallellt med undervisningsmaterial. Ett dylikt bedömnings- och övningsmaterial har utvecklats inom forskningsprojektet VIKKE¹⁶⁵ för barn som använder finskt teckenspråk. Motsvarande material och bedömningsverktyg behövs även för finlandssvenskt teckenspråk med svenska som skrivet språk. För att utveckla materialet krävs **forskningssamarbete** mellan experter i både finlandssvenskt teckenspråk och teckenspråksinlärning, och dessutom **språkkunskaper och pedagogisk kompetens** hos materialproducenterna. Då den nya funktionshinderslagen träder i kraft från och med 2025, får döva och hörselskadade barn samt deras närstående subjektiv rätt till undervisning i teckenspråk. Detta kommer att avsevärt öka behovet av riktlinjer, men också av språkliga bedömningsverktyg och undervisningsmaterial för familjer (se kapitel 3.2).

Ur ett mer allmänt perspektiv är bristen på **representation av teckenspråk i finländska läromedel** en utmaning, eftersom läromedlen på många sätt formar synen på och kunskapen om teckenspråk och teckenspråkiga i Finland. I och med detta finns det ett behov

¹⁶³ Språknämnden för finländska teckenspråk 2021.

¹⁶⁴ Utbildningsstyrelsen 2021b.

¹⁶⁵ VIKKE-hanke u.å.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

av att lyfta fram teckenspråken i samband med läromedelsproduktion och att se över framställningen i nuvarande läromedelsutbud.

Åtgärder

För att åtgärda avsaknaden av undervisningsmaterial i och på finlandssvenskt teckenspråk ska följande åtgärder genomföras:

- **Finansiera Utbildningsstyrelsens arbete** för att planera och producera undervisningsmaterial i och på finlandssvenskt teckenspråk i samarbete med relevanta aktörer. Finansiering ska garanteras för hela produktionsprocessen. Detta omfattar att anställa personer med språkkunskaper och kompetens i läromedelsframställning, samarbeta med relevanta målgrupper och att skapa och upprätthålla lämpliga webbplattformar och andra tekniska lösningar.
- **Utnyttja tidigare dokumenterat material** för att snabbt komma i gång med produktionen av undervisningsmaterial. Även om undervisningsmaterial i språket ska skapas med stöd i lingvistisk forskning är det i dagsläget omöjligt att vänta på resultat av grundforskning. Därför behöver tidigare dokumenterat språkmaterial utnyttjas och bearbetas med pedagogisk och lingvistisk expertis för att påskynda produktionen av undervisningsmaterial för olika målgrupper. Med tanke på revitaliseringsprocessen är det relevant att språkliga uttryck och särdrag som särskilt finns dokumenterade i äldre videoinspelningar (såsom forskningsprojektet 1998–2002) tas med i undervisningsmaterialet så att särdragen inte faller i glömska.
- Tillämpa resultat av tidigare och pågående forskning för att **utveckla verktyg för bedömning av finlandssvenska teckenspråkiga barns språkutveckling**. Verktyg för bedömning utvecklas parallellt med produktionen av undervisningsmaterial och behövs i undervisning för olika åldrar. När den nya funktionshinderslagen träder i kraft 2025 kommer det att finnas en särskilt stor efterfrågan på verktyg och material för bedömning och utveckling av språkkunskaper i tidig ålder.
- **Inkludera korrekt information om teckenspråk och teckenspråkiga** vid uppdatering och produktion av läromedel.

Ansvar för att ovannämnda åtgärder vidtas ligger i första hand på Finlands Dövas Förbund, läromedelsproducenter, Undervisnings- och kulturministeriet och Utbildningsstyrelsen

3.9 Forskning och språkvård

”Enligt regeringens proposition till riksdagen med förslag till teckenspråkslag är dokumentation, forskning och språkvård i finlandssvenskt teckenspråk, med tanke på språkets fortlevnad, ytterst centrala funktioner, som myndigheterna borde sträva efter att främja.”

- Justitieministeriets utredning om helhetssituationen för det finlandssvenska teckenspråket (Soininen 2016:37)

Det sena juridiska erkännandet av finlandssvenskt teckenspråk har lett till att stöd för att värna om, vårda och utveckla språket tillkommit sent. Avsaknaden av stöd, i kombination med utbildningspolitiska beslut, har markant bidragit till språkförändring. I brist på utbildningsalternativ emigrerade så gott som en hel mellangeneration språkanvändare till Sverige, vilket bröt kontakten mellan äldre och yngre generationer språkbrukare. Samtidigt har kunskapsbrist, tillsammans med förringande attityder mot språket, gjort att man bland annat i tolkutbildningar felaktigt lärt ut finlandssvenskt teckenspråk som en kombination av finskt teckenspråk och svenska munrörelser. Allt detta har avsevärt ökat mängden språkdrag inlånade från finskt teckenspråk.¹⁶⁶ I takt med att språkanvändarnas antal sjunkit och språkmiljöerna försvunnit har många språkkänsla dessutom börjat svikta, vilket bland annat är orsaken till att FST rf, i sin senaste version av Språkplanen (version 8.0, under arbete), **explicit uttrycker oro för språkförvittring**.

När stödfunktioner för att värna om språket börjat tillkomma under 2010-talet, har det ändå rört sig om **knappa deltidsresurser vars kontinuitet ständigt varit hotad**. Samtidigt har den grundläggande kännedomen om språket fortfarande saknats i och med den knappa forskningen i språket. Samlad kunskap om hur det finlandssvenska teckenspråket är uppbyggt och hur språket används i olika situationer är en av grundförutsättningarna för central revitaliserande verksamhet, såsom undervisning. **Forskning, i kombination med språkvård, språkrådgivning och utbildning, behövs** i sin tur för den språkliga standardiseringsprocess som krävs för att motverka ytterligare splittring och språkförlust. En förutsättning för all revitaliserande verksamhet är att finlandssvenska teckenspråkiga får möjlighet att aktivt delta.

3.9.1 Språkforskning – en grundförutsättning för revitaliseringen av finlandssvenskt teckenspråk

”Även språkforskningen är central när man granskar olika språkgruppers rätt att upprätthålla och utveckla sitt eget språk och kultur.”

- Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen (Statsrådet 2021:108)

¹⁶⁶ Hoyer 2013.

”I en utredning som publicerades av justitieministeriet 2016, uppmärksammades bristen på lärare och tolkar som behärskar det finlandssvenska teckenspråket, och att det inte finns någon instans som svarar för forskning i språket. Enligt utredningen är de **viktigaste utvecklingsbehoven för det finlandssvenska teckenspråket relaterade till språkforskning och utbildning av lärare som kan språket.**”

- Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen (Statsrådet 2021:130–131, fetstil tillagd)

Behov och utmaningar: Efterfrågan på innovativ och inkluderande forskning i språket

År 2020 tilldelades Jyväskylä universitet och Helsingfors universitet delat ansvar för forskning i finlandssvenskt teckenspråk för fyraårsperioden 2021–2024. Vid Jyväskylä universitet har forskningsanslaget möjliggjort arbetet med att bygga upp en språkkorpus i finlandssvenskt teckenspråk. En korpus ger infrastruktur som underlättar fortsatt språkforskning. Vid Helsingfors universitet har anslaget möjliggjort anställningen av en doktorand som bedriver språksociologisk forskning i finlandssvenskt teckenspråk. Trots att de statliga forskningsanslagen utgjort ett enormt framsteg, är framtiden oviss för forskningsarbetet på grund av finansieringens tidsbundenhet. Såsom även det Språkpolitiska programmet påpekar¹⁶⁷ krävs en tydlig ansvarsfördelning och fortsatt forskningsfinansiering efter 2024. Utan kännedom om själva språket blir målsättningen för de revitaliserande initiativen vag. **Därför står och faller revitaliseringen av finlandssvenskt teckenspråk på det stöd som samhället väljer att visa genom forskningsfinansiering för språket.** Universitetens interna beslut om forskningsprioriteringar är därtill av stor betydelse.

På grund av den sena satsningen på forskning i finlandssvenskt teckenspråk är kunskapsbristen stor inom flera områden som berör språket och språkgruppen. Det första forskningsprojektet i finlandssvenskt teckenspråk genomfördes som ett samarbete mellan FDF rf och Institutet för de inhemska språken (dåvarande Forskningscentralen för de inhemska språken) 1998–2002. Projektet resulterade i teckenordboken *Se vårt språk! Näe kielemme!*¹⁶⁸ som innehöll 38 ordboksartiklar. Efter det första forskningsprojektet har **tre doktorsavhandlingar** med kopplingar till finlandssvenskt teckenspråk färdigställts vid Helsingfors universitet, en inom pedagogik¹⁶⁹ och två inom lingvistik. De lingvistiska avhandlingarna behandlar språkdokumentation¹⁷⁰ och användningen av listkonstruktioner i finlandssvenskt teckenspråk¹⁷¹. Utöver dessa har enstaka kandidat- och magistersavhandlingar skrivits. Inom historieforskning finns också några vetenskapligt granskade artiklar som belyser finlandssvenska teckenspråkigas historia¹⁷². År 2021 startade

¹⁶⁷ Statsrådet 2022:7.

¹⁶⁸ Hoyer & Kronlund-Saarikoski 2002.

¹⁶⁹ Londen 2004.

¹⁷⁰ Hoyer 2012.

¹⁷¹ Sitaloppi 2023.

¹⁷² Lindberg 2020, 2021a, 2021b.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

forskningsprojektet *Lätt finlandssvenska – en språkform för minoriteter inom minoriteten* som inkluderar finlandssvenskt teckenspråk.¹⁷³

Brist på grundläggande kunskaper om språket

Trots att forskning förekommer, är kunskapsbristen ändå skriande när det gäller grundläggande kännedom om det finlandssvenska teckenspråkets **struktur och grammatik**. Denna kunskap är en grundförutsättning för **språkundervisning på alla nivåer** och utgör samtidigt en förutsättning för att bygga upp **språkliga referensverktyg**, såsom en allmän språkexamen (YKI). Forskningsluckorna inom området aktualiserar bland annat frågeställningar som: Vilka teckentyper finns det i finlandssvenskt teckenspråk och hur fungerar de? Hur bildar man satser, och vilken är teckenföljden? Vilka delar eller parametrar består tecknen av och hur kan tecknen modifieras? Hur uttrycker man referens, tid eller negation i språket? Vilka är språkets icke-manuella element och vilken funktion har de? Vilket är förhållandet mellan lexikala tecken, avbildande tecken och gester i språket? Vad har pekningar för funktion i språket?

En särskild utmaning när det gäller lingvistisk forskning i finlandssvenskt teckenspråk är **språkets utsatta läge**. Bristen på språkdokumentation, forskning, språkvård och undervisning, i kombination med en minskande språkgrupp, har lett till en försnabbad språkförändring. Även om ett språk i förändring är ett tecken på ett levande språk, leder kraftig yttre påverkan och snabb förändring lätt till språkförvittring, när det handlar om ett redan försvagat och marginaliserat minoritetsspråk. I dagsläget finns det enbart få finlandssvenska teckenspråksanvändare som vuxit upp med stark förankring i finlandssvenskt teckenspråk. Som både en orsak och en följd till språkets utsatta läge är det därmed allt färre språkanvändare som har en stark språkkänsla eller intuition. Språkkänslan som finns lider ytterligare då språkmiljöerna minskar och kontakten till omgivande språk ökar. I och med emigrationsvågen till Sverige (se kapitel 2.2.1) bröts kontakten mellan äldre och yngre språkanvändare, vilket kraftigt ökat inlånen från både finskt och svenskt teckenspråk. Dessutom försnabbas attritionen ytterligare av att yngre språkbrukare och andraspråksinlärare i dag sällan känner till tidigare uttryck och tecken.¹⁷⁴

Behov av tillämplig forskning

I och med accelererande språkförvittring finns det inom språkforskningen också ett stort behov av att ta vara på videomaterial som spelats in under den tid då det finlandssvenska teckenspråket användes i fler domäner och av fler personer. De videoinspelningar med 31 finlandssvenska teckenspråkiga som gjordes inom det initiala forskningsprojektet vid FDF rf 1998–2002 utgör ett särskilt värdefullt forskningsmaterial. Videoinspelningarna har analyserats med hjälp av handskrivna anteckningar som finns bevarade inom FDF rf. Som en del av projektet Livs 1 överfördes videofilerna och en del av anteckningarna till digitalt läsbart format (mp4). För att dra nytta av inspelningarna i forskning borde **materialet göras sökbart**. Detta kan göras genom att införliva materialet i den finlandssvenska teckenspråkskorpusen som för närvarande byggs upp vid Jyväskylä universitet. Utöver att det pågående **korpusprojektet kräver fortsatta resurser**, förutsätter inkorporering av nytt

¹⁷³ Tammerfors universitet u.å.

¹⁷⁴ Hoyer 2013.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

material ytterligare finansiering. Samtidigt utgör korpusarbetet i sig enbart ett nödvändigt första steg för att möjliggöra språkforskning.

Kombinationen av åldrande förstaspråksanvändare och barn som inte får utbildning i sitt språk, medför en dimension av **tidspress inom forskningen**. I dag finns helt enkelt inte tiden för att bedriva långsam grundforskning som färdigställs med små resurser. För att få till stånd den forskning som behövs just nu krävs **prioritering av lexikogrammatisk forskning, innovation och beredskap att tillämpa forskningsresultaten i praktiken**. Det som behövs ur revitaliseringsperspektiv är därmed **en kombination av grundforskning och tillämpad forskning** som leder till forskningsresultat om språkets struktur och grammatik. Forskningsresultaten ska kunna förmedlas direkt i en användbar form och tillämpas i språkundervisningen.

Behov av utbildning, akademisk undervisning och inkluderande forskning

För att förbättra förutsättningarna för forskning behöver fler **personer få utbildning i både lingvistik och finlandssvenskt teckenspråk**. Med tanke på både forskning och undervisning finns det ett stort behov av personer med förstaspråkskunskaper i finlandssvenskt teckenspråk. Samtidigt finns det i dag väldigt få finlandssvenska teckenspråkiga som har den lingvistiska utbildning som krävs för att jobba med språkforskning. Följaktligen måste man inom forskningen hitta flexibla och kreativa sätt att inkludera finlandssvenska teckenspråkiga i forskningen.¹⁷⁵ Utöver flexibilitet krävs dessutom forskningsmiljöer som är tillgänglig för finlandssvenska teckenspråkiga, vilket aktualiserar behovet av svenska som metaspråk i forskningsmiljön. Fördelen med **inkluderande lösningar** är att de fyller en utbildande funktion för alla parter.

Samtidigt finns det fortsatt ett stort behov av **akademisk undervisning** i finlandssvenskt teckenspråk. Utan akademisk undervisning i språket är det exempelvis inte möjligt att fullfölja de språkstudier som krävs för formell lärarbehörighet i Finland. I dag erbjuder Helsingfors universitet en sociolingvistisk specialkurs i finlandssvenskt teckenspråk som en del av läroämnet nordiska språk. Nordica (nordiska språk, nordisk litteratur och svensk översättning) vid Helsingfors universitet var på många sätt en föregångare i att introducera finlandssvenskt teckenspråk inom en akademisk kontext under tidigt 2000-tal, och har erbjudit kursen i många år. År 2022 tog också Åbo Akademi initiativ till att erbjuda en språkkurs i finlandssvenskt teckenspråk.¹⁷⁶ De akademiska strökurserna är extremt värdefulla, men inte tillräckliga. På sikt behöver finlandssvenskt teckenspråk utvecklas till ett eget läroämne vilket kräver både personalresurser och utvidgat samarbete mellan universiteten.

Utöver grammatisk forskning i finlandssvenskt teckenspråk är kunskapsbristen stor inom **många andra forskningsområden**, däribland forskning i språkinlärning, språkkontakt, flerspråkighet, språkattityder, språklig identitet, språkhistoria, översättning, tolkning och Deaf Studies.

Åtgärder

¹⁷⁵ Samarbete av detta slag har redan skett i samband med korpusbygget vid JYU, se Salonen m.fl. 2022.

¹⁷⁶ Åbo Akademi 2022.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

För att forskningen i finlandssvenskt teckenspråk ska utvecklas och stärka pågående revitalisering ska följande åtgärder genomföras:

- **Garanterar fortsatt forskningsansvar och -finansiering** till Helsingfors universitet och Jyväskylä universitet. Universiteten ska internt se till att de beviljade medlen används för forskning i finlandssvenskt teckenspråk.
- **Prioritera forskning och forskningspraxis som stöder den pågående revitaliseringen**
 - Forska i finlandssvenskt teckenspråk med en grundläggande (lexiko)**grammatisk beskrivning** som mål. En bred insyn i språkets struktur och funktion är avgörande för att utveckla undervisning och undervisningsmaterial i språket.
 - Prioritera **grundforskning** men också **tillämpad språkforskning** på ett sätt som möjliggör att forskningsresultaten direkt kan tillämpas för att utveckla språkundervisning.
 - Reservera medel för att göra **språkbrukare delaktiga** i forskningsprocessen och ge dem insyn i forskningsresultaten. Att forskningen sker i nära samarbete med språkgemenskapen är nödvändigt för såväl forskningen som revitaliseringen. För delaktighet krävs att språkbrukarna får lingvistisk utbildning och ersättning för sina insatser inom det akademiska arbetet. Därtill krävs en tillgänglig forskningsmiljö och popularisering av vetenskap på finlandssvenskt teckenspråk och svenska.
- **Utveckla korpus i finlandssvenskt teckenspråk och gör den lättillgänglig på webben**
 - Komplettera den pågående annoteringen av JYU-korpusen så att hela det inspelade korpusmaterialet blir sökbart. Färdigställ också den lexikala databasen Signbank så att alla identifierade tecken i korpusen kan publiceras.
 - Komplettera korpusen med syntaktisk annotering vilket behövs för forskning i satsbildning.
 - Skapa en lättillgänglig och användarvänlig webbkorpus som kan användas inom språkundervisning.¹⁷⁷
- **Tillgängliggör och forska i äldre videoinspelningar**
 - Inkorporera tidigare dokumenterat språkbruk (bland annat från forskningsprojektet 1998–2002) i korpus för finlandssvenskt teckenspråk så att det blir tillgängligt och sökbart för fortsatt forskning. Införlivningen av materialet kommer att vara en mycket omfattande arbetsprocess där frågor om rättigheter, arkivering och samtycke till deltagande i forskning måste utredas.
 - Satsa på forskning i tidigare dokumenterat språkbruk. För revitaliseringen av finlandssvenskt teckenspråk är det av högsta relevans att forskningsresultaten presenteras i en form som gör det möjligt för språkbrukare och -inlärare att få vetskap om tidigare språkformer.

¹⁷⁷ Jämför med webbkorpusen STS-korpus (2023) i svenskt teckenspråk.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

- **Utveckla akademisk undervisning i finlandssvenskt teckenspråk** med målsättningen att på sikt undervisa språket som ett eget läroämne vid universitet. För att nå denna målsättning krävs inledningsvis ett universitetslektorat och möjlighet att avlägga studier i finlandssvenskt teckenspråk som en biämnesshelhet.

3.9.2 Språkvård, språkrådgivning och ordboksarbete

”För att återuppliva det finlandssvenska teckenspråket krävs det ännu konkretare åtgärder och stöd inom olika delområden (forskning, utbildning, tolkning, språkvård). Det finns exempelvis inget permanent stöd för språkrådgivningsarbete.”

- Det språkpolitiska programmet (Statsrådet 2022:55)

”Det utförs både korpusarbete och språkrådgivningsarbete i de båda finländska teckenspråken. Ett problem med tanke på den långsiktiga språkrevitaliseringen är att verksamhetsanslagen alltid är tids- och projektbundna.”

- Det språkpolitiska programmet (Statsrådet 2022:53)

Behov och utmaningar: Språkrådgivning som grundpelare i revitaliseringen

Det språkpolitiska programmet framhåller språkvård som en av de mest väsentliga aktiviteterna för att **systematiskt utveckla ett språk**. Enligt programmet innebär systematisk språkutveckling bland annat att ”dokumentera grammatiken och skapa ett skriftspråk för ett språk som enbart eller i första hand använts i talad form.”¹⁷⁸ Även om det finns ett enormt behov av att dokumentera grammatiken i finlandssvenskt teckenspråk är en särskild utmaning för teckenspråken att deras **visuella-gestuelle särdrag** vanligen glöms bort i allmänna beskrivningar av språkvård. Till teckenspråkens särdrag hör att de saknar etablerade skriftsystem, vilket innebär att målet för språkvården omöjligen kan ligga på att ”skapa ett skriftspråk”, än mindre på att utveckla språkteknologiska lösningar såsom stavningskontroll eller taligenkänning. I teckenspråksvård ligger fokuset på det tecknade språket¹⁷⁹ och utvecklingen av videoteknologiska lösningar som stöder språkanvändningen och forskningen. Eftersom det råder brist på dokumentation av det finlandssvenska teckenspråket samtidigt som det finns en växande efterfrågan på information på språket, är **behovet av språkvårdande tjänster skriande**. Därmed var det ett mycket välkommet tillskott när **FDf rf år 2019 började erbjuda språkrådgivning** i både finlandssvenskt och finskt teckenspråk med finansiering av Undervisnings- och kulturministeriet (UKM).

¹⁷⁸ Statsrådet 2022:10.

¹⁷⁹ Jämför vård av den talade språkformen i motsats till den skrivna.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

FDF rf:s rådgivningstjänst är på många sätt globalt unik eftersom den, utöver mer vanliga kontaktsätt såsom skrivna meddelanden och telefonsamtal, erbjuder möjligheten att både ställa och få svar på språkfrågor direkt på teckenspråk. **I motsats till korpus- och ordbokssökningar förutsätter språkrådgivningen alltså inte kunskaper i ett skrivet metaspråk.** Dessutom är det möjligt att ställa frågor om begreppsmotsvarigheter och uttryck som inte finns dokumenterade i någon ordbok. En stor utmaning för finlandssvenskt teckenspråk är att enbart en bråkdel av lexikonet tills vidare finns i teckenordboken Suvi och folkordboken Signwiki. Detta accentuerar behovet av en **etablerad språkvårdande instans** att bolla språkfrågor med. Dessutom saknas det ett gemensamt söksystem som skulle ge träffar i flera lexikografiska databaser (de olika ordböckerna, korpusen och annat språkligt material på finlandssvenskt teckenspråk på internet) i en sökning.¹⁸⁰

För finlandssvenskt teckenspråk har språkrådgivningen på många sätt kommit att utgöra en **grundpelare** i all språkorienterad och revitaliserande verksamhet. Utöver att svara på direkta språkfrågor har språkrådgivarna i finlandssvenskt teckenspråk också arbetat som redaktörer för teckenordboken Suvi, ordnat workshoppar för att samla tecken för exempelvis nyord och erbjudit språkstöd i samband med översättningar och större kulturprojekt på finlandssvenskt teckenspråk. Vidare har språkrådgivningen varit en **oersättlig resurs för forskningen** i finlandssvenskt teckenspråk som kom i gång 2021. Språkrådgivningen har spelat en särskilt relevant roll för korpusarbetet vid Jyväskylä universitet. I och med att det finns en enorm brist på personer med förstaspråkskunskaper i finlandssvenskt teckenspråk har språkrådgivningen bidragit till korpusarbetet genom att regelbundet delta i möten där tecknens grundformer och betydelser analyserats.

Alltsedan språkrådgivningen startade har ändå en stor utmaning och **fortlöpande oro** varit att UKM-finansieringen för verksamheten utlysts för **ett år i taget**. Stora resurser har årligen lagts på ansöknings- och rapporteringsprocesser samtidigt som verksamhetens framtid konstant varit oviss. Då verksamheten kom i gång 2019 möjliggjorde finansieringen anställningen av fem personer, varav två deltidsanställda personer arbetade med språkrådgivning och ordboksarbete i finlandssvenskt teckenspråk. Som en följd av regeringen Orpos sparprogram har UKM skurit ner sin finansiering, vilket haft direkta följder för språkrådgivnings- och ordboksarbetet som **tvångats skära ner på sin verksamhet** våren 2024. För det finlandssvenska teckenspråkets del har resurserna minskat från två till en deltidsanställning på 60 %. En deltidsresurs kan omöjligen axla hela den växande arbetsbördan och efterfrågan på fältet. Därtill kan inte heller en person ensam förväntas ha alla de kunskaper som krävs och behöver beaktas med tanke på språkets utsatta situation. Tvärtom skulle det krävas budgetering för att engagera **fler personer i såväl språkrådgivnings- som ordboksarbetet**, men också för att säkerställa engagemanget bland språkanvändare som hittills i första hand ställt upp frivilligt på språkworkshoppar.

Utöver språkrådgivningen i finlandssvenskt teckenspråk vid FDF rf har Språkinstitutets språknämnd¹⁸¹ för finländska teckenspråk haft finlandssvenska medlemmar sedan 2012. Språknämnden sammanträder dock enbart fyra gånger per år och har omöjligen tid för att ingående diskutera detaljerade språkfrågor för två teckenspråk på sina möten. Med tanke på exempelvis myndighetsinformation finns det dessutom ofta ett **behov av att snabbt få**

¹⁸⁰ Jämför viittomahaku.fi.

¹⁸¹ Se Lag om Institutet för de inhemska språken (1403/2011).

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

svar på och diskutera språkfrågor för att leverera en begriplig och korrekt översättning till finlandssvenskt teckenspråk på kort varsel (se kapitel 3.5.2). Behovet av språkvård finns varje dag, och dessutom visar språkrådgivningens statistik på en **konstant växande efterfrågan**.¹⁸²

Vid sidan av den redigerade ordboken Suvi har FDF rf med separata medel upprätthållit och utvecklat folkordboken Signwiki sedan 2013. I dag utgör **Signwiki** den mest omfattande, om än oredigerade ordboken i finlandssvenskt teckenspråk. Fördelen med ordboken är att den **engagerar språkanvändare till lingvistisk reflektion och dokumentation**. I och med statens sparåtgärder är dock också Signwikis framtid oviss.

Åtgärder

För att stärka det finlandssvenska teckenspråket genom språkvård, språkrådgivning och ordboksarbete ska följande åtgärder genomföras:

- **Trygga kontinuiteten** och skapa **etablerade verksamhetsformer** för språkvård och språkrådgivning i finlandssvenskt teckenspråk. **Språkvården och språkrådgivningen har en nyckelroll** i att utveckla och bevara språket.
- **Tilldela tillräckliga resurser för språkvård, språkrådgivning och ordboksarbete på finlandssvenskt teckenspråk**. Med tillräckliga resurser avses i bästa fall anställningen av flera språkrådgivare och flera ordboksarbetare. Arbetet sker med fördel i samarbete med pågående korpusarbete och med språkgemenskapen.
- Reservera medel för att med ersättning **garantera språkanvändares medverkan** i workshoppar och andra språkliga verksamhetsformer. För flera språkanvändare kan en språkworkshop erbjuda den första möjligheten någonsin att diskutera sitt eget språk, vilket i sig bidrar till en insyn i vad det egna språket och språkrevitalisering överhuvudtaget kan betyda.
- **Inkludera lingvistisk fortbildning i arbetsbilden** för dem som arbetar med språkvårdande och lexikografisk verksamhet.
- Reservera medel för att **utveckla ett gemensamt söksystem** (jämför viittomahaku.fi) på finlandssvenskt teckenspråk.
- Garantera medel för att fortsätta upprätthålla och **utveckla folkordboken Signwiki och ordboken Suvi på finlandssvenskt teckenspråk**. Tillgängliga ordböcker är också relevanta för all form av undervisning och produktion av undervisningsmaterial (se kapitel 3.8).

¹⁸² Finlands Dövas Förbund rf 2024.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Ansvar för att ovannämnda åtgärder vidtas ligger i första hand på Finlands Dövas Förbund, Helsingfors universitet, Institutet för de inhemska språken, Jyväskylä universitet, Social- och hälsoorganisationernas understödscentral (STEA) och Undervisnings- och kulturministeriet.

3.10 Kultur och media

Behov och utmaningar: Brist på representation och möjlighet till kulturskapande

”Bestämmelsen i 17 § 3 mom. i grundlagen är inte begränsad till att enbart skydda de språkliga rättigheterna, utan omfattar även skyddet för minoriteters kulturformer.”

- *Utredning om de inhemska minoritetsspråkens statsförfattningsrättsliga ställning* (Dahlberg 2024:24)

”Personer med funktionsnedsättning ska ha rätt på samma villkor som andra till erkännande av och stöd för sin särskilda kulturella och språkliga identitet, däribland teckenspråk och dövas kultur.”

- FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (artikel 30.4)

Tillgången på kultur och media på det egna språket utgör en central del av ett delaktigt medborgarskap (se kapitel 3.4). I sin färskta utredning konstaterar Justitieministeriet att språkliga rättigheter bör ses ”som en oskiljaktig del av de kulturella rättigheterna¹⁸³, vilket betyder att både språkliga och kulturella rättigheter för minoriteter garanteras på såväl nationell som internationell nivå. På en nationell nivå stipulerar **Finlands grundlag** rätten ”att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur” och på en internationell nivå framhävs särskilt behovet av att stödja teckenspråk och dövas kultur i **FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning** som Finland ratificerade 2016.

Att beakta kulturell mångfald innebär att låta minoritetsgruppers egna röster, upplevelser och erfarenheter komma till uttryck.¹⁸⁴ Kulturella rättigheter för minoritetsgrupper innebär således att individer inom gruppen får **representation, tolkningsföreträde och reella möjligheter att aktivt delta i kulturskapandet**. Med tanke på finlandssvenska teckenspråkiga är en utmaning i dag att representanter för språkgruppen sällan upplever sig ha möjlighet att delta i och påverka vad som produceras inom kulturfältet eller vad som tillgängliggörs på finlandssvenskt teckenspråk exempelvis genom tolkning (se kapitel 3.4). Vanligen är kulturtjänster som produceras på det egna språket mer attraktiva än exempelvis tolkade evenemang i och med att den kulturella igenkänningsfaktorn är starkt inflätad i språket.

Eftersom den finlandssvenska teckenspråksgemenskapen på många sätt negligerats genom historien finns det inom gruppen ett särskilt behov av att lyfta fram den **tysta kunskapen om vad det innebär att vara finlandssvensk teckenspråkig**. Språkgruppen har uttryckt en önskan om fler dokumentärer om centrala gestalter inom språkgemenskapen och intervjuer på finlandssvenskt teckenspråk. Det finns dessutom en efterfrågan på olika programgenrer (sagor, barnprogram, drama, underhållning, nyheter, informationsprogram) och kulturformer (teaterpjäser, museiguider och så vidare). Samtidigt utgör finlandssvenska

¹⁸³ Dahlberg 2024:25.

¹⁸⁴ Se t.ex. underkapitlet ”Mångfald” på sidan ”Kultur för alla” (För kultur på lika villkor rf 2024.)

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

teckenspråkiga inte en homogen grupp, utan representeras av individer med olika intresseområden och behov, vilket gör att det också finns en stor intern variation i fråga om önskat kulturutbud. Bara för att man är teckenspråkig betyder det alltså inte att man är intresserad av de kulturtjänster som erbjuds på teckenspråk. En utmaning för språkanvändarna är därför att **hitta kulturutbud som både är tilltalande och tillgängligt**.

I fall där teckenspråkiga i dag beaktas som målgrupp inom kultursektorn handlar det övervägande om utbud på finskt teckenspråk och finska. Som ett framsteg inom kultursektorn har allt fler aktörer på den senaste tiden börjat uppmärksamma även finlandssvenskt teckenspråk. En utmaning är ändå att **information om kulturevenemang som ordnas för gruppen inte når fram** eftersom information ofta sprids via organisatörernas egna kanaler och inte via informationskanaler som används av finlandssvenska teckenspråkiga själva. För att nå målgruppen **krävs ett aktivare samarbete** mellan den finlandssvenska teckenspråksgemenskapen och olika kultur- och programproducenter. Samarbete med språkgemenskapen borde vara en grundförutsättning för alla former av kulturproduktion. I praktiken behöver samarbetet inledas redan i planeringskedet för att garantera ett korrekt uttryck både språkligt och kulturellt.

En utmaning för dylik kulturproduktion är att utse en ansvarig instans och hitta finansiering. FDF rf:s Teckenspråkiga bibliotek, som finansieras med separata anslag i statsbudgeten¹⁸⁵, är en central och aktiv teckenspråkig programproducent. Biblioteket har också i allt högre grad börjat synliggöra finlandssvenskt teckenspråk i sitt utbud. Ett problem är ändå att Teckenspråkiga biblioteket inte har vare sig de språkkunskaper eller resurser som krävs för mer omfattande materialproduktion på finlandssvenskt teckenspråk.

I lagen om Rundradion (1380/1993, §7) föreskrivs att Yle, som en del av sin programverksamhet, också ska tillhandahålla tjänster på teckenspråk. Däremot finns det **ingen precisering av vad ”tillhandahålla tjänster” betyder i praktiken**, det vill säga hur teckenspråkiga program ska produceras och i vilken utsträckning finlandssvenskt teckenspråk ska beaktas¹⁸⁶. Hittills har Yle primärt satsat på programutbud på finskt teckenspråk medan det däremot inte finns några regelbundna programinslag (såsom nyheter eller aktualitetsprogram) på finlandssvenskt teckenspråk. Även om Svenska Yle på ett berömligt sätt ökat sina produktioner på finlandssvenskt teckenspråk finns det fortsatt ett behov av att **beakta olika åldersgrupper** (barn, unga, vuxna och seniorer).

Majoriteten program som Svenska Yle producerar på eller med finlandssvenskt teckenspråk tillhandahålls via strömningstjänsten Yle Arenan. En utmaning med strömningstjänsten är ändå att det är svårt att göra språkspecifika sökningar. Därmed finns det ett behov av att utveckla sökfunktionen och tydligare markera vilka program som erbjuds på finlandssvenskt teckenspråk. Dessutom är det ett faktum att textning inte kan ersätta programproduktion på finlandssvenskt teckenspråk även om undertextning ofta lyfts fram som en lösning för att tillgängliggöra program för personer med nedsatt hörsel.

¹⁸⁵ Statsrådet 2022:30.

¹⁸⁶ I Yles förvaltningsråds (2024) berättelse till riksdagen om Rundradions verksamhet 2023 ges inte heller specifika uppgifter om i vilken mån finlandssvenskt teckenspråk har beaktats, utan finskt och finlandssvenskt teckenspråk presenteras i en och samma kategori i de statistiska uppgifterna.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Åtgärder:

För att finlandssvenska teckenspråkiga ska vara representerade och aktivt bidra till mångfalden inom kulturfältet ska följande åtgärder genomföras:

- **Utöka samarbetet** mellan aktörer på kulturfältet
 - Involvera representanter från språkgemenskapen i planeringsskedet av kulturtjänster och medieutbud. På så sätt ökar sannolikheten för att de begränsade resurserna som står till hands används i enlighet med språkgruppens prioriteringar.
 - Marknadsför evenemang via informationskanaler som finlandssvenska teckenspråkiga själva använder. I första hand administreras dessa informationskanaler av föreningen FST rf och av FDF rf.
- Tilldela och trygga **Teckenspråkiga bibliotekets** resurser så att biblioteket kan utöka sin programproduktion på finlandssvenskt teckenspråk.
- **Öronmärkt medel för programproduktion på finlandssvenskt teckenspråk vid Yle.** I lagen om Rundradion (1993/1380) §7 föreskrivs att Yle tillhandahåller tjänster på teckenspråk, men för att garantera ett utbud på finlandssvenskt teckenspråk (antingen egenspråkiga eller tolkade program) behövs öronmärkta medel.
 - Specificera vilket teckenspråk statistiken gäller i Yles förvaltningsråds berättelser om Rundradions verksamhet.
 - Öka tillgängligheten på Yle Arenan. Program på respektive teckenspråk ska hittas med sökorden "finlandssvenskt teckenspråk" och "finskt teckenspråk" beroende på språket som används i programmet. Sökfunktionen kunde exempelvis också förbättras med hjälp av språkspecifika symboler (se kapitel 3.4). Efter att tillgängligheten förbättrats är det viktigt att informera om förbättringarna via kanaler som når finlandssvenska teckenspråkiga.

Ansvar för att ovannämnda åtgärder vidtas ligger i första hand på Finlands Dövas Förbund rf, Finlandssvenska teckenspråkiga rf, kulturproducenter, Teckenspråkiga biblioteket, Undervisnings- och kulturministeriet, Yle (inklusive Svenska Yle och Yles förvaltningsråd).

4 Uppföljning av revitaliseringsprogrammet

- **Här tillkommer text. För tillfället saknas information om vilken (bestående) instans som kan ta ansvar för uppföljningen av programmet (på vilket sätt, med vilket tidsintervall och med vilka indikatorer)**

5 Sammandrag av behov och samlade åtgärder

Åtgärderna som föreslås i detta program har som övergripande målsättning att stärka det finlandssvenska teckenspråket genom att (1) öka antalet språkbrukare, (2) öka och bevara språkliga domäner och (3) öka kännedomen och kunskapen om finlandssvenskt teckenspråk (se kapitel 1.4). För att nå målsättningarna krävs en mängd åtgärder på flera olika nivåer. I programmet är åtgärderna tematiskt fördelade under tio delkapitel. I kapitel 3 ges mer ingående bakgrundsbeskrivningar till varje tematiskt delkapitel. I detta kapitel presenteras åtgärderna med löpande numrering tillsammans med en komprimerad beskrivning av bakgrunden i varje delkapitel.

Numreringen på kapitlen och åtgärderna anger inte prioriteringsordning. Alla åtgärder är lika viktiga eftersom alla delområden hänger samman och påverkar varandra. För att stärka det finlandssvenska teckenspråket och språkanvändarnas delaktighet i det finländska samhället, måste finlandssvenska teckenspråkiga inledningsvis ha rätt till utbildning i och på finlandssvenskt teckenspråk. För att ta del av undervisning behöver språket introduceras från barnets födsel, inom familjen och inom småbarnspedagogiken. Detta förutsätter möjlighet till språkundervisning i familjen, språkkunnig personal på dagis och skola, teckenspråkiga miljöer, kultur på språket och undervisningsmaterial i och om språket. För möjlighet till fortsatt utbildning behövs professionella teckenspråkstolkare. All utbildning förutsätter in sin tur forskning i språket, i kombination med språkvård, språkrådgivning och ordboksarbete. Alla åtgärder kräver en större medvetenhet om det finlandssvenska teckenspråkets existens och om språkanvändarnas behov som behöver beaktas i såväl lagstiftning som i praktik.

Finlandssvenskt teckenspråk i samhället: medvetenhet och lagstiftning

Det finns en stor och utbredd okunskap om tecknade språk i samhället. Detta gör att det finns en stor variation i hur lagstiftning tolkas och omsätts i praktiken. Det finns ytterligare brister i nuvarande lagstiftning samtidigt som det saknas en instans eller myndighet med ansvar för att följa upp och främja teckenspråkigas rättigheter i praktiken. Allt detta gör att finlandssvenska teckenspråkigas grundläggande friheter och rättigheter många gånger inte uppfylls. För att stärka medvetenhet om finlandssvenskt teckenspråk och trygga grundläggande rättigheter ska följande åtgärder genomföras:

- 1) **Öka kunskaperna** om finlandssvenskt teckenspråk i samhället genom att

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

- Genomföra en **informationskampanj** om finlandssvenskt teckenspråk som ett samarbete mellan Justitieministeriet och språkets intresseorganisationer.
 - Främja ”möjligheterna för dem som använder teckenspråk att använda och få information på sitt eget språk.” (Teckenspråklagen 359/2015, § 3). På en konkret nivå kan det handla om att myndigheter beaktar placeringen av teckenspråkiga översättningar på sina webbsidor för att se till att översättningarna blir tillgängliga eller om att bli medvetna om i vilka sammanhang de själva bär ansvar för att beställa teckenspråkstolkning. Ökad kunskap kan tryggas genom att tilldela ansvar för teckenspråksfrågor till anställda inom olika myndigheter.
 - **Involvera representanter för den finlandssvenska teckenspråksgemenskapen då Utbildningsstyrelsen utarbetar och reviderar styrdokument och nationella läroplansgrunder** så att även det finlandssvenska teckenspråket beaktas. På sikt skulle det öka medborgares kunskaper om finlandssvenskt teckenspråk och teckenspråkiga i samhället.
- 2) **Instifta en instans som arbetar för att främja rättigheterna för finlandssvenska teckenspråkiga i samhället.** Instansen kunde, i likhet med Svenska Finlands folkting, fungera självständigt eller utgöra en del av Svenska Finlands folkting. Instansen behövs för att påminna om rådande lagstiftning och för att stärka och utveckla kunskaperna om teckenspråkigas behov. Verksamheten ska tryggas genom lag.
- Ifall rådande praxis fortsätter, där tredje sektorn bär ansvaret, måste intresseorganisationernas roll ses över och deras verksamhet tryggas med fortlöpande resurser.
- 3) **Se över substanslagstiftning** med särskild fokus på lagstiftning som gäller småbarnspedagogik, utbildning och medier, samt tillämpa en lagtolkning som ställer sig positiv till de grundläggande friheterna och rättigheterna så att det finlandssvenska teckenspråket stärks. Båda åtgärderna framhålls i utredningen om de inhemska minoritetsspråkens statsförfattningsrättsliga ställning.
- 4) **Harmonisera lagstiftningen om småbarnspedagogik och den grundläggande utbildningen** i Finland i enlighet med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.
- 5) **Förnya befolkningsdatasystemet** så det blir möjligt att anteckna och statistikföra fler än ett modersmål.

Tidig språkinläring

Majoriteten döva barn föds i familjer där teckenspråk inte är bekant från förut. För att familjer med döva barn ska komma i kontakt med finlandssvenskt teckenspråk krävs organiserade och medvetna samhällsstrukturer. I dag saknas strukturer som tryggar teckenspråksöverföringen och det är svårt för familjer att överhuvudtaget få korrekt information om teckenspråk. Om en familj trots detta beviljas rätt till familjeundervisning i finlandssvenskt teckenspråk finns det inga riktlinjer för vad familjeundervisningen ska

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

innehålla. Det finns en stor variation i hur familjer med döva barn beaktas i olika välfärdsområden vilket ställer barnen och deras familjer i en mycket ojämlig position i förhållande till varandra. Med tanke på revitaliseringen av finlandssvenskt teckenspråk är den tidiga språkinlärningen särskilt relevant eftersom varje barn som lär sig språket är en språkbevarare. För att stödja och trygga den tidiga språkinlärningen ska följande åtgärder genomföras:

- 6) **Inkludera information på svenska om hörselnedsättning och vikten av finlandssvenskt teckenspråk i den första information (fi: ensitieto) som ges till föräldrar då hörselskadan konstaterats.**
- 7) **Uppmuntra till inlärning av finlandssvenskt teckenspråk och stöd en balanserad tvåspråkighet.** I första hand är det **Hörcentralerna** som bär ansvar för åtgärden.
- 8) **Garanterat att hörcentralernas habiliteringshandledare får den fortbildning som de behöver för att ge korrekt information om teckenspråk och stödja familjernas flerspråkighet i både tecknat och talat språk i vardagen.**
- 9) **Utarbeta riktlinjer för vad som ska ingå i familjeundervisning** så att de olika faserna i barnets språkutveckling beaktas.
- 10) **Fastställ realistiska kompetenskrav** för personer som företagen anlitar för familjeundervisning. Detta krävs för att familjeundervisningen ska vara av god språklig kvalitet och ske på lika villkor inom alla välfärdsområden.
- 11) **Utse en ansvarig instans för arbetet med ovannämnda riktlinjer och kompetenskrav.**
- 12) **Rikta resurser för att garantera att den nya lagen om funktionshinderservice kan omsättas i praktiken** också för det finlandssvenska teckenspråkets del. För att möjliggöra tidig språkinlärning behövs en undervisningsplan, undervisningsmaterial och personer som kan undervisa.
- 13) **Tilldela resurser för att koordinera och förbättra samarbetet** mellan alla aktörer som på olika sätt är en del av det teckenspråkiga barnets vardag, till exempel daghem, skolor, tolkar, habiliteringspersonal, riksomfattande Valteri-centret för lärande och kompetens samt föreningar som Döva och hörselskadade barns stödförening rf (DHBS), Hörselskadade barns föräldraförbund rf (HBFF), Riksföreningen för barn med cochleaimplantat (LapCI ry), Finlandssvenska teckenspråkiga rf (FST rf) och Finlands Dövas Förbund rf (FDF rf).

Språkmiljö och kulturarv

En grundförutsättning för att lära sig och upprätthålla ett språk är att man har möjlighet att använda språket med andra. Språket är också av avgörande betydelse för att en person ska bygga upp sin kulturella identitet som finlandssvensk teckenspråkig. I dag finns det en stor

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

brist på naturliga sammanhang där det finlandssvenska teckenspråket används. Detta skapar en efterfrågan på miljöer som sammanför olika generationer och olika typer av språkanvändare. Också hörande barn (coda och soda) behöver språkmiljöer utanför hemmet som stöder deras teckenspråksutveckling. Teckenspråkiga förstaspråksmiljöer kan aldrig ersättas med tolkning. För att öka antalet språkmiljöer och värna om finlandssvenska teckenspråkigas kulturarv ska följande åtgärder genomföras:

- 14) **Trygga finansiering** till intresseorganisationer och andra aktörer som för närvarande skapar och upprätthåller språkmiljöer för finlandssvenska teckenspråkiga i alla åldrar.
- 15) **Öka samarbetet** mellan olika aktörer (intresseorganisationer, myndigheter och hörcentraler) på fältet. Ett ökat samarbete behövs för att föräldrar, men också isolerade (äldre) språkanvändare, kan bli kontaktade av intresseorganisationerna och erbjudas information om språkmiljöer där finlandssvenskt teckenspråk används.
- 16) **Inkludera finlandssvenskt teckenspråk och svenska** i verksamhet som organiseras för både unga och vuxna coda- och soda-personer. Hörande barn till finlandssvenska döva föräldrar och hörande syskon till döva barn behöver komma i kontakt med andra personer som delar upplevelsen av att som hörande växa upp i en visuell och flerspråkig minoritetskultur.
- 17) Garantera medel för att **fortsätta språkmentorverksamheten** som startat inom FST rf 2022 som en del av projekt Språkstyrka.

Delaktighet och tillgänglighet

Delaktighet är en central människorättsprincip som utgörs av individens reella möjligheter att handla och påverka i samhället. Eftersom döva finlandssvenska teckenspråkiga på många sätt avviker från majoritetsnormen, präglas deras vardag av otaliga upplevelser av samhällelig otilgänglighet vilket ställer dem i en grovt ojämlig ställning i förhållande till majoritetsmedborgare. Utmaningarna visar sig bland annat i avsaknaden av egenspråkig service och bristen på finlandssvenskt teckenspråkstolkning, men också i samhällelig tjänstedesign som förutsätter hörsel. Överlag finns det väldigt lite myndighetsinformation på finlandssvenskt teckenspråk medan den som finns är svår att hitta. Dessutom glöms finlandssvenska teckenspråkigas behov av skriven svenska stundvis bort. Speciellt stora är tillgänglighetsutmaningarna inom social- och hälsovårdssektorn. För närvarande är det exempelvis inte möjligt att ringa nödsamtal på finlandssvenskt eller något annat teckenspråk. För att förbättra tillgängligheten i samhället och därmed öka finlandssvenska teckenspråkigas delaktighet ska följande åtgärder genomföras:

- 18) **Öka tillgången på myndighetsinformation på finlandssvenskt teckenspråk**, speciellt inom social- och hälsovårdssektorn. Ökad tillgänglighet förutsätter att myndigheter, inklusive välfärdsområden, budgeterar för materialproduktion och översättningar till finlandssvenskt teckenspråk.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

- 19) **Synliggör information** som redan finns på finlandssvenskt teckenspråk. Aktörer inom den offentliga sektorn som redan har information på finlandssvenskt teckenspråk behöver synliggöra informationen och uppmärksamma språkgruppen på att informationen finns. Material på finlandssvenskt teckenspråk ska märkas tydligt (till exempel med hjälp av en språkspecifik symbol eller logotyp) och göras tillgängligt på rätt ställe på den ursprungliga webbsidan.
- 20) **Beakta teckenspråkiga i samband med produktutveckling och tjänstedesign** inom den offentliga sektorn. Återuppringningstjänster är exempelvis inte tillgängliga för döva finlandssvenska teckenspråkiga i sin nuvarande form.
- 21) **Möjliggör nödsamtal på finlandssvenskt teckenspråk**, dygnet runt.
- 22) **Trygga service på finlandssvenskt teckenspråk** genom att utbilda personal, speciellt inom social- och hälsovården (se kapitel 3.7). Behovet av egenspråkig service är särskilt stort bland äldre språkanvändare och språkanvändare som lider av minnessjukdom eller psykisk ohälsa.
- 23) **Möjliggör en allmän språkexamen i finlandssvenskt teckenspråk**. För att möjliggöra en examen krävs utöver lagförändring även forskning och utbildning. En officiell examen behövs för att bevilja medborgarskap men också för att bedöma och garantera språklig kvalitet bland språkligt inflytelserika och yrkesverksamma personer (såsom tolkar, översättare och lärare) som lärt sig finlandssvenskt teckenspråk som andra eller främmande språk.
- 24) **Trygga finlandssvenska teckenspråkigas reella delaktighet och representation i sannings- och försoningsprocessen för döva och teckenspråkiga i Finland**. I praktiken innebär det att information ges på finlandssvenskt teckenspråk och att det är möjligt att delta i processen på det egna språket.
- 25) Trygga finlandssvenska teckenspråkigas möjligheter att få **psykosocialt stöd på finlandssvenskt teckenspråk** i samband med sannings- och försoningsprocessen.

Tolkning och översättning

Tolkning och översättning möjliggör kommunikation mellan personer med olika språkkunskaper. För finlandssvenska teckenspråkiga döva utgör särskilt tolkning en livsviktig nyckel till samhällelig delaktighet och till grundläggande friheter och rättigheter. I dag finns det stora utmaningar kopplade till den praktiska realiseringen av tolknings- och översättningstjänster. Till dessa utmaningar hör okunskap om skyldigheten att beställa tolk, brist på tillförlitlig statistik och bristande koordinering av tolkningstjänster. Utöver detta finns ett otillräckligt antal finlandssvenska teckenspråkstolkare samtidigt som en stadigvarande tolkutbildning saknas. För att finlandssvenska teckenspråkiga i praktiken ska ha tillgång på tolkning och översättning ska följande åtgärder genomföras:

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

- 26) **Klargör ansvarsfördelningen** vid beställning och ersättning av tolkning. Myndigheter ska känna till sin skyldighet att beställa och betala för tolkning. För att tolkbeställningen ska göras på rätt språk och för rätt tidpunkt måste myndighetspersonal vara bättre införstådd med finlandssvenskt teckenspråk (se kapitel 3.1) och vad tolkning innebär i praktiken.
- 27) **Förtydliga informationen** om vilket teckenspråk som används. Myndigheter som tillhandahåller tolkning och översättning ska tydligt informera vilket eller vilka språk tolkningen eller översättningen gäller. Att enbart uppge att ”teckenspråkstolkning erbjuds” är inte tillräckligt. På motsvarande sätt måste också officiella rapporter, såsom *Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen*, tydligare ange vilket teckenspråk som avses för att återge språksituationen på ett realistiskt sätt.
- 28) **Utvärdera och utveckla tolkningstjänsterna**. Trots omfattande lagverk omsätts inte tolkningstjänsterna i praktiken. Också social- och hälsovårdsreformen har visat på ett akut behov att se över och utveckla tolkningstjänsterna som helhet så att utbud och efterfrågan möts.
- FPA ska:
- utveckla statistikföringen så att finlandssvenskt teckenspråk beaktas som eget språk.
 - öka flexibiliteten i förmedlingen av tolkar så att resurserna på fältet utnyttjas till fullo.
 - omformulera definitionen av tolkar som ”svenska eller finska resurser” så att utbud och efterfrågan bättre möts.
 - beakta behovet av firspråkighet i upphandlingarna av tolkningstjänsterna.
 - möjliggöra relätolkning där en hörande och en döv teckenspråkstolk samarbetar. Relätolkning skulle underlätta den akuta tolkbristen på finlandssvenskt håll.
- 29) **Utvidga FPA:s distansservice** så att tjänsten också erbjuds på finlandssvenskt teckenspråk. Distansservicen på finlandssvenskt teckenspråk ska ändå inte ske på bekostnad av annan tolkning i språket, utan det behövs fler finlandssvenska teckenspråkstolkare.
- 30) **Trygga finansiering för att starta en tolkutbildning** på finlandssvenskt teckenspråk och svenska. Utan utbildning är det omöjligt att garantera ett tillräckligt antal finlandssvenska teckenspråkstolkare. I praktiken behöver tolkarna träning för att klara av en firspråkig arbetsvardag som utöver finlandssvenskt teckenspråk och svenska också omfattar finska och finskt teckenspråk. Den expertis och de specifika kurshelheter som utvecklats som en del av *Lev i vårt språk 2*-utbildningen vid yrkeshögskolan Humak kan med fördel användas som grund.
- 31) Budgetera för att **utbilda och fortbilda fler personer som kan översätta till finlandssvenskt teckenspråk**. Utbildningen kan ordnas i samarbete med en

tolkutbildning eller som återkommande fortbildningar (se kapitel 3.7).

- 32) **Garanterat fortbildning för finlandssvenska teckenspråkstolkare och -översättare** så att de ges möjlighet att fördjupa sig i och utveckla specialterminologi. Detta behövs särskilt för att trygga finlandssvenska teckenspråkigas tillgång till psykosocialt stöd i samband med sannings- och försoningsprocessen (se kapitel 3.4). Fortbildningar ger samtidigt möjlighet till kollegialt stöd som hjälper tolkarna att klara av den språkligt komplexa och krävande arbetsvardagen. Särskilt tolkföretagen ska se till att fortbildningar arrangeras regelbundet i samarbete med språkrådgivningen i finlandssvenskt teckenspråk.

Utbildning

I dag tryggas inte rätten till undervisning på det egna språket för finlandssvenska teckenspråkiga barn. Det finns stora utmaningar inom både småbarnspedagogiken och den grundläggande utbildningen. Bristen på utbildningsalternativ hänger samman med avsaknaden på undervisningsmaterial, bedömningsverktyg och språkkunnig personal. En akut utmaning inom utbildningssektorn är fortfarande att teckenspråk inte primärt betraktas som språk utan som kommunikativa stödformer. Detta bidrar till en enorm variation i hur teckenspråkiga barn beaktas i olika kommuner vilket ställer barnen i en mycket ojämlig position i förhållande till varandra. Hörande barn till döva föräldrar får mycket sällan undervisning i sitt första språk. Undervisningsarrangemangen är otillräckliga och grundar sig på tillfällig projektfinansiering. För att finlandssvenska teckenspråkigas rätt till undervisning på det egna språket ska tryggas krävs åtskilliga åtgärder. Åtgärderna är grupperade tematiskt enligt följande uppdelning: uppdatera lagstiftning, följ upp lagimplementering, åtgärda kunskapsbrist, åtgärda personalbrist, trygga kontinuitet och utveckla verksamhet. Följande ska genomföras:

- 33) **Uppdatera relevant lagstiftning** (särskilt Lag om småbarnspedagogik 540/2018 och Lag om grundläggande utbildning 628/1998) så att finlandssvenska teckenspråkigas "rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur" (Grundlagen § 17, mom. 3) inte kan negligeras. Varken resurs- eller kunskapsbrist, ett begränsat elevantal eller elevernas regionala spridning får utgöra hinder för att följa lagen. Rätten till undervisning i det egna språket kan inte definieras efter hörselstatus, utan också hörande barn till döva föräldrar ska beaktas. Som rättsstat ska Finland följa de internationella konventioner och ramverk som landet förbundet sig till (såsom FN:s konvention om barnets rättigheter och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning).
- 34) **Uppdatera Undervisningsministeriets förordning (1777/2009)** så att det är tydligt att kommuner kan söka statsunderstöd för "kompletterande undervisning" i finlandssvenskt teckenspråk. För teckenspråkiga elever krävs flexibilitet i tolkningen av elevgruppens minimiantal.

Följ upp lagimplementering

- 35) **Genomför en kampanj som ökar myndigheternas och de utbildande institutionernas kännedom om lagstiftningen.** Myndigheter och beslutsfattare med ansvar för utbildningsfrågor måste känna till att teckenspråk är fullvärdiga språk som barnen har rätt att få undervisning i. Lagen om grundläggande utbildning (628/1998) tryggar rätten till undervisning i och på teckenspråk i teorin, men implementeringen haltar i praktiken.
- 36) **Erbjud grundläggande utbildning och småbarnspedagogik på finlandssvenskt teckenspråk** för att tillgodose de grundläggande och språkliga rättigheterna. De rådande bristerna är väldokumenterade, och för en förbättrad situation krävs handling, inte fler utredningar. För att barn och unga ska få sina rättigheter tillgodosedda med de resurser som finns i nuläget måste myndigheter samarbeta mer effektivt och **åtgärda byråkratiska hinder**, vilket innebär till exempel följande:
- Kostnader får inte vara ett hinder för kommuner eller skolor att låta elever delta i den teckenspråksundervisning på nätet som erbjuds av Pedersöre kommun. För att språket ska kunna revitaliseras behöver **alla finlandssvenska teckenspråkiga barn** (både barn med hörselnedsättning och hörande coda- och soda-barn) **ha möjligheten att delta i teckenspråksundervisningen.**
 - Timantalet för ett teckenspråkigt biträde/en assistent eller en finlandssvensk teckenspråkstolk i undervisningen måste vara obegränsat, så att **eleven har en reell möjlighet att ta del av all undervisning och verksamhet.**
 - Barn (både med hörselnedsättning och hörande coda- och /soda-barn) ska ha **jämlika möjligheter** att komma i kontakt med varandra och **utveckla sitt finlandssvenska teckenspråk och sin språkliga identitet.** Oberoende av hemkommun och skola ska alla barn erbjudas möjlighet att delta i Valteri Skillas stödperioder.
 - Under Valteri Skillas stödperioder ska också det finlandssvenska teckenspråket och inläringen av språket beaktas, till exempel genom att **ta in vuxna teckenspråkiga som förebilder.** Detta kräver ökade tidsresurser för stödperioderna.

Åtgärda kunskapsbrist

- 37) **Komplettera nuvarande utbildning och tillgängliga fortbildningar** för lärare, speciallärare och småbarnspedagoger så att grundläggande information om det finlandssvenska teckenspråket ingår.
- 38) **Uppdatera guiden *Teckenspråkiga elever i grundskolan*** så att den i likhet med handboken *Teckenspråkiga barn inom småbarnspedagogiken och förskoleundervisningen* utgår från ett språk- och kulturperspektiv. Guiden ska göra skolpersonalen medveten om att barn som tillägnar sig teckenspråk kan vara hörselskadade, döva eller hörande. Alla dessa elever behöver stöd för att utveckla sin flerspråkighet och teckenspråkiga kultur.
- 39) **Uppmärksamma särskilt den utmanande situationen för finlandssvenska teckenspråkiga barn** i den planerade utredningen om teckenspråkiga barns ställning

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

inom småbarnspedagogiken och den grundläggande utbildningen som omnämns i Petteri Orpos regeringsprogram¹⁸⁷.

Åtgärda personalbrist

- 40) **Säkerställ tillräcklig behörig pedagogisk personal** genom att komplettera nuvarande utbildningsformer.
- Erbjud ett valfritt moment om finlandssvenskt teckenspråk och dövkultur som en del av den svenskspråkiga klasslärarutbildningen och utbildningen i småbarnspedagogik.
 - Garantera att skolgångsbiträden/assistenter har språkkunskaper i finlandssvenskt teckenspråk och svenska.
 - Erbjud personer som redan har en pedagogisk examen möjlighet att komplettera sina kunskaper genom fortbildning (se kapitel 3.7).
- 41) Möjliggör **utbildning på andra och tredje stadiet** på finlandssvenskt teckenspråk genom att utbilda ett **tillräckligt antal teckenspråkstolkare** med finlandssvenskt teckenspråk och svenska som arbetspråk (se kapitel 3.5.1).

Trygga kontinuitet och utveckla verksamhet

- 42) **Garantera att teckenspråkiga barn inom småbarnspedagogik och den grundläggande utbildningen får träffa varandra** regelbundet antingen fysiskt eller på distans. Ett finlandssvenskt teckenspråkigt barn kan ofta vara det enda barnet som använder teckenspråk på sitt daghem eller i sin skola. Därför måste kontakter mellan daghem skapas både inom kommuner och över kommungränser.
- 43) **Trygga och utveckla undervisningen i finlandssvenskt teckenspråk på nätet.** Eftersom finlandssvenska teckenspråkiga barn bor utspridda i hela Svenskfinland är utbildning och språklig interaktion som möjliggörs över nätet av avgörande betydelse, också för revitaliseringen av språket. För närvarande erbjuds ett mycket begränsat antal undervisningstimmar från Pedersöre kommun. Verksamheten möjliggörs i dag med tillfällig projektfinansiering och bygger på engagemanget bland några enstaka personer vilket inte är hållbart på sikt.
- 44) **Garantera möjligheten till studier i finlandssvenskt teckenspråk på andra stadiet.** Detta sker behändigast över nätet och möjliggör samtidigt att teckenspråkiga kommer i kontakt med varandra – vilket är avgörande för att eleven ska utveckla sitt teckenspråk och sin teckenspråkiga identitet.
- 45) Fastställ vilken instans som ska bära ansvar för att **utveckla och upprätthålla ett stödnätverk** för personer som jobbar med finlandssvenska teckenspråkiga barn inom småbarnspedagogik och grundläggande utbildning (jämför nätverket "Ammattilaisten verkosto" som skapats inom forskningsprojektet VIKKE¹⁸⁸ för

¹⁸⁷ Statsrådet 2023:86.

¹⁸⁸ VIKKE-hanke u.å.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

personal som jobbar med finska teckenspråkiga barn).

- 46) **Utveckla Valteri Skillas tjänster** så att handledning omfattar större expertis i frågor som rör finlandssvenska teckenspråksfrågor.
- 47) **Möjliggör ett praktisk genomförande av lärokurserna "teckenspråk och litteratur" och "svenska för teckenspråkiga"** genom att tillhandahålla nödvändiga resurser (det vill säga personal, undervisningsmaterial och kunskap om språket).
 - För att följa läroplanen krävs dessutom en klargöring av vad begreppet "litteratur" avser i lärokursen *teckenspråk och litteratur* samt vad "läskunnighet" innebär med tanke på målgruppen finlandssvenska teckenspråkiga barn.

Fortbildning

I dag finns det en väldig brist på personer som både har de yrkes- och språkkunskaper som krävs för att stödja revitaliseringen av finlandssvenskt teckenspråk. Situationen leder till att finlandssvenska teckenspråkigas grundläggande rättigheter, såsom möjlighet till utbildning, inte kan uppfyllas i praktiken. Samtidigt erbjuds ingen möjlighet till språklig fortbildning, vare sig för första-, andra- eller främmandespråksanvändare. Med tanke på både språkanvändarnas grundläggande rättigheter och revitaliseringen av språket, finns det ett stort behov av skräddarsydda fortbildningar för både olika målgrupper. För att åtgärda bristen på språkkunnig yrkespersonal ska följande åtgärder genomföras:

- 48) Bevilja finansiering för att utveckla och genomföra en **Livs 4-utbildning** vid yrkeshögskolan Humak utifrån den redan existerande planen. Fortbildningen svarar på det akuta behovet av både språkkunnig och pedagogiskt utbildad personal som den nya funktionshinderslagen aktualiserar. Fortbildningen förutsätter skräddarsydda lösningar, flexibilitet och samarbete mellan olika aktörer.
- 49) Planera och genomför en **målgruppsanpassad fortbildning** för personer som redan har en yrkesbehörighet (eller som genomgår sina studier som bäst) men som saknar eller har bristfälliga kunskaper i finlandssvenskt teckenspråk och dövkultur. Fortbildningen förutsätter utökad forskning, omfattade undervisningsinnehåll och samarbete mellan flera aktörer. För realisering krävs långsiktig planering och budgetering.

Då utbildningen planeras är det viktigt att:

 - Prioritera personal inom utbildningssektorn samt social- och hälsovårdssektorn.
 - Möjliggör heltidsstudier i ett år (i enlighet med enaresamiskans CASLE-fortbildning) genom att både kompensera fortbildningsdeltagare och deras arbetsgivare med vuxenstudiestöd eller motsvarande modell.
 - Inkludera språkträffar mellan fortbildningsdeltagare och språkmentorer.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

- Reservera tillräckliga resurser för att planera och genomföra fortbildningar i samarbete med olika aktörer.

Undervisningsmaterial

Undervisningsmaterial på och i finlandssvenskt teckenspråk saknas i dag på alla utbildningsnivåer och behovet av dem är skriande. Avsaknaden av material, bedömningsverktyg och andra pedagogiska hjälpmedel skapar en enorm klyfta mellan den grundläggande läroplanens målsättningar och rådande praxis. Samtidigt råder det brist på både forskning i finlandssvenskt teckenspråk och på personer med både lingvistisk och pedagogisk kompetens. Läromedelsproduktionen kräver därför tillräckliga resurser, en kreativ tillämpning av all tidigare forskning och existerande videomaterial samt ett omfattande samarbete mellan flera aktörer. För att åtgärda avsaknaden av undervisningsmaterial i och på finlandssvenskt teckenspråk ska följande åtgärder genomföras:

- 50) **Finansiera Utbildningsstyrelsens arbete** för att planera och producera undervisningsmaterial i och på finlandssvenskt teckenspråk i samarbete med relevanta aktörer. Finansiering ska garanteras för hela produktionsprocessen. Detta omfattar att anställa personer med språkkunskaper och kompetens i läromedelsframställning, samarbeta med relevanta målgrupper och att skapa och upprätthålla lämpliga webbplattformer och andra tekniska lösningar.
- 51) **Utnyttja tidigare dokumenterat material** för att snabbt komma i gång med produktionen av undervisningsmaterial. Även om undervisningsmaterial i språket ska skapas med stöd i lingvistisk forskning är det i dagsläget omöjligt att vänta på resultat av grundforskning. Därför behöver tidigare dokumenterat språkmaterial utnyttjas och bearbetas med pedagogisk och lingvistisk expertis för att påskynda produktionen av undervisningsmaterial för olika målgrupper. Med tanke på revitaliseringsprocessen är det relevant att språkliga uttryck och särdrag som särskilt finns dokumenterade i äldre videoinspelningar (såsom forskningsprojektet 1998–2002) tas med i undervisningsmaterialet så att särdragen inte faller i glömska.
- 52) Tillämpa resultat av tidigare och pågående forskning för att **utveckla verktyg för bedömning av finlandssvenska teckenspråkiga barns språkutveckling**. Verktyg för bedömning utvecklas parallellt med produktionen av undervisningsmaterial och behövs i undervisning för olika åldrar. När den nya funktionshinderslagen träder i kraft 2025 kommer det att finnas en särskilt stor efterfrågan på verktyg och material för bedömning och utveckling av språkkunskaper i tidig ålder.
- 53) **Inkludera korrekt information om teckenspråk och teckenspråkiga** vid uppdatering och produktion av läromedel.

Forskning och språkvård

Tillräckliga resurser för språkforskning, språkvård, språkrådgivning och ordboksarbete utgör en grundförutsättning för revitaliseringen av finlandssvenskt teckenspråk. I dag saknas den grundläggande kunskap om det finlandssvenska teckenspråkets struktur och grammatik som behövs för språkundervisning på alla nivåer. Samtidigt finns det ett konstant hot mot kontinuiteten för den knappa men outhärliga språkstödande verksamhet som byggts upp under de senaste åren. Därmed finns det ett stort behov av långsiktiga satsningar på språkrådgivning och på forskning som inkluderar språkgemenskapen i forskningsprocessen. Lingvistisk forskning behövs både i form av grundforskning och tillämpad forskning. För att forskningen i finlandssvenskt teckenspråk ska utvecklas och stärka pågående revitalisering ska följande åtgärder genomföras:

54) **Garanterar fortsatt forskningsansvar och -finansiering** till Helsingfors universitet och Jyväskylä universitet. Universiteterna ska internt se till att de beviljade medlen används för forskning i finlandssvenskt teckenspråk.

55) **Prioritera forskning och forskningspraxis som stöder den pågående revitaliseringen**

- Forska i finlandssvenskt teckenspråk med en grundläggande (lexiko)**grammatisk beskrivning** som mål. En bred insyn i språkets struktur och funktion är avgörande för att utveckla undervisning och undervisningsmaterial i språket.
- Prioritera **grundforskning** men också **tillämpad språkforskning** på ett sätt som möjliggör att forskningsresultaten direkt kan tillämpas för att utveckla språkundervisning.
- Reservera medel för att göra **språkbrukare delaktiga** i forskningsprocessen och ge dem insyn i forskningsresultaten. Att forskningen sker i nära samarbete med språkgemenskapen är nödvändigt för såväl forskningen som revitaliseringen. För delaktighet krävs att språkbrukarna får lingvistisk utbildning och ersättning för sina insatser inom det akademiska arbetet. Därtill krävs en tillgänglig forskningsmiljö och popularisering av vetenskap på finlandssvenskt teckenspråk och svenska.

56) **Utveckla korpus i finlandssvenskt teckenspråk och gör den lättillgänglig på webben**

- Komplettera den pågående annoteringen av JYU-korpusen så att hela det inspelade korpusmaterialet blir sökbart. Färdigställ också den lexikala databasen Signbank så att alla identifierade tecken i korpusen kan publiceras.
- Komplettera korpusen med syntaktisk annotering vilket behövs för forskning i satsbildning.
- Skapa en lättillgänglig och användarvänlig webbkorpus som kan användas inom språkundervisning.

57) **Tillgängliggör och forska i äldre videoinspelningar**

- Inkorporera tidigare dokumenterat språkbruk (bland annat från forskningsprojektet 1998–2002) i korpus för finlandssvenskt teckenspråk så att det blir tillgängligt och sökbart för fortsatt forskning. Införlivningen av

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

materialet kommer att vara en mycket omfattande arbetsprocess där frågor om rättigheter, arkivering och samtycke till deltagande i forskning måste utredas.

- Satsa på forskning i tidigare dokumenterat språkbruk. För revitaliseringen av finlandssvenskt teckenspråk är det av högsta relevans att forskningsresultaten presenteras i en form som gör det möjligt för språkbrukare och -inlärare att få vetskap om tidigare språkformer.

58) **Utveckla akademisk undervisning i finlandssvenskt teckenspråk** med målsättningen att på sikt undervisa språket som ett eget läroämne vid universitet. För att nå denna målsättning krävs inledningsvis ett universitetslektorat och möjlighet att avlägga studier i finlandssvenskt teckenspråk som en biämnesshelhet.

För att det finlandssvenska teckenspråket ska stärkas genom språkvård, språkrådgivning och ordboksarbete ska följande åtgärder genomföras:

59) **Trygga kontinuiteten** och skapa **etablerade verksamhetsformer** för språkvård och språkrådgivning i finlandssvenskt teckenspråk. **Språkvården och språkrådgivningen har en nyckelroll** i att utveckla och bevara språket.

60) **Tilldela tillräckliga resurser för språkvård, språkrådgivning och ordboksarbete på finlandssvenskt teckenspråk.** Med tillräckliga resurser avses i bästa fall anställningen av flera språkrådgivare och flera ordboksarbetare. Arbetet sker med fördel i samarbete med pågående korpusarbete och med språkgemenskapen.

61) Reservera medel för att med ersättning **garantera språkanvändares medverkan** i workshoppar och andra språkliga verksamhetsformer. För flera språkanvändare kan en språkworkshop erbjuda den första möjligheten någonsin att diskutera sitt eget språk, vilket i sig bidrar till en insyn i vad det egna språket och språkrevitalisering överhuvudtaget kan betyda.

62) **Inkludera lingvistisk fortbildning i arbetsbilden** för dem som arbetar med språkvårdande och lexikografisk verksamhet.

63) Reservera medel för att **utveckla ett gemensamt söksystem** (jämför viittomahaku.fi) på finlandssvenskt teckenspråk.

64) Garantera medel för att fortsätta upprätthålla och **utveckla folkordboken Signwiki och ordboken Suvi på finlandssvenskt teckenspråk.** Tillgängliga ordböcker är också relevanta för all form av undervisning och produktion av undervisningsmaterial (se kapitel 3.8).

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Tillgången på kultur och media på det egna språket utgör en central del av ett delaktigt medborgarskap. Behovet av att stödja teckenspråk och dövas kultur framgår särskilt i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som Finland ratificerade 2016. En utmaning för finlandssvenska teckenspråkiga är i dag att representanter för språkgruppen sällan upplever sig ha möjlighet att delta i och påverka vad som produceras inom kulturfältet eller vad som tillgängliggörs på finlandssvenskt teckenspråk exempelvis genom tolkning. Därför finns det ett behov av att aktivare inkludera representanter för språkgruppen i skapandet av kultur och media. Gruppen uttrycker ett särskilt behov av att lyfta fram den egna kulturen och den tysta kunskapen som finlandssvenska teckenspråkiga bär på. Utöver förbättrad representation finns ett behov av att öka samarbetet mellan aktörer så att information om kulturutbud faktiskt når tilltänkt målgrupp. För att finlandssvenska teckenspråkiga ska vara representerade och aktivt bidra till mångfalden inom kulturfältet ska följande åtgärder genomföras:

65) **Utöka samarbetet** mellan aktörer på kulturfältet

- Involvera representanter från språkgemenskapen i planeringskedet av kulturtjänster och medieutbud. På så sätt ökar sannolikheten för att de begränsade resurserna som står till hands används i enlighet med språkgruppens prioriteringar.
- Marknadsför evenemang via informationskanaler som finlandssvenska teckenspråkiga själva använder. I första hand administreras dessa informationskanaler av föreningen FST rf och av FDF rf.

66) Tilldela och trygga **Teckenspråkiga bibliotekets** resurser så att biblioteket kan utöka sin programproduktion på finlandssvenskt teckenspråk.

67) **Öronmärkt medel för programproduktion på finlandssvenskt teckenspråk vid Yle.** I

lagen om Rundradion (1993/1380) §7 föreskrivs att Yle tillhandahåller tjänster på teckenspråk, men för att garantera ett utbud på finlandssvenskt teckenspråk (antingen egenspråkiga eller tolkade program) behövs öronmärkta medel.

- Specificera vilket teckenspråk statistiken gäller i Yles förvaltningsråds berättelser om Rundradions verksamhet.
- Öka tillgängligheten på Yle Arenan. Program på respektive teckenspråk ska hittas med sökorden "finlandssvenskt teckenspråk" och "finskt teckenspråk" beroende på språket som används i programmet. Sökfunktionen kunde exempelvis också förbättras med hjälp av språkspecifika symboler (se kapitel 3.4). Efter att tillgängligheten förbättrats är det viktigt att informera om förbättringarna via kanaler som når finlandssvenska teckenspråkiga.

Källförteckning

Alisaari, Jenni, Björklund, Mikaela, Harju-Autti, Raisa och Heikkola, Leena Maria. 2024. Språkundervisningens nuläge och framtidsvisioner. Utbildningsstyrelsen & Tanquesmedjan Magma. <https://magma.fi/wp-content/uploads/2024/09/Sprakundervisningens-nulage-och-framtidsvisioner-klar.pdf> [Hämtad 14.10.2024].

Andersson-Koski, Maria. 2015. *Mitt eget språk – vår kultur. En kartläggning av situationen för det finlandssvenska teckenspråket och döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland 2014–2015*. Helsingfors: Finlandssvenska teckenspråkiga rf.

Andersson-Koski, Maria. 2019. Vårdat talspråk är en utmaning i teckenspråkstolkarnas vardag. *Språkbruk* 3/2019. <https://sprakbruk.fi/artiklar/vardat-talsprak-ar-en-utmaning-i-teckensprakstolkarnas-vardag/> [Hämtad 29.7.2024].

Andersson-Koski, Maria. 2022. Utmaningar och lösningar för att revitalisera ett språk med liten språkmiljö – exemplet finlandssvenskt teckenspråk. I: Kvarfordt Niia, Karin (red.): *Framgång för små språk i Norden: En översikt om varför små språk i Norden behöver stärkas och vad som bidrar till ett lyckat språkstärkande arbete*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen. S. 58–63.

Andersson-Koski, Maria. 2024. "Jag balanserar liksom mitt emellan." Uppfattningar om språkliga och kulturella gränser bland fyra finlandssvenska teckenspråkiga. *Svenskans Beskrivning* 38 (del 2). S. 234–251.

Andersson-Koski, Maria & Nordman, Lieselott. 2023. Translation as Language Making in Sign Language Revitalisation. I: Lillqvist, Ella, Eronen-Valli, Maria, Manninen, Ville, Nissilä, Niina & Salmela, Eveliina (red.): *Communicating with Purpose*. Vasa: VAKKI Publications 15. S. 10–27. ISBN: 978-952-69732-2-7.

Bauman, H-Dirksen & Murray, Joseph. 2016. Sign Languages. I: García, Ofelia, Flores, Nelson, Spotti, Massimiliano (red.): *The Oxford Handbook of Language and Society*. Oxford University Press. S. 243–260. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190212896.001.0001> [Hämtad 12.8.2024].

Concu, Pieta. 2023. *Språkmentorer behövs för revitalisering av finlandssvenskt teckenspråk*. [Examensarbete, Humanistiska yrkeshögskolan]. Theseus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2023051811656> [Hämtad 10.10.2024].

Dahlberg, Maija. 2024. *Utredning om de inhemska minoritetsspråkens statsförfattningsrättsliga ställning – särskilt innehållet i och tolkningen av 17 § 3 mom. i grundlagen*. Justitieministeriets publikationer, utredningar och anvisningar 2024:7. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-991-1> [Hämtad 1.8.2024].

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Derghokasian, Jenny. 2020. *Teckenspråkstolkning i Svenskfinland. Samlade erfarenheter ur två perspektiv* [Examensarbete, Humanistiska yrkeshögskolan]. Theseus.
<https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2020113025222> [Hämtad 1.8.2024].

Diskrimineringsombudsmannen. 2022a. *Möjligheten för barn med hörselnedsättning och döva barn att lära sig teckenspråk* [Utlåtande]. https://kuurojenliitto.fi/wp-content/uploads/2022/10/2019-1079-Lausunto-ja-suositukset-YO-sairaalaille_SV.pdf [Hämtad 1.8.2024].

Diskrimineringsombudsmannen 2022b. *Universitetssjukhusen möjliggör inte tillräckligt teckenspråksinläring åt barn med hörselskada*. <https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/sv/-/universitetssjukhusen-mojliggor-inte-tillrackligt-teckenspraksinlarning-at-barn-med-horselskada> [Hämtad 8.8.2024].

Duodecim. 2023. *Ensitedon antaminen Hyvä käytäntö -konsensussuositus*.
<https://www.terveysportti.fi/apps/dtk/ltk/article/hsu00026> [Hämtad 1.8.2024]

Finlands Dövas Förbund rf. 2024. *Språkrådgivning i finlandssvenskt och finskt teckenspråk – statistik 2019–2023*. https://kuurojenliitto.fi/wp-content/uploads/2024/02/Spra%CC%8Akra%CC%8Adgivningens_statistik_2019-2023_FINAL.pdf [Hämtad 1.8.2024].

Finlands kommission för hållbar utveckling. u.å. *Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling*. <https://kestavakehitys.fi/sv/agenda20301> [Hämtad 1.8.2024].

Finlandssvenska teckenspråkiga rf & Finlands Dövas Förbund r.f. 2012. *Språkplan för finlandssvenskt teckenspråk 1.0* [Opublicerad].

Finlandssvenska teckenspråkiga rf. & Finlands Dövas Förbund rf. 2017. *Språkplan för finlandssvenskt teckenspråk 7.0*. https://www.dova.fi/wp-content/uploads/2020/05/Spra%CC%8Akplan_7.0_2017.pdf [Hämtad 1.8.2024].

Finlandssvenska teckenspråkiga rf. & Finlands Dövas Förbund rf. (u.å.). *Språkplan för finlandssvenskt teckenspråk 8.0* [Under arbete].

Fishman, Joshua. 1991. *Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Clevedon: Multilingual Matters.

Folkpensionsanstalten. 2022. *Statistik över antal funktionsnedsatta personer med rätt till tolkningstjänst 2011–2021* [Opublicerad].

För kultur på lika villkor rf 2024. *Servicen Kultur för alla*.
<https://www.kulttuuriakaikille.fi/se.php> [Hämtad 1.8.2024].

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Geers, Ann, Mitchell, Christine, Warner-Czyz, Andrea, Wang, Nae-Yuh & Eisenberg, Laurie. 2017. Early Sign Language Exposure and Cochlear Implantation Benefits. I: *Pediatrics* 140 (1). <https://doi.org/10.1542/peds.2016-3489> [Hämtad 1.8.2024].

Giellagas-instituutti. u.å. *CASLE Complementary Aanaar Saami Language Education*. www.casle.fi [Hämtad 1.8.2024].

Grenoble, Lenore & Whaley, Lindsay. 2006. *Saving Languages: An Introduction to Language Revitalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

Grundlagsutskottet. 2014. *Grundlagsutskottets betänkande GrUB 10/2014 rd – RP 294/2014 rd. Regeringens proposition till riksdagen med förslag till teckenspråkslag*. <https://www.eduskunta.fi/SV/Vaski/Sidor/trip.aspx?triptype=riksdagshandlingar&docid=grub+10/2014> [Hämtad 1.8.2024].

Grundlagsutskottet. 2017. *Grundlagsutskottets betänkande GrUB 2/2018 rd – B 18/2017 rd. Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2017*. https://www.eduskunta.fi/SV/vaski/Mietinto/Sidor/GrUB_2+2018.aspx [Hämtad 1.8.2024].

Halkosaari, Liisa. 2019. Lev i vårt språk (Livs) 2. *Suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkiprojekti 2018–2021, osa 1. Selvitys avustuksen ensimmäisen osan (1.12.2017–31.3.2019) käytöstä*. https://livs.humak.fi/suomenruotsalaisen-viittomakielen-tulkkiprojekti_osa1_final/ [Hämtad 1.8.2024].

Halkosaari, Liisa. 2021. Lev i vårt språk (Livs) 2. *Suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkiprojekti 2018–2021, osa 2. Selvitys avustuksen toisen osan (1.12.2018–30.6.2020) käytöstä* [Opublicerad].

Hall, Matthew, Hall, Wyatt & Caselli, Naomi. 2019. Deaf children need language, not (just) speech. I: *First Language* 39 (4). S. 367–395. <https://doi.org/10.1177/0142723719834102> [Hämtad 1.8.2024].

Hedrén, Johan, Hoyer, Karin, Londen, Monica, Wenman, Lena, Westerholm, Håkan & Östman, Jan-Ola. 2005. Finlandssvenska teckenspråkiga i dag. I: Östman Jan-Ola (red.): *FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråk. Nordica Helsingiensia 4*. Helsingfors: Nordica. S. 113–122.

Hinton, Leanne, Huss, Leena & Roche, Gerald. 2018. Introduction. Language Revitalization as a Growing Field of Study and Practice. I: Hinton, Leanne, Huss, Leena & Roche, Gerald (red.): *The Routledge Handbook of Language Revitalization*. 1 uppl. Milton: Routledge. S. xxi–xxx.

Hoyer, Karin. 1998. *De finlandssvenska dövas situation i Finland i dag* [Opublicerad rapport, kompletterad 1999]. Finlands Dövas Förbund rf.

Hoyer, Karin. 2004. The Sociolinguistic situation of Finland-Swedish Deaf people and their language, Finland-Swedish Sign Language. I: Van Herreweghe, Mieke & Vermeerbergen,

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Myriam (red.): *To the Lexicon and Beyond: Sociolinguistics in European Deaf Communities*. Washington, D.C.: Gallaudet University Press. S. 3–23.

Hoyer, Karin. 2005. "Vi kallade dem Borgåtecken". Det finlandssvenska teckenspråket i går och i dag. I: Östman, Jan-Ola (red.): *FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråk*. Nordica Helsingiensia 4. Helsingfors: Nordica. S. 21–80.

Hoyer, Karin. 2012. *Dokumentation och beskrivning som språkplanering – perspektiv från arbete med tre tecknade minoritetsspråk* [Doktorsavhandling]. Nordica Helsingiensia 29. Nordica vid Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Helsingfors Universitet. Helsingfors: Unigrafia. <http://hdl.handle.net/10138/29202> [Hämtad 12.8.2024].

Hoyer, Karin. 2013. Suomenruotsalainen viittomakieli. Attritiosta ahdinkoon. I: Granqvist, Kimmo & Rainò, Päivi (red.): *Rapautuva kieli. Kirjoituksia vähemmistökielten kulumisesta ja kadosta*. Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 232–251.

Hoyer, Karin & Kronlund-Saarikoski, Karin (red.). 2002. *Se vårt språk! – Näe kieleemme! Finlandssvenskt teckenspråk: 38 ordboksartiklar*. Helsingfors: Finlands Dövas Förbund rf. & Forskningscentralen för de inhemska språken.

Humak. u.å. *Lev i vårt språk*. <https://livs.humak.fi/> [Hämtad 1.8.2024].

Humak. u.å. *Tulkkauksen ja kommunikaatio-ohjauksen osaajaksi monimuotokoulutuksessa*. <https://www.humak.fi/koulutus/tulkki-amk-kommunikaatio-ohjaus/> [Hämtad 1.8.2024].

Humak & Finlands Dövas Förbund rf. 2024. *Plan för fortbildningen Lev i vårt språk 4 (Livs 4)*. <https://livs.humak.fi/wp-content/uploads/sites/41/2024/05/Plan-for-Livs-4-fortbildning-1.pdf> [Hämtad 1.8.2024].

Huss, Leena. 2022a. *Språkförlustens konsekvenser. Om språk, kultur och välbefinnande*. <https://www.leenahuss.se/filer/> [Hämtad 1.8.2024].

Huss, Leena. 2022b. Mitä on kielen elvytys? I: *Suomen romanikielen elvytysohjelma toimenpide-esityksineen*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen. S. 22–28. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/suomen-romanikielen-elvytysohjelma-toimenpide-esityksineen> [Hämtad 1.8.2024].

Huss, Leena & Syrjänen Schaal, Kaisa. 2022. *Röster om revitalisering. Ett inifrånperspektiv*. <https://www.leenahuss.se/filer/> [Hämtad 1.8.2024].

Institutet för hälsa och välfärd. u.å. *Ensitiето*. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/asiakasprosessi/neuvonta-ja-ohjaus/ensitiето> [Hämtad 1.8.2024].

Juridiskt ombud i Svenskfinland för det finlandssvenska handikappområdet. 2011. Utlåtande om arbetsgruppens betänkande *Teckenspråkigas språkliga rättigheter*. I: Justitieministeriets

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

publikationsserie *Betänkanden och utlåtanden* (24/2011).

[https://fduv.fi/Site/Data/2594/Files/utlatanden/Utlatande Teckensprakigas sprakliga ratti gheter.pdf](https://fduv.fi/Site/Data/2594/Files/utlatanden/Utlatande%20Teckensprakigas%20sprakliga%20ratti%20gheter.pdf) [Hämtad 1.8.2024].

Justitieministeriet. u.å. *Delegationen för teckenspråksärenden*.

<https://oikeusministerio.fi/sv/delegationen-for-teckenspraksarenden> [Hämtad 1.8.2024].

Kanto, Laura, Kronqvist, Antti & Syrjälä, Henna. 2023. Lasten suomalaisen viittomakielen kehityksen arviointi kielen asemaa tukemassa. I: *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 14 (3).

<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-toukokuu-2023/lasten-suomalaisen-viittomakielen-kehityksen-arviointi-kielen-asemaa-tukemassa> [Hämtad 1.8.2024].

Katsui, Hisayo, Koivisto, Maija, Tepora-Niemi, Suvi-Maaria, Meriläinen, Niina, Rautiainen, Pauli, Rainò, Päivi, Tarvainen, Merja, Hiilamo, Heikki. 2021. *Viitotut muistot: Selvitys kuuroihin ja viittomakielisiin Suomen historiassa 1900-luvulta nykypäivään kohdistuneista vääryyksistä sekä niiden käsittelyyn tarkoitetun totuus- ja sovintoprosessin käynnistämisen edellytyksistä*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:61.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-241-1> [Hämtad 1.8.2024].

Kronqvist, Antti & Jantunen, Tommi. 2021. Suomalaisen viittomakielen täydennyskoulutusta kehittämässä. I: *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 12 (4).

<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2021/suomalaisen-viittomakielen-taydennyskoulutusta-kehittamassa> [Hämtad 1.8.2024].

Kulturutskottet. 2021. *Betänkande KuUB 14/2021 rd– RP 148/2021rd. Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av lagen om småbarnspedagogik*.

https://www.eduskunta.fi/SV/vaski/Mietinto/Sidor/KuUB_14+2021.aspx [Hämtad 1.8.2024].

Kuusi, Päivi, Riionheimo, Helka & Kolehmainen, Leena. 2022. Translating into an endangered language: filling in lexical gaps as Language Making. I: *International Journal of the Sociology of Language* (274). S. 133–160.

Käld, Mia. 1993. *Studiemotivation och evaluering. Faktorer som påverkat studiemotivationen under teckenspråksutbildningen åren 1990–1993 vid Borgå folkhögskola*

[Seminariearbete]. Linjen för teckenspråkstolkare, Borgå folkhögskola.

Laplands universitet u.å. Opetus- ja kasvatusalan täydennyskoulutus. Saamelaisopetuksen erityispiirteet. <https://www.ulapland.fi/FI/Yksikot/Opetus--ja-kasvatusalan-taydennyskoulutus/Taydennyskoulutus-opetus--ja-kasvatusalalle/Opetushallituksen-rahoittamat-taydennyskoulutushankkeet>

[Hämtad 9.8.2024].

Laplands universitet. 2022–2024. Saamelaistietoutta ja saamelaispedagogiikkaa opettajille ja kasvattajille. <https://research.ulapland.fi/fi/projects/saamelaistietoutta-ja-saamelaispedagogiikkaa-opettajille-ja-kasva>

[Hämtad 9.8.2024].

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Lindberg, Hanna. 2020. Att värna om en minoritet inom en minoritet. Finlandssvenska dövas gränsposition och arbete för rättigheter i 1980-talets Finland. I: *Historiska och litteraturhistoriska studier* 95. S. 191–217. <https://doi.org/10.30667/hls.87662> [Hämtad 1.8.2024].

Lindberg, Hanna. 2021a. Kohti sivistystä – suomenruotsalaisten kuurojen maastamuutto Ruotsiin 1900-luvun loppupuolella. I: Tervonen, Miika & Leinonen, Johanna (red.): *Vähemmistöt muuttajina: Näkökulmia suomalaisen muuttoliikehistorian moninaisuuteen*. Åbo: Siirtolaisuusinstituutti. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202206035462> [Hämtad 2.8.2024].

Lindberg, Hanna. 2021b. National Belonging Through Signed and Spoken Languages: The Case of Finland-Swedish Deaf People in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries. I: Kivimäki, Ville, Suodenjoki, Sami, Vahtikari, Tanja (red.): *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. S. 217–239. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202106165926> [Hämtad 2.8.2024].

Lindell, Marina. 2021. *Språkbarometern 2020*. Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2021:3. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-852-3> [Hämtad 2.8.2024].

Londen, Monica. 2004. *Communicational and Educational Choices for Minorities within Minorities: The Case of the Finland-Swedish Deaf*. Pedagogiska fakulteten vid Helsingfors universitet. Helsingfors: Helsinki University Press. <http://urn.fi/URN:ISBN:952-10-0813-X> [Hämtad 2.8.2024].

Mitchell, Ross & Karchmer, Michaela. 2004. Chasing the mythical ten percent: Parental hearing status of deaf and hard of hearing students in the United States. I: *Sign Language Studies* 4 (2). Gallaudet University Press. S. 138–63.

Murray, Joseph. 2015. Linguistic Human Rights Discourse in Deaf Community Activism. I: *Sign Language Studies* 15 (4). S. 379–410. Washington D.C.: Gallaudet University Press. <http://www.jstor.org/stable/26190995> [Hämtad 2.8.2024].

Norra Österbottens välfärdsområde. u.å. *Palvelut viittomakielellä*. <https://pohde.fi/palvelumme/vammaisille-henkiloille/viittomakielinen-sivu/> [Hämtad 2.8.2024].

Nödcentralsverket. 2022. *Hjälp på ditt eget språk i nödsituationen*. <https://112.fi/sv/-/hjalp-pa-ditt-eg-et-sprak-i-nodsituationen> [Hämtad 2.8.2024].

Nödcentralsverket. 2023. *Försöket med nödanmälan på teckenspråk avslutas vid utgången av 2023*. <https://112.fi/sv/-/forsoket-med-nodanmalan-pa-teckensprak-avslutas-vid-utgangen-av-2023> [Hämtad 2.8.2024].

Olthuis, Marja-Liisa, Kivelä, Suvi & Skutnabb-Kangas, Tove. 2013. *Revitalising Indigenous Languages: How to Recreate a Lost Generation*. Multilingual Matters.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Papunet. 2023. *Information om tecken som stöd*. <https://papunet.net/sv/information-om-tecken-som-stod/> [Hämtad 2.8.2024].

Pasanen, Annika. 2019. Becoming a New Speaker of a Saami Language Through Intensive Adult Education. I: Sherris Ari & Penfield, Susan (red.): *Rejecting the Marginalized Status of Minority Languages: Educational Projects Pushing Back Against Language Endangerment*. Multilingual Matters. S. 49–69. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/8d7a51dc-c5ed-444f-a3cc-4205504ef64c/content> [Hämtad 2.8.2024].

Pasanen, Annika. 2022. Lyckad revitalisering – hur den föds och vad den kräver. I: Kvarfordt Niia, Karin (red.): *Framgång för små språk. En översikt om varför små språk i Norden behöver stärkas och vad som bidrar till ett lyckat språkstärkande arbete*. Institutet för språk och folkminnen. S. 27–32. <https://www.isof.se/lar-dig-mer/publikationer/publikationer/2022-03-02-framgang-for-sma-sprak> [Hämtad 2.8.2024].

Pimiä, Kirsi, Soininen, Maria. 2014. *Betänkande av arbetsgruppen för beredningen av en teckenspråkslag*. Justitieministeriets publikation. Betänkanden och utlåtanden 43/2014. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-397-9> [Hämtad 1.8.2024].

Rainö, Päivi. 2021. *Teckenspråksbarometern 2020 – Forskningsrapport*. Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2021:5. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-864-6> [Hämtad 2.8.2024].

Regionförvaltningsverket. 2020. *Peruspalvelujen arviointi 2019: viittomakieliset ja coda-lapset varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa*. <https://avi.fi/tiedote/-/tiedote/69887832> [Hämtad 2.3.2023]

Regionförvaltningsverket u.å. Opublicerad svensk översättning av delar i Regionförvaltningsverkets (2020) rapport.

Regionförvaltningsverket. u.å. *Digital delaktighet för alla*. www.tillganglighetskrav.fi/ [Hämtad 2.8.2024].

Rissanen, Terhi. 1985. *Viittomakielen perusrakenne*. Helsingfors: Helsingfors universitet.

Safar, Josefina & Webster, Jenny. 2014. Cataloguing endangered sign languages at iSLanDS. I: *iSLanDS's blog: Live reports from the International Institute for Sign Languages and Deaf Studies (iSLanDS)*. https://islandscentre.files.wordpress.com/2014/08/report-endangered-sls_070814.pdf [Hämtad 2.8.2024].

Salmi, Eeva & Laakso, Mikko. 2005. *Maahan lämpimään: Suomen viittomakielisten historia*. Helsingfors: Finlands Dövas Förbund.

Salonen, Juhana, Andersson-Koski, Maria, Hoyer, Karin & Jantunen, Tommi. 2022. Building the Corpus of Finland-Swedish Sign Language: Acknowledging the Language History and

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Future Revitalization. I: Jantunen, Jarmo Harri, Kalja-Voima, Johanna, Laukkarinen, Matti, Puupponen, Anna, Salonen, Margareta, Saresma, Tuija, Tarvainen, Jenny & Ylönen, Sabine (red.): *Diversity of Methods and Materials in Digital Human Sciences: Proceedings of the Digital Research Data and Human Sciences DRDHum Conference 2022, December 1-3, Jyväskylä, Finland*. Jyväskylä: Jyväskylä universitet. S. 187–199. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9450-1> [Hämtad 2.8.2024].

SignWiki. u.å. Webbaserad folkordbok. <https://finssl.signwiki.org> [Hämtad 2.8.2024].

Sitaloppi, Satu. 2023. *List Construction in Finland-Swedish Sign Language* [Doktorsavhandling]. Humanistiska fakulteten, Helsingfors universitet. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-8955-4> [Hämtad 2.8.2024].

Sitaloppi, Satu & Lindholm, Camilla. 2022. Suomenruotsalaiset viittomakieliset selkokielen kohderyhmänä. I: Katajamäki, Heli, Enell-Nilsson, Mona, Kauppinen-Räsänen, Hannele & Limatius, Hanna (red.): *Responsible Communication*. VAKKI Publications 14. S. 158–175. <https://vakki.net/wp-content/uploads/2023/04/RC2022A10.pdf> [Hämtad 3.8.2024].

Skutnabb-Kangas, Tove. 2000. *Linguistic Genocide in Education – or Worldwide Diversity and Human Rights?* Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Slotte, Anna-Maria. 2008. *"Samförstånd när händerna fungerar" – tillgänglighet och delaktighet ur finlandssvenska teckenspråkiga dövas synvinkel* [Avhandling pro gradu]. Samhällspolitiska institutionen, Helsingfors universitet.

Snellman, Charlotte. 2012. *Snäckan 1972-2012. Förskola/specialdaghem, specialdaghem 30 år, Ytteresse daghem 40 år*. Korsholm: Korsholms Tryckeri.

Snoddon, Kristin & De Meulder, Maartje. 2020. Introduction: Ideologies in sign language vitality and revitalization. I: *Language & Communication* 74. S. 154–163. <https://doi.org/10.1016/j.langcom.2020.06.008> [Hämtad 3.8.2024].

Soininen, Maria. 2016. *Utredning om helhetssituationen för det finlandssvenska teckenspråket*. Utredningar och anvisningar 2/2016. Helsingfors: Justitieministeriet. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-490-7> [Hämtad 3.8.2024].

Språknämnden för finländska teckenspråk. 2021. Öppet brev från Teckenspråknämnden till Utbildningsstyrelsen april 2021. https://kuurojenliitto.fi/wp-content/uploads/2021/04/oppetbrev_UBS_090421.pdf [Hämtad 3.8.2024].

Språknämnden för finländska teckenspråk. 2022a. Språknämnden för finländska teckenspråk, mötesprotokoll 14.6.2022. Institutet för de inhemska språken. https://kuurojenliitto.fi/wp-content/uploads/2022/12/protokoll_83_140622.pdf [Hämtad 3.8.2024].

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Språknämnden för finländska teckenspråk. 2022b. Språknämnden för finländska teckenspråk, mötesprotokoll 6.10.2022. Institutet för de inhemska språken. https://kuurojenliitto.fi/wp-content/uploads/2022/12/protokoll_84_061022-1.pdf [Hämtad 3.8.2024].

Statsrådet. 2006. *Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2006*. Justitieministeriet. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20230920133959> [Hämtad 3.8.2024].

Statsrådet. 2009. *Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2009*. Justitieministeriet. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-466-454-7> [Hämtad 3.8.2024].

Statsrådet. 2013. *Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2013*. Justitieministeriet. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-310-8> [Hämtad 3.8.2024].

Statsrådet. 2017. *Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2017*. Regeringens publikationsserie 9/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-474-0> [Hämtad 3.8.2024].

Statsrådet. 2018. *Regeringens årsberättelse 2018 bilaga 3. Åtgärder med anledning av riksdagens uttalanden och ställningstaganden*. Statsrådets publikationer 2019:18. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161551/18_19_SR_RAB2018_bilaga3.pdf?sequence=1 [Hämtad 3.8.2024].

Statsrådet. 2021. *Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2021*. Statsrådets publikationer 2021:89. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-995-3> [Hämtad 3.8.2024].

Statsrådet. 2019. *Regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering 10.12.2019. Ett inkluderande och kunnigt Finland – ett socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbart samhälle*. Statsrådets publikationer 2019:32. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-810-6> [Hämtad 3.8.2024].

Statsrådet. 2022. *Språkpolitiskt program: Statsrådets principbeslut*. Statsrådets publikationer 2022:52. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-677-8> [Hämtad 3.8.2024].

Statsrådet. 2023. *Ett starkt och engagerat Finland: Regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering 20.6.2023*. Statsrådets publikationer 2023:59. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-795-9> [Hämtad 3.8.2024].

Stokoe Jr., W. C. 1960. *Sign Language Structure: An Outline of the Visual Communication Systems of the American Deaf*. New York: University of Buffalo.

STS-korpus. 2023. Svenskt teckenspråkskorpus [Webbaserat korpusverktyg för teckenspråksmaterial]. <https://teckenspraskorpus.su.se/> [Hämtad 3.8.2024].

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Suvi. 2015. *Nätordbok i de finländska teckenspråken. Delen på finlandssvenskt teckenspråk.* <https://suvi.teckensprak.net/> [Hämtad 3.8.2024].

Syrjämäki, Aleksi. 2023. *Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin yhteyteen järjestettävä psykososiaalinen tuki.* Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2023:31. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8660-2> [Hämtad 3.8.2024].

Tammerfors universitet. u.å. *Lätt finlandssvenska. En språkform för minoriteter inom minoriteten.* <https://research.tuni.fi/lattsprak/> [Hämtad 4.8.2024].

Unesco. 2003. *Language Vitality and Endangerment.* UNESCO Ad Hoc Expert Group on Endangered Language. Document submitted to the International Expert Meeting on UNESCO Programme Safeguarding of Endangered Languages Paris, 10–12 March 2003. <https://ich.unesco.org/doc/src/00120-EN.pdf> [Hämtad 12.8.2024].

Utbildningsstyrelsen. u.å. *Centrala begrepp inom hållbar utveckling.* <https://www.oph.fi/sv/centrala-begrepp-inom-hallbar-utveckling> [Hämtad 4.8.2024].

Utbildningsstyrelsen. 2014. *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014.* Föreskrifter och anvisningar 2014:96. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/grunderna_for_laroplanen_for_den_grundlaggande_utbildningen_2014.pdf [Hämtad 4.8.2024].

Utbildningsstyrelsen. 2016. *Teckenspråkiga elever i grundskolan.* Guider och handböcker 2016:2. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/teckensprakiga_elever_i_grundskolan.pdf [Hämtad 4.8.2024].

Utbildningsstyrelsen. 2019. *Grunderna för gymnasiets läroplan 2019.* Föreskrifter och anvisningar 2019:2b. <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/grunderna-gymnasiets-laroplan-2019> [Hämtad 4.8.2024].

Utbildningsstyrelsen. 2021a. *Nationella läskunnighetsstrategin 2030.* <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/nationella-laskunnighetsstrategin-2030> [Hämtad 4.8.2024].

Utbildningsstyrelsen. 2021b. *Utbildningsstyrelsens svar till Teckenspråksnämndens öppna brev.* https://kuurojenliitto.fi/wp-content/uploads/2021/08/UBS_svar_till_Teckenspra%CC%8Aksna%CC%88mnden_060821.pdf [Hämtad 12.8.2024].

Utbildningsstyrelsen. 2023. *Teckenspråkiga barn inom småbarnspedagogiken och förskoleundervisningen.* Guider och handböcker 2023:5b. <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/teckensprakiga-barn-i-smabarnspedagogiken-och> [Hämtad 4.8.2024].

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Viittomahaku. u.å. <https://viittomahaku.fi/> [Hämtad 4.8.2024].

VIKKE-hanke. u.å. *Ammattilaisten verkosto*. <https://vikke.nmi.fi/ammattilaisten-verkosto/> [Hämtad 4.8.2024].

VIKKE-projektet. u.å. *Databank*. <https://vikke.nmi.fi/sv/databank/> [Hämtad 4.8.2024].

Wallvik, Birgitta. 1997. ... *ett folk utan land...* Borgå: Döva och hörselskadade barns stödförening r.f. (DHBS).

Westerlund, Elin. 2021. *Bakgrund till språkplanen för finlandssvenskt teckenspråk 2021*. Finlandssvenska teckenspråkiga rf. https://www.dova.fi/wp-content/uploads/2022/03/FST_Bakgrund_sprakplan2021.pdf [Hämtad 4.8.2024].

Yles förvaltningsråd. 2024. Förvaltningsrådets berättelse till riksdagen om Rundradions verksamhet 2023. <https://drive.google.com/file/d/1Ki-HhBNNBUyQKyHKC0ZXqb8WfC44yaWK/view> [Hämtad 9.9.2024].

Åbo Akademi. 2022. *Ny kurs i finlandssvenskt teckenspråk får högt betyg*. <https://www.abo.fi/centret-for-livslangt-larande/ny-kurs-i-finlandssvenskt-teckensprak-far-hogt-betyg> [Hämtad 4.8.2024].

Lagar, förordningar och konventioner

Diskrimineringslag (1325/2014)

Finlands grundlag (731/1999, § 6; § 17 mom. 3)

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. 2015. https://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_sv_net.pdf [Hämtad 15.8.2024].

Förvaltningslag (434/2003)

Lag om funktionshinderservice (675/2023)

Lag om grundläggande utbildning (628/1998)

Lag om Institutet för de inhemska språken (1403/2011)

Lag om Rundradion (1380/1993)

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

Lag om service och stöd på grund av handikapp (380/1987)

Lag om småbarnspedagogik (540/2018)

Lag om Svenska Finlands folkting (1331/2003)

Lag om tolkningstjänst för handikappade personer (133/2010)

Medborgarskapslag (359/2003)

Statsrådets förordning om allmänna språkexamina (1163/2004, § 5)

RP 40/2018 rd. *Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om småbarnspedagogik.* <https://finlex.fi/sv/esitykset/he/2018/20180040.pdf> [Hämtad 10.9.2024].

RP 191/2022. *Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om funktionshinderservice och till vissa lagar som har samband med den.* https://www.eduskunta.fi/SV/vaski/HallituksenEsitys/Sidor/RP_191+2022.aspx [Hämtad 15.8.2024].

Teckenspråkslag (359/2015)

Undervisningsministeriets förordning (1777/2009)

Bilaga 1

Förteckning av tidigare genomförda språkstärkande åtgärder. Nedan presenteras ett urval av åtgärder som genomförts.

Finlandssvenska teckenspråkiga rf

Verksamhet:

- förening grundades 2002
- arbetar för språkliga rättigheter för finlandssvenska teckenspråkiga
- ordnar medlemsträff och/eller evenemang varje månad
- Finlandssvenska teckenspråksdagen firas varje år i november
- har under åren genomfört följande projekt:
 - Språkplan
 - Målsättning: överblicka helhetssituationen och koordinera olika språkstödande aktiviteter med hjälp av ett samlande dokument.
 - Arbetet inleddes som ett samarbete mellan FST och FDF 2010.
 - Språkplanen har uppdaterats regelbundet.
 - 2021 lät FST sammanställa dokumentet Bakgrund till språkplan för finlandssvenskt teckenspråk.
 - Lyktan 2003 – 2005
 - Målsättning: kartläggningsprojekt för helhetsbild över vardag- och levnadssituation för finlandssvenska teckenspråkiga och döva.
 - Initierande informationsarbete om finlandssvenska döva.
 - Teckeneko 2005
 - Informationskanal skapades år 2005.
 - Syfte sprida information på finlandssvenskt teckenspråk om föreningens träffar och evenemang.
 - Innehåller enstaka informationsvideor och dokumentärer.
 - Kompetens 2006 – 2008
 - Målsättning att utveckla föreningens verksamhet.
 - Skapa kontakter med samarbetspartners för olika målgrupper.
 - Signwebb 2009 – 2012
 - Bolaget Moxio Ab bildades.
 - Föreningen fick egen studio.
 - Producera material till Teckeneko och övrigt material på finlandssvenskt teckenspråk.
 - VisualBridge Nyland 2013–2014 och Accola 2013 - 2015
 - Projekt med fokus på tillgänglighet på finlandssvenskt teckenspråk.
 - Målsättning: förbättra kunskap om kvalite och tillgänglighet på informationsvideor på finlandssvenskt teckenspråk.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

- VisualBridge Nyland arrangerade veckoslutskurs med tema "Lär känna ditt språk".
- Broschyr om tillgänglighet i rutan på svenska och finska producerades.
- Riktat verksamhetsunderstöd från STEA, 2017 – pågående
 - Målsättning: för lågtröskelverksamhet och kamratstöd till målgruppen finlandssvenska teckenspråkiga.
 - Första verksamhetsledare anställdes 2017.
 - 2017 – 2023 fokus på äldre döva.
 - 2024 – för alla finlandssvenska döva och teckenspråkiga.
 - Verksamhetsledaren ansvarar för att ordna: tematräffar, medlemsträffar samt övriga evenemang med fokus på kamratstöd och ge information på finlandssvenskt teckenspråk.
- Teckna Hej! 2017 – 2021
 - Projekt finansierat av Svenska kulturfondens specialsatsning Hallå!
 - Målsättning: öka kunskap om det finlandssvenska teckenspråket, ordna lågtröskelträffar för barnfamiljer samt språkträffar över språkgränserna (FSTS, FTS, svenska och finska).
 - Målgrupp: barn, unga och familjer.
 - 2021 publicerades informationspaket om finlandssvenskt teckenspråk och dess historia på FSTS, FTS, svenska och finska (Tillgänglig via Teckenspråkiga biblioteket).
- Språkmentorverksamhet 2022–2023 samt 2023 – 2024
 - Bidrag via Finlands Dövas Förbund Språkstyrka projekt (UKM).
 - FST ansvarade för språkmentorverksamhet:
 - Åren 2022 – 2023 fick studerande i Livs3 en döv finlandssvensk mentor, ha egna träffar samt träffas i större grupp.
 - Studerande skrev examensarbete om teckenspråkig mentorverksamhet.
 - Åren 2023–2024 var målgruppen barn och familjer med liknande verksamhetsupplägg som under första perioden.
- Dokumentär 2023 "Finlandssvensk och döv - en osynlig minoritet"
 - Via projekt 2018 – 2023 sammanställdes en timmes dokumentär.
 - 5 döva finlandssvenskar berättade om deras barndom, skolgång samt vardag i det finländska samhället.
 - Dokumentären tillgänglig i Yle Arenan, på FSTS med svenska eller finska undertextning.
- Teckna Hej! Del 2. 2023
 - Fortsättning på Svenska kulturfonden specialsatsning.
 - Språkträffar för både svenskspråkiga familjer samt flerspråkiga familjer.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

- Lågtröskel evenemang med stöd av tal/teckenspråkstolkning.
- Evenemang: Finlandssvensk teckenspråksfestival på centrumbiblioteket Ode i Helsingfors.

Finlands Dövas Förbund rf

Verksamhet

- Centraförbundet grundades 1905.
- Påverkansarbete för dövas rättigheter i samhället.
- Ordnar årliga evenemang, kamratstödkurser på båda inhemska språken.
- Speciella satsningar på det finlandssvenska teckenspråket genom åren:
 - Ordboken *Se vårt språk! Näe kielemme!* publicerades 2002.
 - Första forskningsprojektet om finlandssvenskt teckenspråk åren 1998 – 2002.
 - 70 ordboksartiklar med exempelmeningar.
 - Videokassett ingår.
 - Sprinkler 2020 – 2021
 - Målgrupp: familjer och personal som arbetar med barn som har nedsatt hörsel och/eller använder teckenspråk.
 - UKM finansierat.
 - Sprida information om finlandssvenskt teckenspråk, bygga upp nätverk och ordnade webinarium.
 - Nätverksträffar via Zoom för svenskspråkig personal.
 - Nätverksträffar för föräldrar i samarbete med stödföreningar.
 - Inspirerade modell för nätverksträffar på finska för kollegiala träffar inom småbarnspedagogiken.
 - Teckenmemory till teckenspråkiga biblioteket.
 - Språkstyrka 2021 – pågående
 - UKM finansierat, aviserad sista period 2025–2026.
 - Förbundet har koordinatorsroll och fördelar understöd till samarbetspartners för olika målsättningar:
 - FST för att uppdatera språkplan samt starta språkmentorverksamhet.
 - Pedersöre kommun för undervisning samt rådgivning till daghem och skolor.
 - Humak för planering och för att genomföra en uppdaterad instruktörsutbildning, Livs 3. Planering av en Livs 4 utbildning.
 - Uppstart av undervisning via nätet på finlandssvenskt teckenspråk för elever med hörselnedsättning samt CODA barn.
 - Workshop för finlandssvenska teckenspråkiga översättare.
 - Temasida för finlandssvenskt teckenspråk och dess revitalisering.
 - Material på svenska och finlandssvenskt teckenspråk till följande webbsidor:
 - VIKKE – teckenspråkig interaktion med barn

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

- Papunet – tecken som stöd
- Kuuloavain – information om hörselnedsättning, teckenspråk etc.
- Samarbete med teckenspråkiga biblioteket för fler finlandssvenska program.
- Teckenspråkiga biblioteket 2014 - pågående
 - Webb sida med videomaterial inom olika kategorier för barn, vuxna och äldre.
 - Materialen finns på finskt och finlandssvenskt teckenspråk, flera videor har även undertextning på finska eller även svenska. En del har också ljud på finska eller svenska.
- SignWiki 2013 - pågående
 - Folkordbok i finlandssvenskt teckenspråk, information och material på nätet.
 - Ursprungligen korpus- och SignWiki projekt fram till år 2015, därefter endast SignWiki.
- Suvi 2003 och 2015
 - Nätordbok Suvi i de båda inhemska teckenspråken, första publicering 2003 endast på finskt teckenspråk.
 - 2015 lanserades finlandssvenskt teckenspråk, material ursprungligen från *Se vårt språk! Näe kielemme!* projektet.

Pedersöre kommun

- Resursenhet/förskola samt grundskola med erfarenhet av döva och hörselskadade elever:
 - Resursenheten Snäckan, första hörselskadade barnet år 1979 och därefter tagit emot döva, CI och hörselskadade barn.
 - Ytteresse grundskola (åk 1-6), första hörselskadade eleven 1997, därefter haft döva och hörselskadade elever integrerade i hörande klass.

Yle

Svenska Yle har producerat teckenspråkstolkade, översatta och teckenspråkiga program, främst för barn. Nedan ett urval:

- Tolkade program
 - Politisk debatt
 - Självständighetsbal
 - Presidentens nyårstal
 - Slottsbalen
 - Lucia
- Översättning (barnprogram)
 - Bärtil
 - Virala genier

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

- Vesta Linnea
- På finlandssvenskt teckenspråk
 - Titta en saga (översatt till talad svenska)
- Tecken som stöd
 - BUU klubben. Tecken som stöd i enstaka program samt i julkalendern 2023.

Kyrkostyrelsen

- Veckomässa översatt till finlandssvenskt teckenspråk år 2011 (DVD), publicerades på Evangelisk-lutherska kyrkans webbplats 2012.
- Resursgruppen för kyrkans svenska dövarbete har gjort inofficiella översättningar av bibeltexter samt bibliska ord till finlandssvenskt teckenspråk.
- Kyrkoårets bibeltexter översattes till finlandssvenskt teckenspråk och publicerades år 2017 på webbsidan.

Luckan

Via samarbeten ordnat:

- Barnfesten, funnits program på finlandssvenskt teckenspråk och/eller tecken som stöd.
- Samarbete med Ad Astra kring digitala sagor, teckenspråkiga versioner på finlandssvenskt teckenspråk: Sagor på flera språk och även teckenspråk - Luckan Barnkultur

Humak - Humanistiska yrkeshögskolan

Lev i vårt språk (Livs) projekt 2015 – 2017

- Första statsfinansierade projektet med mål att stärka finlandssvenska teckenspråkets ställning.
- Samarbete med Finlandssvenska teckenspråkiga rf, Finlands Dövas Förbund och Finska, finskugriska och nordiska institutionen vid Helsingfors universitet.
- Målsättning: skapa nätverk, stärka språkbrukarnas identitet och öka deras kultur- och språkkännedom. Instruktors- och tolkutbildning.
- Webbsida Livs <https://livs.humak.fi/>
- Tre separata projekt genomfördes:
 - Livs 1 genomfördes 2016 – 2017, instruktörsutbildning omfattade 30 studiepoäng.
 - 14 deltagare.
 - Samlade in och publicerade nytt material för undervisning samt forskning av finlandssvenskt teckenspråk.
 - En del av äldre värdefullt material digitaliserades.
 - Livs 2 genomfördes 2018 – 2020, tolkutbildning.
 - Skräddarsydd utbildning för studerande med olika bakgrund samt erfarenhet.
 - Minst 30 studiepoäng, för tolkutbildning 50 – 90 studiepoäng.
 - Studentarbeten som berörde finlandssvenskt teckenspråk.
 - Teckenspråkiga biblioteket publicerade programserie om Livs 1 och Livs 2.

UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024 – UTKAST 13.11.2024

- Livs 3 genomfördes i samarbete med Språkstyrka, 2022 – 2023.
 - Uppdaterad instruktörsutbildning som omfattade 10 studiepoäng.
 - Fördjupningsteman på 5 – 15 sp inom: forskning och datainsamling av teckenspråk, språkinläring och teckenspråk eller språkets återupplivning och språkplanering.

Helsingfors Universitet (HU)

- har ordnat kurser och seminarier om finlandssvenskt teckenspråk sedan 2003
- gett ut publikationsserien Teckenspråksstudier
- tre doktorsavhandlingar som berör finlandssvenskt teckenspråk (inom läroämnena pedagogik och nordiska språk)
- delar ansvar för forskning i finlandssvenskt teckenspråk med Jyväskylä universitet sedan 2021 (se <https://blogs.helsinki.fi/nordicahelsingfors/finlandssvenskt-teckensprak/>)

Jyväskylä Universitet (JYU), teckenspråkscentret

- 2014–2018 projektet ”Korpus för de finländska teckenspråken” där det finlandssvenska teckenspråket ingick
- delar sedan 2021 ansvar för forskning i finlandssvenskt teckenspråk med Helsingfors universitet
- bygger 2021–2024 upp en finlandssvensk teckenspråkskorpus

Statsrådet

Publicerat översättningar till finlandssvenskt teckenspråk via statsrådets samt premiärministers Youtube kanal:

- Coronainformation
- Sannings- och försoningsprocessen arbetsgrupp, ordförandes blogg.

Justitieministeriet

Publicerat översättningar till finlandssvenskt teckenspråk via ministeriets Youtube kanal:

- Valinformation inför varje val i Finland
- Sanning- och försoningsprocessen för döva och teckenspråkiga
- Justitieministeriets arbete

Teater

Under åren har det producerats delvis eller helt på finlandssvenskt teckenspråk olika pjäser. Det har även funnits teckenspråkstolkning till vissa pjäser uppsatta på Svenska teatern. Urval av olika produktioner, dess namn, årtal samt ansvarig:

- Den sista blomman, 2015, Teatteri Totti
- Näktergalen, 2016, Osk Ursa Minor via Svenska teatern
- Giselle, 2023, fristående grupp bestående av Silva Belghiti, Stina Liman och Silja Ruonala
- Prinsessan som inte kunde tala, 2019–2020, Unga Teatern
- I det stora landskapet 2019–2020, DuvTeatern (Finlandssvenska tecken)
- Själarnas ö, 2022, Svenska teatern (teckenspråkstolkning)